insan • düşünce • kültür

insicam 64

Çölün Derdini Taşıyan Adam: Meʕlâna İdris

Turan Kışlakçı:
Hâmûş Bir Derviş ve Masal Ülkesinin Sultanı: Mevlâna İdris Zengin

Mustafa Özel:
Mevlâna İdris ve Filistin

Suavi Kemal Yazgıç:
Mevlâna İdris Şiiri Ne Söyler?

Bayram Bilge Tokel:
Türküleşen Türk Şairi: Abdurrahim Karakoç

Cemal Balıbey:
Bahattin Ağabey'in Ardından: Bir Tebessüm Bir Hasret

SAYI 64• Haziran • 2026

Hilal Özder • Ayşenur Şirin • Öznur Görür Kısar / Hangi Mevsim, Hangi Dem Ey Dost? • İbrahim Halid Aldemir / Kuzeye Bakınca Erciyes'i Görememek • Mustafa Eser / Çokluk ile Tenhalık Arasında • Hüseyin Nasrullah İnan / Muhitimiz Neresi? • Şifa Yaratılmış Küçüker / "Ben ölünceye kadar değil; siz ölünceye kadar…" • Abdullah Harmancı / Mezarlıkta Saklanbaç • Erol Erdoğan / Mevlâna İdris'in *ÇETO*'su ve Dergileri • Emine Yakar / *Dünyayı Delen Köstebek* ve Metaforları Üzerine • Gözde Çimen / Çocuklara Yakalanan Adam: Mevlâna İdris'in Dünyasında Çocuk • Abdullah Koç / İnsanın İç Nizamnamesi: Mevlâna İdris'in *Anayasası* • Elif Çevik / Kim Bu Elmalı Adam? • Nihal Pakırdaşı / Mevlâna İdris Bize Ne Söyler? • Yusuf Yazar / 70'lerden Bugüne Bölüm 3: Seksenlerle Değişen Atmosfer • Kemal Kahraman / Montaigne Efsanesi Üzerine Bazı Notlar • Hüseyin Sarıoğlu / Özgürlük Denince ve Durup Düşününce • Elif Atabaş / Filistin Topraklarının İşgali: Şerif Hüseyin-McMahon Yazışmaları ve Sykes-Picot Anlaşması • Zübeyir Şekerci / Plaj Kültürü yahut Şehrin Sana Sunamadıkları

GAZZE'YE
SICAK YEMEK

Açlıkla mücadele eden Gazze halkı
için **sıcak yemek** çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

İNSAN VAKFI
İNSAN EĞİTİMİ KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA VAKFI

insanvakfi.org.tr
ONLINE BAĞIŞ

0212 534 41 61
ÇAĞRI MERKEZİ

YEMEK BEDELİ
1 KİŞİ BEDELİ 250₺

insicam
insan • düşünce • kültür

İMTİYAZ SAHİBİ
İnsan ve Medeniyet Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet Bulayır

EDİTÖR
Şehnaz Fındık İnan

SON OKUMA
Reyhan Özsoy
Betül Bayındır
Medine Erol

KAPAK GÖRSELİ
Şifa Yaratılmış Küçüker

YAYIN KURULU
Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK UYGULAMA
Hanne Nur Özden

YAYIN TÜRÜ
Ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın.
Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik sorumluluğu sahiplerine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net adresinden erişebilirsiniz.

Rahmân ve Rahîm olanın adıyla.

Yaz günlerindeyiz. Her nevi yiyeceğin bollaştığı, tabiatın coştuğu, Rabbimizin rahmetinin yedi iklim dört bucak her yerde tecelli zamanlardayız.

Hamdolsun! Rabbimiz hamdimizi artırsın!

Dünya rahmete, merhamete layık olmadığı günlerden geçiyor. Allah'ın bunca nimetine rağmen nankörlük, inkâr, isyan, tuğyan yeri göğü kaplamış vaziyette. İnsan tanrılığa oynuyor. Hoş, geçmiş zamanlarda da bu rolü oynamaya çalışmıştı ama boyunun ölçüsünü almıştı. Günümüz, "yapay zekâ çağı" olarak tesmiye ediliyor. Yapay zekâ, insanı esir almanın, insanı maddeye, bilgiye, teknolojiye şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde mahkûm etmenin yeni adı. İnsan bir yandan tanrıya savaş açarken, dini hayatın dışına iterken öte yandan kendi tanrılığını ilan etmeye, kendi dinini bütün dünyaya dayatmaya çalışıyor. İnsan tanrısız, dinsiz yapamıyor yani. Daha önceki zamanlarda yapamadığı gibi. Yapay zekâ çağı insanı da boyunun ölçüsünü alacak.

Ülkemize, Ümmet-i Muhammed'e hizmeti geçenleri önemsiyoruz. Onları öğrenmeye, öğretmeye; anlamaya, anlatmaya çaba sarf ediyoruz. Bunu bir ilke edindik. Bu ilke doğrultusunda yürümeye devam ediyoruz. İnsicam'ın bu sayısının dosya konusunu, Mevlâna İdris (15 Mart 1966 – 07 Haziran 2022) olarak belirledik. Dört yıl önce rahmet-i Rahmân'a tevdi ettiğimiz şair, yazar, yayıncı Mevlâna İdris ülkemizin kültür, edebiyat ve sanat dünyasında kendine mahsus bir yere sahip. Arkadaşları ve dostları tarafından sanatçılığı, kişiliği, insanlığı üzerinde sıkça, önemle duruldu vefatının ertesinde. Çocuk edebiyatındaki yeri onu, müstesna bir sanatçı yapmaya yeter de artar bile. 40'tan fazla çocuk kitabı yayınlayan, 18 sayı çıkan iki aylık ÇETO (Çocuk Edebiyatı Tercüme Ofisi) isimli muhteşem bir dergiyi, nerdeyse tek başına çıkaran Mevlâna İdris, bizce çocuk edebiyatımızın en önemli ismidir. Çünkü o sadece yazmamış bunun yanı sıra yazdıklarını çizmiş, resimlemiş, mizanpajını yapmış, yayınlamıştır. Asıl mühim olan nokta, bütün bu güzellikleri tevazu içinde yapmış olmasıdır. O, eserlerinde edeple edebiyatı bütünleştirmiştir. Kendisini rahmetle, minnetle anıyoruz. Rabbimiz, eserlerinden hâsıl olan hasenâtını, dâim eylesin. Âmîn!

Aynı gün vefat eden Cahit Zarifoğlu'nu (1 Temmuz 1940 - 7 Haziran 1987) Mevlâna İdris'in çalışmasıyla, şair Abdurrahim Karakoç'u (7 Nisan 1932 - 7 Haziran 2012) ise kıymetli Bayram Bilge Tokel'in yazısıyla anıyoruz. Her ikisinin de mekânı Firdevs olsun!

Gazze'yi unutmuyoruz. "Unutmuyoruz" diyoruz ama Filistin, Kudüs, Gazze meselesi maalesef her geçen gün irtifa kaybediyor. En hassas olanlarımız bile ilgilerini sürdürmekte zorlanıyor. Terör devleti gemi azıya aldığından her yere, herkese saldırıyor, her yere, herkese saldırı hazırlıkları yapıyor. Dünyayı, Gazze'de barış moduna soktuktan sonra hem özelde Gazze'de genelde Filistin'de hem de Lübnan'da yapmadığı şirretlik kalmadı. Yaklaşık 9 aydan beri adı olan ama kendisi hiç olmayan Gazze'de barış ifadesi, terör devletinin yaptıklarına bir karartma sağlamaktan başka bir şeye yaramadı, yaramıyor, yaramayacak.

Mevlâna İdris'in dediği gibi "Bir kum tanesiyim ama / Çölün derdini taşıyorum" (İyi Geceler Bayım, syf. 9) diyor, işimize bakıyoruz.

Temmuz sayımızda buluşmak üzere siz kıymetli okuyucularımıza sağlık, huzur ve esenlik diliyor, sizleri Rahmân ve Rahîm olana teslim ediyoruz.

Mustafa ÖZEL
Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

5 *Çizgi* Hilal ÖZDER

7 *Çizgi* Ayşenur ŞİRİN

8 *Bahattin Ağabey'in Ardından: Bir Tebessüm Bir Hasret*
Cemal BALIBEY

12 *Hangi Mevsim, Hangi Dem Ey Dost?*
Öznur GÖRÜR KISAR

14 *Kuzeye Bakınca Erciyes'i Görememek*
İbrahim Halid ALDEMİR

16 *Çokluk ile Tenhalık Arasında*
Mustafa ESER

20 *Muhitimiz Neresi?*
Hüseyin Nasrullah İNAN

24 *Sis Oldu Şarkılar*
Mevlâna İDRİS

26 *"Ben ölünceye kadar değil; siz ölünceye kadar..."*
Şifa YARATILMIŞ KÜÇÜKER

28 *Hâmûş Bir Derviş ve Masal Ülkesinin Sultanı: Mevlâna İdris Zengin*
Turan KIŞLAKÇI

32 *Mevlâna İdris ve Filistin*
Mustafa ÖZEL

40 *Mezarlıkta Saklanbaç*
Abdullah HARMANCI

42 *Mevlâna İdris Şiiri Ne Söyler?*
Suavi Kemal YAZGIÇ

46 *Mevlâna İdris'in ÇETO'su ve Dergileri*
Erol ERDOĞAN

52 *Büyük Yağmur*
Mevlâna İDRİS

54 *Dünyayı Delen Köstebek ve Metaforları Üzerine*
Emine YAKAR

56 *Çocuklara Yakalanan Adam: Mevlâna İdris'in Dünyasında Çocuk*
Gözde ÇİMEN

58 *İnsanın İç Nizamnamesi: Mevlâna İdris'in Anayasası*
Abdullah KOÇ

62 *Kim Bu Elmalı Adam?*
Elif ÇEVİK

66 *Mevlâna İdris Bize Ne Söyler?*
Nihal PAKIRDAŞI

68 *Bir Çiçek Sana Açıyordu*
Mevlâna İDRİS

70 *Türküleşen Türk Şairi: Abdurrahim Karakoç*
Bayram Bilge TOKEL

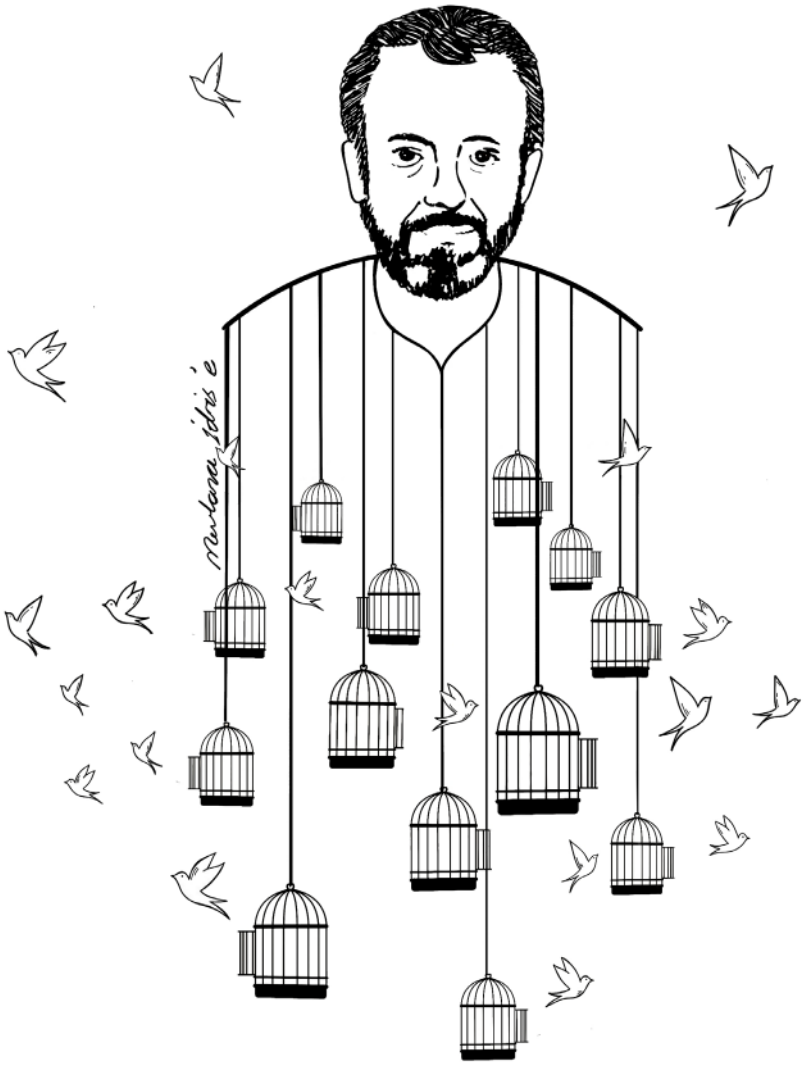
74 *70'lerden Bugüne Bölüm 3: Seksenlerle Değişen Atmosfer*
Yusuf YAZAR

80 *Montaigne Efsanesi Üzerine Bazı Notlar*
Kemal KAHRAMAN

84 *Özgürlük Denince ve Durup Düşününce*
Hüseyin SARIOĞLU

88 *Filistin Topraklarının İşgali: Şerif Hüseyin-McMahon Yazışmaları ve Sykes-Picot Anlaşması*
Elif ATABAŞ

92 *Plaj Kültürü yahut Şehrin Sana Sunamadıkları*
Zübeyir ŞEKERCİ

Çizgi: Hilal Özder

Tütüyordu mavi, bir şey akıyordu mavi...

Bir kez selam verdiği kişinin bile hayatına derin bir iz bırakmak gibi bir süper gücü vardı. Kemal Sayar'ın da dediği gibi "Onun dostluk halkasına dâhil olan herkes 'Onun en iyi dostu benim!' diyebilirdi ve bunda da haksız olmazdı. Çünkü 'hazret' (bu kelimeyi pek severdi) yanında herkesi çok rahat ettirirdi."

Ayşenur ŞİRİN

2019 / Suluboya

**Bu çizimi 2019 yılında Mevlâna İdris'e hediye etmiştim.*
O günden beri çalışma masasının tam karşısında durmakta.

Bahattin Ağabey'in Ardından: Bir Tebessüm Bir Hasret

Cemal BALIBEY

Bahattin ağabeyi İzmir'de tanımıştım. İmam Hatip Lisesi'ni henüz bitirmiş, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açtığı tekâmül kursu için yola koyulmuştum. Kurs süresince, yaklaşık iki ay boyunca Hatay semtindeki Kestanepazarı Yurdu'nda kalacaktım.

Memleket o vakitler pek sütliman değildi. O yıllarda bizim gibi mütedeyyin gençler için İzmir'de bulunmak, bir nevi tehlikeli sularda yüzmek gibiydi. Doğrusu, içimde tarif edemediğim bir huzursuzluk ve derin bir tedirginlik vardı. Şehrin yabancılığına, dönemin o gergin ve fırtınalı havası ekleniyordu. İşte Bahattin ağabey ile tanışıklığımız, böylesine puslu bir atmosferde, o güven arayışının tam ortasında filizlendi.

Deniz manzaralı bir yurtta kalıyor, namazlarımızı hemen yakınızdaki camide eda ediyorduk. Henüz ilk günlerdi... Sabah namazını kılmış, avluya çıkmıştık. Akevler'e doğru uzanan asfalt yola, devasa harflerle ve ustaca yazılmış o sloganı gördük: "Tek Yol İslam!" Altında ise "Akıncılar" imzası vardı. Siyah asfaltın üzerine beyaz boyayla yazılan bu yazı, neredeyse bir adam boyundaki harflerden oluşuyordu.

İzmir'in yeni misafirleri olan biz kursiyerlerin yüreğine adeta su serpilmişti. Bu manzara üzerimizde müthiş bir psikolojik tesir bıraktı; anladık ki burada yalnız değildik. Sonradan öğrendik ki hemen yakınımızdaki Çamlık'ta kamp kuran *Akıncı* gençler, bu sloganla bize sessiz sedasız ama vakur bir "hoş geldiniz" demişlerdi.

Yıllar sonra öğrenecektim ki o kamp çadırını oraya kuran da, o muazzam sloganı asfalta yazan da meğer Bahattin ağabeymiş.

Mayıs ayının ortalarıydı. Bahattin ağabey, o kendine has sükûnetiyle ansızın yayınevinin kapısında beliriverdi. Nasıl mutlu oldum, tarif etmem imkânsız. Geniş çehresine bambaşka bir kararlılık katan kara kaşlarının altındaki o içten gülümseyen kahverengi gözleri, insana derin güven aşılıyordu.

İzmir'den gelmişti. Afganistan'da bir yetimhane kurmak üzere ertesi gün Faruk Aktaş'la birlikte yola çıkacaklardı. "Hemen döneceğim, Mavi Marmara gemisine yetişmem lazım," diye acele ediyordu. Sonra sımsıkı kucaklaştık ve vedalaştık. Onu kapıdan uğurlarken, yüzünde o hiç unutulmayacak, huzur dolu tebessümü vardı.

Birkaç gün sonra "uçak düştü" haberi gelince, sanki zaman damarlarımda dondu. Zihnimdeki bütün bağlantılar birer birer kopmuş, kelimeler anlamını yitirmişti. Rehberini yitirmiş, fırtınada pusulasız kalmış bir derviş gibi kalakaldım.

Sanki dünya susmuştu; yalnızca Bahattin ağabeyin o son vedadaki tebessümü zihnimde asılı kalmıştı. Birkaç kez derin nefes alıp verdim; ama aldığım her nefes, göğsümdeki o ağır yumruyu daha da büyütüyordu. Mekânın ve zamanın ötesinde, dipsiz bir kuyunun içine doğru çekildiğimi, ruhumun bir parçasının o karlı dağlara doğru kanat çırptığını hissettim. "Hemen döneceğim" demişti. Dönmüştü de, ama bu kez kalplerimize, hiç çıkmamak üzere mühürlenerek...

O an Bahattin ağabey, yüzüne ciddiyet ifadesi veren göz kenarlarındaki belirgin çizgileri, geniş alnı ve kalın siyah kaşlarıyla sanki karşımdaydı. Onunla ilgili hatıralar, bir film şeridi gibi gelip geçti gözümün önünden: 1979 yılında İzmir'de, bir kamp çadırında tanışmamızı; Afganistan cihadından gazi olarak döndüğünde onu öğrenci evlerindeki sohbetlere götürdüğüm günleri; o sıcak, samimi haliyle beni yayıncılığa teşvik edişini; İstanbul'a her gelişinde konakladığı yayınevimizde, sabahları demli bir çay ve derin muhabbetle taçlanan kahvaltılarımızı... Ve nihayet o son yolculuğuna çıkmadan evvel, kendi bahçesinden toplayıp getirdiği "Mayıs yeşili" eriklerle yaptığı o son ikramı hatırladım. Meğer o gün, dünya gözüyle son görüşmemizmiş!

Vefatıyla birlikte, bu koca dünya üzerime yıkılmış gibi hissettim; sanki kalabalıklar içinde yapayalnız kalmıştım. İçimde, tarifi imkânsız ve dolması güç bir boşluk açılmıştı. Sesler uğultuya dönüşmüş, zamanın akışı durmuştu gibiydi. Artık hayatın geri kalanını bir yanım eksik, bir yanım hep yarım yaşayacaktım.

Memleket o vakitler pek sütliman değildi. O yıllarda bizim gibi mütedeyyin gençler için İzmir'de bulunmak, bir nevi tehlikeli sularda yüzmek gibiydi. Doğrusu, içimde tarif edemediğim bir huzursuzluk ve derin bir tedirginlik vardı. Şehrin yabancılığına, dönemin o gergin ve fırtınalı havası ekleniyordu. İşte Bahattin ağabey ile tanışıklığımız, böylesine puslu bir atmosferde, o güven arayışının tam ortasında filizlendi.

Zaman su gibi akmış, İzmir'in o puslu zamanlarında başlayan dostluğumuz, tam otuz yılı aşan bir ağabey-kardeşlik hukukuna dönüşmüştü. Bana soluk aldıran, içine düştüğüm dipsiz kuyulardan, savrulduğum dalgalardan çekip alan hep oydu. Bilgisinin derinliği, ilgi alanlarının çeşitliliği beni her defasında şaşırtıyordu. Onunla birlikte olmanın düşünce dünyamı zenginleştirdiğini düşünüyordum. Beni ciddiye alması, konuştuğumda dikkatle dinlemesi, fikirlerime kıymet vermesi, beni ona bağlayan en güçlü köprüydü.

Zaman su gibi akmış, İzmir'in o puslu zamanlarında başlayan dostluğumuz, tam otuz yılı aşan bir ağabey-kardeşlik hukukuna dönüşmüştü. Bana soluk aldıran, içine düştüğüm dipsiz kuyulardan, savrulduğum dalgalardan çekip alan hep oydu. Bilgisinin derinliği, ilgi alanlarının çeşitliliği beni her defasında şaşırtıyordu. Onunla birlikte olmanın düşünce dünyamı zenginleştirdiğini düşünüyordum. Beni ciddiye alması, konuştuğumda dikkatle dinlemesi, fikirlerime kıymet vermesi, beni ona bağlayan en güçlü köprüydü.

Dağlara Vurgun Bir Yürek

Bahattin ağabey, gençlik yıllarında cihat için Hindikuş Dağları'ndaydı. Aradan uzun yıllar geçti; o yine aynı topraklara, bu kez İHH ile birlikte bir yetimhanenin kuruluş çalışmaları için gitti. O kutlu yolculukta, yıllar önce adımladığı aynı dağlarda maşukuna kavuştu. Takvimler, 17 Mayıs 2010 tarihini gösteriyordu. Afganistan sanki onu yeniden çağırmıştı. Kader, onu dağlara vurgun yüreğiyle tam da orada yakaladı. O, şehadeti bir ömür boyunca aramıştı; meğer nasibi yine o karlı zirvelerde, Hindikuşlar'daymış.

O, benim gözümde gerçek bir Afganistan fatihiydi. Coğrafyanın kaderine dair en has bilgilere sahipti; İran'ı, Afganistan'ı, Pakistan'ı avucunun içindeki çizgileri anlatır gibi anlatırdı. Belki de bu yüzden Afganistan onu geri çağırmıştı...

Dilimiz Ayrı Sancımız Aynı

Uçak kazasının üzerinden birkaç yıl geçmişti. Yayınevinin telefonu çaldı. Heyecanlı bir ses, "Abdülhamit Muhaciri" diyordu. Konuştuğu dili anlamıyordum; ne Arapçaydı ne Farsça, Batı dillerinden ise hiç değildi. Belki Afganistan'da konuşulan Darice ya da Peştucaydı. İçinde "Abdülhamit" geçen cümleler kuruyordu. Bu iki kelimenin dışındakileri anlamıyordum; ama Bahattin ağa-

beyi merak ettiği, onu sorduğu kesindi. Yaşayıp yaşamadığını öğrenmek istiyordu.

Ne diyeceğimi bilemedim. Belki anlayabilir diye, "Tayyare, şehit… İnna lillâhi ve innâ ileyhi râciûn," deyiverdim. Telefonun diğer ucundan hıçkırıklara boğulan bir ses yükseldi. Ne o ne de ben telefonu kapatabildik. Bir müddet öylece kalakaldım.

Aradan yıllar geçmişti fakat acılarım hâlâ tazeydi, henüz kabuk bağlamamıştı. Zamanın her şeyi silikleştiren o meşhur tesellisi benim kapıma uğramamıştı; gönlümdeki o enkazın dumanı hâlâ tütüyordu. Bazı vedalar, üzerinden asırlar geçse de soğumazdı; Bahattin ağabey de bizim için öyle bir "gitmeyişin" adıydı.

O meçhul coğrafyadan gelen, dilini bilmediğim ama acısını kalbimde duyduğum o ses, içimde uyuttuğumu sandığım bütün hatıraları ayağa kaldırmıştı. Dilimiz ayrı olsa da "şehadet" kelimesinin kalpte bıraktığı o ağır sancı aynıydı.

Meğer yas, sessiz bir bekleyişmiş; bir gün hiç tanımadığınız birinin hıçkırığında kendi yaranızın tuzunu hissetmekmiş. O an, onu ilk defa kaybetmişçesine yeniden yandı yüreğim.

Aynı Derdin Peşinde

Bahattin ağabey, hem ruhunu hem de derdini daima genç tuttu; vazgeçmek nedir hiç bilmedi. Onunla ilk tanıştığımda hangi ulvi derdin peşindeyse, onu son gördüğümde de yine aynı davanın izindeydi. Heyecanını hiçbir zaman teslim etmedi, mücadeleden bir an olsun kopmadı.

Sessizce yaşadı; kalabalıklar içinde boy göstermedi, şatafatlı masaların ardına asla kurulmadı. Ömrü boyunca sadelik ve iddiasızlık libasına bürünmeyi tercih etti.

O; bizim en yiğit, en fedakâr, en devrimci, aynı zamanda en derviş ve en entelektüel yüzümüzdü. Cesaretin timsali olduğu kadar, merhametin de ete kemiğe bürünmüş hâliydi. Yiğitliği ve dürüstlüğü, bizim o mütevazı mahallemizde dilden dile dolaşan bir destan gibiydi.

Hiç aşınmamış, yıpranmamış, leke almamış örnek bir hayat sürdü. Hiç eskimedi, her daim yeni ve taze kaldı. Onu tanıyan herkesin kalbinde güzel bir hikâye bıraktı ve nihayetinde, gıpta edilecek bir hüsnüşehadetle dünyasını değiştirdi.

Ardında unutulmayacak bir iz, tarifsiz bir hasret ve hepimizi yetim bırakan bir boşluk bıraktı. Siması gözümden, o eşsiz muhabbeti ise gönlümden hiçbir zaman gitmeyecek.

Bahattin ağabey, hem ruhunu hem de derdini daima genç tuttu; vazgeçmek nedir hiç bilmedi. Onunla ilk tanıştığımda hangi ulvi derdin peşindeyse, onu son gördüğümde de yine aynı davanın izindeydi. Heyecanını hiçbir zaman teslim etmedi, mücadeleden bir an olsun kopmadı.

Hangi Mevsim, Hangi Dem Ey Dost?

Öznur GÖRÜR KISAR

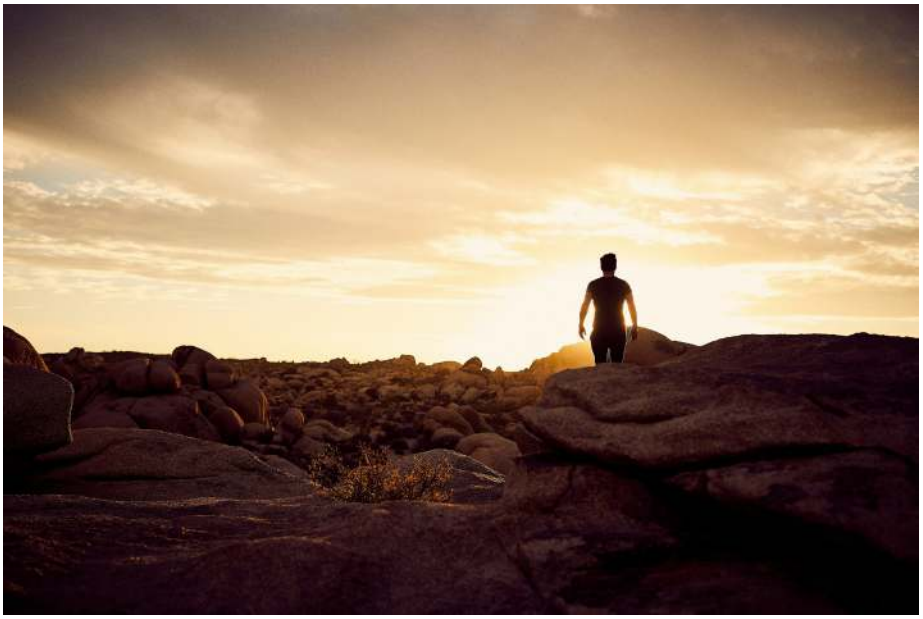
İnsan hayatını mevsimlere benzetecek olursak; baharından, kışına nice farklı, birbirine zıt, inişli çıkışlı, bambaşka haller ile seyr-ü sefer eylediğini görür, yaşar ve gözlemleyebiliriz.

İnsanın kimi zaman nefes almasına mahal vermeyen nice demleri olur, göğüs kafesinin yüreğine dar geldiği vakitler vakidir. Gönlündekileri dillendirmeye gücünün olmadığı günler olur. Hayatın zorlu, sarp yokuşlarında dizlerinin mecalinin tükendiği vakitler. Kimselere söylenmeyecek cümleleri birikir. Hayatın yükünü artık omuzlayamayacakmış gibi hissettiği zamanları olur. Bütün bu zorluklar hayatın normal akışı içerisinde olması gereken, yaşanması kaçınılmaz durumlardır.

Nasıl ki yeryüzünün en kıymetlilerinin, peygamberlerin bile zorlu hayat yolculukları olmuş, her biri en güç sınavlarla sınanmışlarsa, insanın dünya yolculuğundaki sınavında bu zorlukları yaşaması elbette olağan bir durumdur.

Hz. Adem'in nefsine ve şeytana bir an uyması, bu aldanışı ile sınanışı, Hz. Adem'in yüzyıllar süren sabrı ve evladı ile imtihanı, Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşle ve evladı ile sınanması, Hz. Yakub'un evlat hasreti ve evlatları ile sınavı, Hz. Yusuf'un kuyuya atılışı, iftira ve zindanla sınanma durumu, Hz. Eyyüb'ün sağlığı ile imtihan edilişi, Hz. Musa'nın Firavun'un zulmü ve kavminin sadakatsizliğini yaşaması, Hz. İsa'nın kavminin inkarı ve ihaneti ile yüz yüze kalışı, Hz. Muhammed (SAV)'in yetim ve öksüzlükle, peygamberliği süresince müşriklerin zulmüne maruz kalmasıyla çetin sınavlardan geçmiş olması asla tesadüfi değildir.

Peygamberlerin zorlu imtihan süreçlerinin ardından, Allah'ın rahmetinin gelişi ve feraha erişleri de yine Yaradan'ın en güzel lütuflarından olmuştur.

Değil midir ki; Rabbimiz peygamberlerini bile hayatın zorlu süreçlerini yaşamalarını, sabretmelerini istemiş, inkâra ve isyana düşmeden doğru olanı bulmalarını beklemiş ve ardından imtihanı en güzel şekilde verebilmenin ecrini kendilerine bahşetmiştir. O halde insana düşen en güzel şekilde sabırlı olmak, Rabbinin rızası uğruna yaşadığı zorluğu cennet azığı olarak görmek olmalıdır.

Karanlık günler elbette bir gün feraha çıkar. İçindeki hüzün zamanla yerini taze baharlara bırakır. Biliriz ki en zorlu kışlardan sonra bile mutlaka bahar gelir. Gönlün hüzünle dolduğunda bil ki, seni gören Rabbin seni rahata erdireceği zamanı bilir. Peygamberlerini sabırla sınadığı gibi, seni de zorlu, engebeli, dikenli yollardan yürütmedikçe gönlünü mesrur eylemeyecektir.

O halde en çetin ve zorlu kışlardan sonra gelen baharı bekleyeceğiz. Beklemek bizi büyütecek, her sancılı bekleyişin ardından ise, güzel bir mükafata erişilecektir.

Hangi zor hal ve durumda isek; o halde baharı inatla bekleyeceğiz. Hüzne inat, umudun ve sevincin kanatlarına sığınacağız. Baharı müjdeleyen kuş cıvıltıları, yaseminlerin kokusu, ıhlamur çiçeklerin hoş rayihası biliyoruz ki baharla birlikte bizi selamlayacaktır.

İsyanın çeldirici haline aldanmadan, tevekkülü yolumuzu aydınlatan fener eylediğimizde, ondan gelen keder, sevince, acı ise sevgiliden gelen güle dönüşecek, can yakmayacaktır.

Biliriz ki dünya tam da bu sebepten yalan ve aldatıcıdır. Kışkırtıcı haline aldanıp, halimizden şekva eylemek bize yakışmaz. Yanıp kavrulmadığımız derdin maliki ve taliplisi olamaz, yürüdüğümüz yollar ayaklarımızı kanatmadıkça menzile varamayız vesselam.

Karanlık günler elbette bir gün feraha çıkar. İçindeki hüzün zamanla yerini taze baharlara bırakır. Biliriz ki en zorlu kışlardan sonra bile mutlaka bahar gelir. Gönlün hüzünle dolduğunda bil ki, seni gören Rabbin seni rahata erdireceği zamanı bilir. Peygamberlerini sabırla sınadığı gibi, seni de zorlu, engebeli, dikenli yollardan yürütmedikçe gönlünü mesrur eylemeyecektir.

Kuzeye Bakınca Erciyes'i Görememek

İbrahim Halid ALDEMİR

Dağlara... Bilhassa Erciyes'e...

Epey bir vakit geçti, arkama dahi bakmadan uzaklaştım buralardan. Kafa karışıklıkları, çocukça kırgınlıklar, kendine ait bir hayata dair umutlar yola davet ediyor insanı. Fakat bir durup nefeslenince, tartınca heybeyi; durmanın, durup temaşa etmenin daha kıymetli olduğu da siniyor kalbe. Bu koku vesilesiyle memleketimi yeniden sevmeye niyet ettim ben de. Sağımda solumda neler görebilirim, daha önce kafamı kaldırıp bakmaya tenezzül etmediğim yerlerde hangi güzellikler var, bir şahitlik edeyim istedim. Seyahatin manası sorulduğunda önceleri tarih öğrenmek yahut kişisel gelişim – Bu da ne demekse! Bülent abi yaşasa kişisel gerileyiş derdi, gerçi okkalı bir de küfrederdi galiba. Rahmet olsun... – gibi birtakım cevaplar verirdim. Şimdi fark ediyorum ki esas sebep benim birtakım şahitlikler biriktirmek isteyişimmiş. Gerçi böyle diyerek geçmişi yeniden yazıyor da olabilirim. Şöyle diyelim: Fark ediyorum ki artık ettiğim seyahatlerin manası, şahitlik biriktirmek oldu. Esasında ben gördüğüm yerlerin bilumum güzelliklerine, tarihine, kültürüne ama en çok da insanına şahit olmak istiyorum. Çünkü bir insan tanımakla dünyamın değişeceğine inanıyorum artık, bir insan tanımakla yeryüzünün daha güzel bir yer olacağına inanıyorum.

Arz'ın Rasûlullah'ı tanımaktan başka çaresi olmadığına inanıyorum mesela. Medine'de bunun için bulunmaya çalıştım, Mekke'nin havasını ciğerimin dibine değin bundan çektim. Bunların alelade şeyler olmadığına da eminim. Bir insan tanımakla çok şey değişir ve tanımak için de yaşadığı coğrafyayı iyice tanımak gerekir. Tam bu noktada yeniden memleketim diyorum işte, evvela kendimi tanımak istiyorum çünkü.

Anadolu'da kendini tanımak pek zordur. Çünkü böyle yerlerde insanın geçim derdi çoktur. Hem bu geçim derdinden kasıt yalnızca maddi de değil. Asıl mesele Anadolu'nun insanı ile geçinmekte. Bizim buralarda insan biraz serttir, eh azıcık da kabadır. Haliyle geçinmesi meşakkatli-

dir. Ama bunların yanında epeyce de içtendir. Başlarına gelen her sıkıntıya göğüs gerer, zira içtenlikleri aralarındaki bağı kuvvetli kılar. Fakat geçim derdi kendini tanıma yolculuğunu sekteye uğratır. O yüzden de biz, "Anadolu'dan bir daha tövbe de gelmem" diye koşarak kaçarız. Üç beş ay sonra da bozkır diye, Erciyes diye ağlamaya başlarız. Bana kalırsa asıl özlediğimiz şu kan kokan bozkır, varlığıyla bize evimizde hissettiren şu koca dağ yahut da tenimizi kavuran bu hava değil. Bizi buraya çağıran hatta bana kalırsa böyle memleketleri yaşanılır kılan, buralarda yaşayan sevdiklerimiz. Yoksa bu coğrafyada insanları efsunlayacak şeylerin sayısı oldukça azdır. Heybetli bir dağ, biraz su, biraz da Selçuklu. Ama bu kadar işte. Bizi buraya bağlayan yine insanlarımız. Yanında az da olsa yaşadığımızı hissedebildiğimiz insanlarımız.

Çocukluğum bu ovada geçti, Erciyes'in dibinde. Olur da yolum bir vesileyle çarşıya düşerse yönümü bulabilmek için Erciyes'i kullanırdım. Evimiz ilçenin biraz aşağısına doğru kalıyor, yani Erciyes'e sırtımı verdim mi mahallede bulurdum kendimi. Bu yüzden Erciyes'i görebildiğim her yerde kendimi güvende hissederdim çünkü bilirdim ki koca dağ orada olduğu sürece kaybolmam. Ola ki bir ara sokağa gireyim de Erciyes görünmez olsun, işte o zaman elim ayağıma dolaşır ne yapacağımı şaşırırdım. Şimdiyse geriye dönüp baktığımda anlıyorum ki Erciyes benim için sadece bir pusula değilmiş. Erciyes kendimi evimde hissetmemi sağlıyormuş. Meğer kafamı kaldırdığımda Erciyes'i görmek, bana yaşamaya dair bir özgüven aşılıyormuş.

Seneler sonra memleketten ayrılıp da şehir dışına çıktığımda eksikliğini hissettiğim şeylerin başında Erciyes geliyordu. Kuzeye baktığımda Erciyes'i göremediğim o ilk andan itibaren o meşhur gurbet duygusunu iliklerime kadar hissetmeye başladım. Dışarıdan bakınca ne var ki deyip küçümsediğim bu gurbet mevzusunun, öznesi olunca insanı ne kadar derbeder ettiğini o zaman anladım. O günden beri kendime yeni bir Erciyes aradım durdum. Mesele her yerden görünmesi değildi, mesele mihenk noktası olacak bir yer bulmaktı. Pergelin bir ucunu sabitleyeceğim ve ona göre yaşam süreceğim bir mekân aradım mütemadiyen.

Bahsettiğim arayışın bir sonu olmadığını bu günlerde anlıyorum ve bu anlayış kalbime iyiden iyiye yerleşiyor artık. İnsan mihenk taşı diye başka insanlar arıyormuş. Erciyes diye durup soluklanabileceği tek yer olan evini biliyormuş. "Aramakla bulunmaz ama bulanlar ancak arayanlar..." Öğrendim bunu; nefse dair okuyor, aşka dair yazıyorum bu yüzden.

Mesele, insanın gönlünü keşfetmesiymiş meğer. Yıllarca dağda, bozkırda, memleketin taşında toprağında aradığım ev, aslında göğsümde gizliymiş. Asıl gurbet ise insanın kendine, özüne ve sevdiklerine uzak kalmasıymış.

Artık kuzeye bakınca Erciyes'i görememek bana kaybolmuş hissettirmiyor. Çünkü pergelin sabit ucunu gönlüme batırmayı deniyorum. Yol bitmedi belki ama adımlarım telaşını yitirdi.

Evet, sevgili kâri. Konunun Erciyes ile hiç alakası yok... Hû...

Arz'ın Rasûlullah'ı tanımaktan başka çaresi olmadığına inanıyorum mesela. Medine'de bunun için bulunmaya çalıştım, Mekke'nin havasını ciğerimin dibine değin bundan çektim. Bunların alelade şeyler olmadığına da eminim. Bir insan tanımakla çok şey değişir ve tanımak için de yaşadığı coğrafyayı iyice tanımak gerekir. Tam bu noktada yeniden memleketim diyorum işte, evvela kendimi tanımak istiyorum çünkü.

Çokluk ile Tenhalık Arasında

Mustafa ESER

"Daha hızlı yaşamaya çalışan herkes nihayetinde daha hızlı ölecektir. Hayatı daha doyurucu hale getiren şey olayların toplam miktarı değil, sürem deneyimidir. Bir olayın diğerinin hemen ardından geldiği yerde, kalıcı hiçbir şey meydana gelmez."

Byung-Chul Han, Zamanın Kokusu

Bize çokluğu vadeden her yol meşru mudur erenler? Bir adım daha geriye gidelim ve daha temel bir soru soralım: Çokluk temenni edilen bir şey olabilir mi akleden kalp için? Çokluk arzusunun helak edici olduğunu ifade eden bir sure var Kerim kitabımız Kur'an'da: Tekasür Suresi. Modern dünya bize niceliğin ne denli önemli olduğunu her fırsatta ifade ediyor. Nicelik için mücadele etmeye zorluyor. Sayıca üstün olanın daha muteber olduğunu durmadan hatırlatıyor. Bir yönüyle kabul edilebilir elbette. Zira Kur'an'ın zemmettiği çokluk değil çokluk ile övünmek. Çokluk arzusu. Çokluk denen mefhumun kendisi değil. Çokluk kerih ve merdut değil. Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "...Evlenin. Çünkü ben (kıyamet günü diğer) ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim..." Anladı-

ğım kadarıyla arzu edilen çokluğun asabiye barındırması ve ulvi amaçlardan yoksun olması makul kabul edilmiyor: çoklukla böbürlenmek makbul görülmüyor.

İnancımızın öz ifadesi olan tevhid cümlesinin ilk kelimesi "LA!"dır, yani "Hayır!" İnsan modernite başta olmak üzere her türlü çeldirici ve caydırıcıya hayır diyebildiği ölçüde akleden kalbini muhafaza etmeyi başarabiliyor. O halde çokluğu öven her ne varsa ona da en azından meseleyi bir zemine oturtuncaya kadar hayır deme hakkımızı kullanalım. Adil olmak için yalnızlığı ve tenhalığı övene de öylece bir müddet durmasını rica edelim. Meselenin demlenmesi için bu hayır mahfazasına ihtiyacımız olacak zira. Hayır diyebilme kabiliyetini haiz insan, bu kabiliyeti, bütün çeldiricilere ve bu çeldiricilerin çengeline takılan içgüdülerine rağmen, icra edebiliyorsa kendini muhterem kılabiliyor. Muhterem yani ihtirama layık. Daha doğru bir ifade ile yaratılışına layık olan konumunu koruyabilmeyi sağlıyor. Hayır, kıymetli bir kelime. Hayır diyebilmek mühim bir donanım. Hayır diyen insan aziz bir insan.

Hayır diyebilmek için öncelikle bulunulan mekanın, zamanın, durumun ve konumun farkında olmalı insan. Muamelesinin, seyrinin, akışının nereye doğru olduğunun bilincinde olmalı. Şayet bir hissizlik varsa orada bir uyuşukluk var demektir. Bu uyuşukluk ise hem gafletten olur hem de ataletten ve tabi bir de cehaletten. Bu üç durum da zannediyorum helal ve meşru durumlar değildir. Akleden kalbin emanetçisi olan insan, bu üç derekeden sakınmak için mücadele etmelidir. Bu mücadele de hayır denilerek başlanabilecek bir mücadeledir. Atıl, gafil ve dahi cahil olan birey nereden, nereye ve ne ile hayır diyebilir ki! Hayır diyebilmek için bir istinatgâhınız olmalı. Ayaklarınızın duyumsadığı, aklınızın ikna olduğu, kalbinizin tatmin olduğu bir mekanınız olmalı. Şimdiyi anlayabildiğiniz bir zaman mefkureniz olmalı ki maziyi de atiyi de bu şimdilik ile okuyabilesiniz. Eskiler bu şimdilik farkındalığına ibn-ü'lvakt derler. Vaktin oğlu, şimdinin evladı. Mekanın ve zaman farkındalığının neticesinde bir makamınız olmalı. Makam, hesabı verilebilir bir makamsa yani kalbi tatmin eden bir makamsa orada meskun olabilirsiniz. Ama meskun olmak yani sükun bulmak, durağan olmak anlamına gelmemeli. Zira bu makam bir halin adıdır. Hal, durağanları reddeder. Teyakkuzu zorunlu kılar. Atıl, gafil ve cahil bir ademoğlunun bu makamda

Hayır diyebilmek için bir istinatgâhınız olmalı. Ayaklarınızın duyumsadığı, aklınızın ikna olduğu, kalbinizin tatmin olduğu bir mekanınız olmalı. Şimdiyi anlayabildiğiniz bir zaman mefkureniz olmalı ki maziyi de atiyi de bu şimdilik ile okuyabilesiniz. Eskiler bu şimdilik farkındalığına ibn-ü'lvakt derler. Vaktin oğlu, şimdinin evladı.

Ez cümle hayır diyebilmek ancak Allah'lı bir hayat ile mümkün olur. Ve Allah'lı bir hayat, çokluk kuruntusundan da yalnızlık övgüsünden de azade bir hayattır.

meskun olması mümkün olmaz dolayısıyla. İstinatgâh belirlemek ilkeli olmak demektir. İlkeler insanın ihtiramı için elzemdir. İlkeler varsa orada değerler var demektir. Değerler var ise orada Allah var demektir. Zira değerlerin imkanı ancak üst referans kaynağı ile olur. Nihai üst referans itikadımızca Rabbimizdir. Ez cümle hayır diyebilmek ancak Allah'lı bir hayat ile mümkün olur. Ve Allah'lı bir hayat, çokluk kuruntusundan da yalnızlık övgüsünden de azade bir hayattır.

Mekanı okumak için de zamanın farkında olabilmek için de makamdan tatmin olmak için de basiret gerekir. Bu farkındalığın imkanı içinse nazar. Basireti becerebilenler nazar edebilenlerdir. Nazarî kabiliyet basiret ile neticelenir diyebiliriz. İşte bütün bunlar bizi bir yere getirir: değer. Değer denilen olgu bir ölçüt müdür? Şayet öyle ise bu değer ölçütü adet ve madut ile midir yoksa mana ve mefhum ile mi? Kemiyetin yani adetliliğin tahfifi de makul olmayacaktır. Ama değerlendirme ölçütü olarak kemiyeti merkezileştirmek yani onunla kıvanç duymak itikadımızca helak sebebidir. Burada, edip eylediğimiz, uğruna mücadele verdiğimiz her ne varsa onu değerlendirme reflekslerimizi bir düşünelim. Hangi değer skalası ve ölçüt birimleri ile meseleleri ölçüp biçiyoruz. İnsanları mesela hafızamıza zabtederken ne ile zaptediyoruz? Kitapları, filmleri, silahları, ezgileri, bebekleri, mücahitleri, kurumları ve daha pek çok şeyi ne ile ölçeklendiriyoruz? Bunların sahip olduklarından ne ilgimizi cezbediyor da ne bizim için önemsiz görünüyor. Evet, mesele çok boyutlu. Zaten ne boyutsuz ki! Neyin katmanı ve

farklı veçheleri yok ki! Anlamaya adanmış bir ömrün sahibi ademoğluna ne önemsiz ve bayağı olabilir ki! Anlam var anlam içinde: alem var alem içinde: seyr var seyr içinde. Ve'n-nihaye: adetten bahsederken de mefhumdan bahsederken de hangi aparat ile nazar ediyoruz, hangi basiretle bir görüşe ulaşıyoruz? Niyetimiz nedir erenler? Kastımız nedir? Çok olsun da niçin çok olsun? Azlığa ve tenha olana övgü dizelim de bunu hangi saik ile yapalım? Çokluk üzerinden bir çözümleme yapmaya çalışırken ve niyetleri gözden geçirirken az olana taliplikte bir kibir olmadığını nasıl bilelim? O halde kaçışımız çokluktan değil, azlıktan

değil; bilakis çokluğun da azlığın da kalbimizdeki karanlık niyetinden olmalı, demeliyiz sanki.

Vahdet inananların birliğidir. İnananların birliğinin önündeki engel sayıca çok olmaları değildir elbette. Vahdetin önündeki engel zannediyorum adet ve madutu amaç haline getirmektir. Bir diğer engel ise bir araya gelişi tahkir edip tekbaşınalığa methiye yazmaktır. Kolaydır tek başına insicamlı bir yürüyüş. Zira insicamı bozacak bir öteki yoktur. Zor olan öteki ile uyumlu ve ahenkli bir yürüyüşe revan olabilmektir. Ama onda kaybolup benliği yok saymaktan bahsetmiyorum. Onunla, ona rağmen, onun uğruna, bazen o olmadan da yani onunla bütün şart ve dönemlerde var olmaktan bahsediyorum. Yalnız ölüp yalnız hesaba çekileceğimiz hakikati ile vahdetin tenakuz değil bilakis birbirine mecbur ve muhtaç hakikat parçaları olduğunu iddia ediyorum. Madem cesaret kapısını araladık şunu da kayda geçelim isterim: vahdet ancak ve ancak tevhid ehli ariflerin işidir. Bir başka zeminde bunu açmak üzere bu kadarla iktifa edelim bu bahs-i diğerden.

Bize artmayı muştulayan her müddei dinlenilmeyi hak eder mi peki? Elbette hak eder. Kerim kitabımız güzelleri tarif ederken, "Onlar sözü dinlerler de onun en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. İşte onlar, derin akıl sahipleridir." (Zümer Suresi 18. Ayet) buyurur. O halde bize artmayı vaad eden de dinlenilmelidir. Ona şu sualler sorulabilir:

- Artmak dediğin ne ola ki ey iddia sahibi?
- Çoğalmada her yol mübah mıdır?
- Azlık ve yalnızlık çoğalırken de mümkün olur mu?
- Çokluklar içinde insan yalnız kalabilir mi? Kalmalı mı? Kalsın mı?

Sualler soranın niyetini ortaya çıkarmaz belki ama soranın kalitesini de kendine dönük niyetini de epeyce netleştirir. Dinlerken aslında kendimizi elekten geçiririz. Alta geçenler de eleğin üstünde kalanlar da elekle ilgilidir. Eleğinin deliklerini neye göre açtığımız da bizimle ilgilidir. Elinde elek olup da temyiz edenlere, kabalıktan sakınıp latif bir nazara sahip olanlara, bu letafetle keskin bir basirete erenlere, bu basiretle muamele eden amillere selam, tahiyyat, ikram olsun!

Niyetimiz nedir erenler? Kastımız nedir? Çok olsun da niçin çok olsun? Azlığa ve tenha olana övgü dizelim de bunu hangi saik ile yapalım? Çokluk üzerinden bir çözümleme yapmaya çalışırken ve niyetleri gözden geçirirken az olana taliplikte bir kibir olmadığını nasıl bilelim? O halde kaçışımız çokluktan değil, azlıktan değil; bilakis çokluğun da azlığın da kalbimizdeki karanlık niyetinden olmalı, demeliyiz sanki.

Muhitimiz Neresi?

Hüseyin Nasrullah İNAN

Bu metni "ilmî muhit" kavramı etrafında tasarladığımı baştan söylemeliyim. Daha önce duydunuz mu bilmiyorum ama günlük hayatta çokça tesadüf ettiğimiz bir terkip olmasa gerek...

İlmî muhit, adından da anlaşılacağı üzere ilmî buluşmaların gerçekleştiği ortamları ifade ediyor. Arapça kökenli ilmî (bilime dair) ve muhit (çevre, etraf) kelimelerinin birleşmesiyle oluşan Osmanlıca bir tamlamadır. Günlük arkadaş çevresinden ziyade, belirli bir dönemde bilimin, felsefenin, sanatın ve düşüncenin üretildiği, tartışıldığı ve aktarıldığı mekânsal ve entelektüel odakları ifade etmek için kullanılır.

Burada muhit kelimesinin akılalmaz bir ifade kabiliyeti var. Öyle ki onu iyice idrak etmesek mesele ettiğimiz kavramın da hakkını vermiş sayılmayız. Muhit, arapça bir kelime ve çepeçevre kuşatan, kucaklayan, etrâfını çeviren, çevreleyen ihâta eden şey anlamına geliyor. Kelimenin anlamı gereği bir çevrenin muhit olabilmesi için öncelikle varlığını anlamlı bir zemine dayandırabilmiş olması gerekir. Yani efradını cami ve ağyarını mani olmalıdır. İkinci olarak bu varlığın mensuplarını kuşatabilmesi; mensupların orada bulunmak dolayısıyla memnuniyet kesbedebilmesi gerekir. Sunduğu korunaklı ortam dolayısıyla mensubunu güvenilir hissettirmelidir. Nihayet kendini anlamlı bir şekilde tanımlayabilmiş ve mensuplarını da sunduklarıyla kuşatabilen mekanlara muhit diyebiliriz.

Bu konuda biraz daha ileri gidip diyebiliriz ki bir yerleşmenin belde olarak adlandırılabilmesi için de "muhit, mahdut ve muayyen" olması beklenir.

"Belde "muhit, mahdut ve muayyen olan şol mekâna deniyor ki kuttan ve sükkanın içtima ve ikametleriyle müteessir ola yani asarı umran vücuda gele…"

İnsanoğlu muhtaç olarak yaratılmıştır ve bu yüzden insan toplulukları halinde yaşamak zarureti her dönem cari olmuştur. Bu durum aslında insan üretiminin de tek başına olamayacağı anlamına gelir. Bugün bizim tek bir kahramanın eseri olarak gördüğümüz bir çok yapı aslında bir muhitin ortak emeğidir de biz pek orasını görmeyiz. İstiklal Marşı elbette Akif'în eseridir ama Akif'in gece saatlerine dek uzayıp giden hararetli sohbetlerinden kaç tohum serpilmiştir mısralarına bilinmez. Yahut Rönesans'ın İskoç Aydınlanması'nın, Fransız İhtilali'nin fikir babaları Floransa'nın, Paris'in veya Edinburgh'un kahvehanelerinde ne kadar dirsek çürütmüşlerdir? Bu kahvehaneler yaşanan değişimlerin ne kadar merkezindedir acaba? Bu şahs-ı manevî özellikle eser sahibi şahsiyetlerin biyografilerinde kendini pek belli etmez, gizli saklı kalmayı sever. Fakat derinlemesine bir entelektüel biyografi çalışmasında muhit hep baş köşededir.

Birlikte yaşama kültürünün bir ürünü olarak muhitler fikrin, düşüncenin, ilmin asıl taşıyıcılarıdır. Nitelikli fikirler "Bârika-ı hakikat müsademe-i efkârdan doğar" sözü kabilince şiddetli çarpışmaların semeresi olarak burada meydana gelir. Fikrin tıpkı yeni doğmuş bir bebek gibi değişen zamanın kollarındaki serencamı buradan takip edilir. (Buna fikrî takip deniyor). Gelenek de, miras da, hafıza da bu muhitler marifetiyle geleceğe taşınır. Gelenek buradan üretilir ve buradan takip edilir. Çevrenin tekamül etmiş ihtiyarı ile bıçkın gencini diz dize, göz göze getirir. Tanımı gereği sahip olduğu gelenek ve iyi tanımlanmış sınırları nitelikli bir mekansal çevre üretir.

Tarihimizde Endülüs, Bağdat, Semerkand, Şam, Cizre, Fatih… hep ilmî birer muhit olarak karşımıza çıkar. Osmanlı modernleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran fikirler de elbette belirli muhitler etrafında dönen tartışmaların bir semeresidir. Bunun iyi örneklerinden biri son dönemlere kadar ulaşan Beyazıt Sahaflar Çarşısı'dır. Benim de tezimde

İnsanoğlu muhtaç olarak yaratılmıştır ve bu yüzden insan toplulukları halinde yaşamak zarureti her dönem cari olmuştur. Bu durum aslında insan üretiminin de tek başına olamayacağı anlamına gelir. Bugün bizim tek bir kahramanın eseri olarak gördüğümüz bir çok yapı aslında bir muhitin ortak emeğidir de biz pek orasını görmeyiz. İstiklal Marşı elbette Akif'în eseridir ama Akif'in gece saatlerine dek uzayıp giden hararetli sohbetlerinden kaç tohum serpilmiştir mısralarına bilinmez.

İlmî muhit, tüm anlamlarıyla, nitelikli düşüncenin üretildiği ve en önemlisi onu öylece terk etmeden adreslendiği; bu yönüyle aslında düşüncenin mekansallaştığı bir hali ifade ediyor. Mekansallaşan düşünce adresi belli bir biçimde meraklılarının her gün uğrayarak biraz daha pişirdiği leziz bir yemek hüviyetindedir. Yine ilmî muhit, sunduğu nitelikli çevre dolayısıyla mensuplarına emin ellerde olduğuna dair bir güven aşılar. Burada üretilen tartışmaların düşüncenin tekamülüne yol açacağı aşikardır.

anlamaya çalıştığım Osman Nuri Ergin ve muhitini idrak edebilmek için önemli bir kültür çevresidir. Burada tezin ilgili bölümüne uzanalım.

"...Osman Nuri Ergin'in 1904–1907 yılları arasında aldığı Dârülfünun eğitimi sırasında "Sahaflar Çarşısı Müdavimleri" veya "Beyazıt Kültür Çevresi" olarak bilinen ortamda yer almaya başladı. Kültürel ortamlarda sık sık bulunan: Şehbenderzade Ahmed Hilmi, Babanzade Ahmed Naim, Muallim Cevdet İnançalp, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Ahmed Avni Konuk, İsmail Fenni Ertuğrul, Mehmed Akif Ersoy, İsmail Hakkı İzmirli ve M. Şerafeddin Yaltkaya gibi tanınmış şahsiyetlerle dostluklar kurdu. Sahaflar Çarşısında bir kültür ortamının oluşmasının merkezinde Sayar'a (201660–65) göre Raif Yelkenci ve onun sahaf dükkanı vardır. Bu kültür ortamında İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Muallim M. Cevdet İnançalp, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, A. Süheyl Ünver, Fuad Köprülü, Mahir İz, Abdulbaki Gölpınarlı, Reşat Ekrem Koçu, Samiha Ayverdi, Şefik Can, Sabri Ülgener ve Uğur Derman gibi önemli şahsiyetler bulunuyordu. Beyazıt'ta yer alan bu çarşı Sayar'a göre yalnızca kitap alışverişinin sağlandığı basit bir yerden öte kıymet taşıyordu. Öncelikle burası Osmanlı'dan Cumhuriyete taşınmış bir kültür mirasının kalp atışlarının duyulduğu bir mekandı. İkinci olarak buradaki iktisadi düzlem bilinen rasyonel iktisattan taban tabana ayrılıyordu. Burada sahhafların esas maksadı nadir bir kitabı yüksek fiyatlara satarak kar elde etmek değil, bu nadide yazmaları ehline ulaştırmaktı. Yine buradaki sahhaflar sıradan bir satıcı değil her

biri kendini bu alanda yetiştirmiş alim kimselerdi. Sahhaflar, baktıkları eski bir yazmadan hemencecik anlıyor ve tasnifleyerek yazmanın sahibiyle buluşacağı günü bekliyorlardı. Burası mekanistik bir alım satım alanı değil bir gönül pazarıydı (Sayar, 2016: 18–56). Sahhaflar Çarşısını özel kılan bir önemli husus daha var. Harf İnkılabı, Tekke, Zaviye ve Medreselerin kapatılması sonucunda eski kültüre ait olan ve kıymet görmeyen eşya ve el yazmaları buraya getiriliyordu. Bu yönüyle çarşı, eski kültüre dair araştırma yapmak isteyenlerin uğrak noktası oluyordu..."

İlmî muhit, tüm anlamlarıyla, nitelikli düşüncenin üretildiği ve en önemlisi onu öylece terk etmeden adreslendiği; bu yönüyle aslında düşüncenin mekansallaştığı bir hali ifade ediyor. Mekansallaşan düşünce adresi belli bir biçimde meraklılarının her gün uğrayarak biraz daha pişirdiği leziz bir yemek hüviyetindedir. Yine ilmî muhit, sunduğu nitelikli çevre dolayısıyla mensuplarına emin ellerde olduğuna dair bir güven aşılar. Burada üretilen tar-

tışmaların düşüncenin tekamülüne yol açacağı aşikardır.

Türkiye'nin yakın tarihini şekillendiren düşüncelerin demlendiği yerlerin şehirlerin kitabevleri olduğunu hesaba katalım. Kayseri Akabe Kitabevi, Van Vakıf Kitabevi, İstanbul Özgün Yayıncılık... daha birçoğunu sayabileceğimiz muhitler düşüncenin takip edildiği ortamlar olmuşlardır.

O halde sorumuzu sormanın vakti geldi. Bugün ilmî muhitimiz var mıdır? varsa neresidir?

Dijitalleşmenin getirdiği imkanlar dolayısıyla YouTube, Twitter vb. hızlı içerik üretim ortamları bugün oldukça popüler. İnsan topluluklarını mekan bağımsız olarak saniyesinde bir mesele etrafında toplayabiliyor ve bazen aktif bazen pasif bir biçimde meseleye dahil edebiliyor. En nihayetinde iletişimi inanılmaz derecede kolaylaştırması dolayısıyla bugün hayatımızın ayrılmaz bir parçası olmaya devam ediyor.

Uzak diyarları yakın, uzak ihtimalleri mümkün kılması sosyal medyanın büyüsü sanırım. Herkesi "bir gün 15 dakikalığına ünlü" yapabilen tarafı da ayrıca onu oldukça cazip kılıyor. Belki bir ömür boyunca karşılaşmanın imkan dahilinde olmadığı dünyanın öbür ucundaki bir şahsiyetle Twitter'da mentionlaşırken kendinizi bulabiliyorsunuz. Dil bariyerlerinin çeviri teknolojisinin geldiği nokta itibariyle yavaş yavaş ortadan kalkması da cabası...

Tüm bu göz kamaştırıcı kabiliyetleri onu gerçek anlamda bir muhit yapabilir mi?

Cebimizde taşıdığımız bu topluluklar gerçekten ilmi bir muhit hüviyeti taşıyabilir mi?

Buna cevabımız hayır olacaktır. Çünkü sınırlarını net bir şekilde tanımlamış değil, kuralsız, mensuplarının niteliği kontrol edilebilir değil, belirli bir referans çevresinden olma zorunluluğu yok, bir hafızası yok. Fikrî takip yapılabilecek bir durum katiyen yok. En önemlisi bir kahve eşliğinde diz dize, göz göze muhabbetin bereketi mevcut değil.

Peki, bu mecralar ilmi bir muhit değilse nedir?

Olsa olsa fast food restoranında çabucak hazırlanmış bir hamburger olur. Yemek yiyormuş hissiyatına kapılırsınız. Belli tatları da alırsınız. Fakat ne içindeki yiyecekler sahiden yiyecektir, ne de karnınızı sahiden doyurur.

Sosyal mecralar en fazla bağlı bulunulan muhiti besleyecek yan bir mecra olabilir. Lakin hiçbir surette asıl mecra olabilecek hüviyette değildir. Kişi kendine sahih ve tekamül etmiş muhitler bulabilmeli ve fikrî takibini bu muhitler içerisinde takip edebilmelidir. dijital mecralar ise bu muhitlerin kullanabileceği bir araçtan öteye geçmemelidir.

Bugünün ilmî muhiti dijital mecralar değildir. İlmî muhitin adresi hiç değişmemiştir. Düşüncenin mekansallaştığı ve takip edilebildiği, sabırla yoğrulan, müdavimi belli, adresi belli, kokusu kendine has çevrelerdir.

Nice bereketli muhitlerde görüşmek dileğiyle.

Sosyal mecralar en fazla bağlı bulunulan muhiti besleyecek yan bir mecra olabilir. Lakin hiçbir surette asıl mecra olabilecek hüviyette değildir. Kişi kendine sahih ve tekamül etmiş muhitler bulabilmeli ve fikrî takibini bu muhitler içerisinde takip edebilmelidir. dijital mecralar ise bu muhitlerin kullanabileceği bir araçtan öteye geçmemelidir.

Sis Oldu Şarkılar

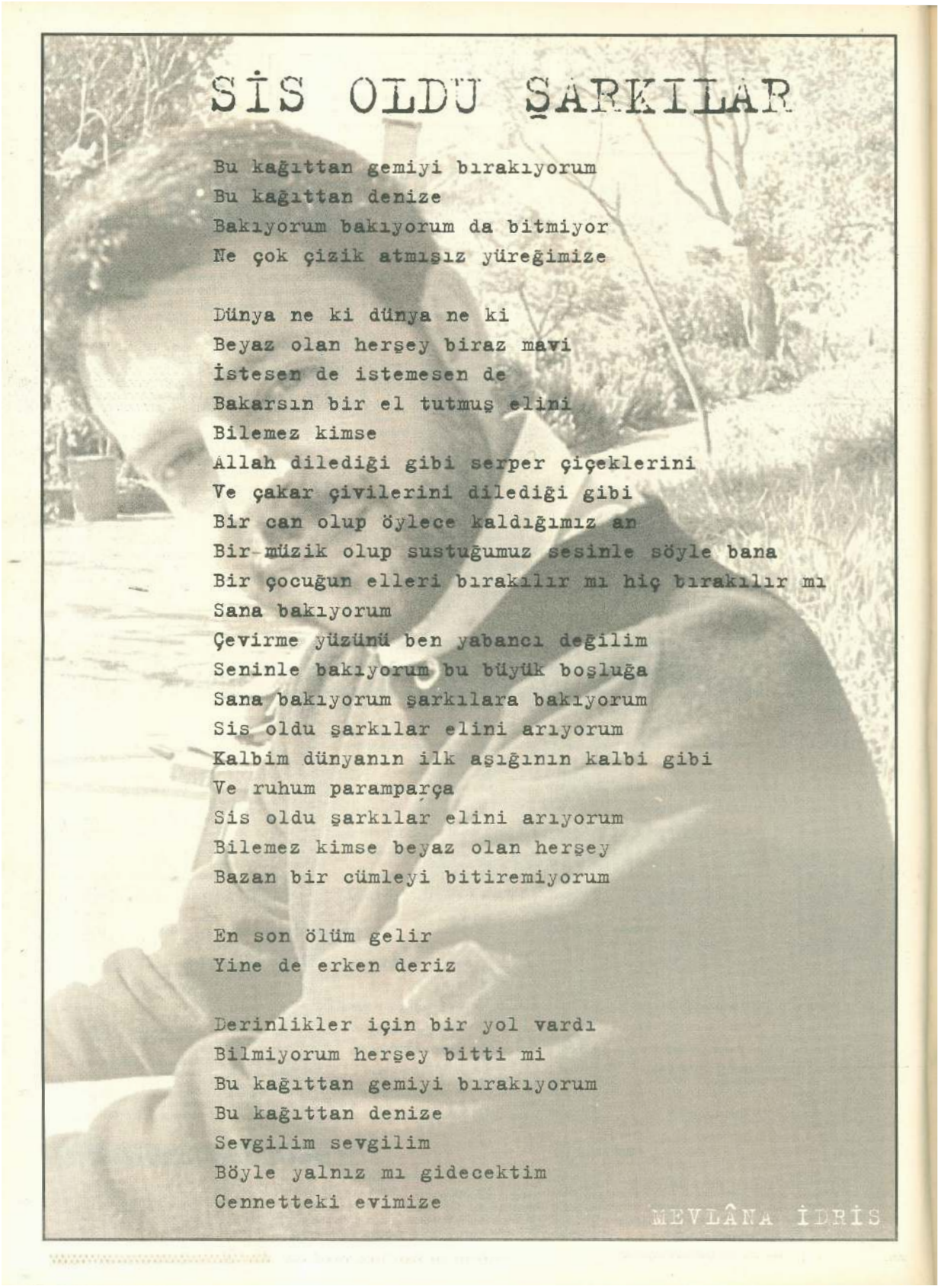
Bu kağıttan gemiyi bırakıyorum
Bu kağıttan denize
Bakıyorum bakıyorum da bitmiyor
Ne çok çizik atmışız yüreğimize

Dünya ne ki dünya ne ki
Beyaz olan her şey biraz mavi
İstesen de istemesen de
Bakarsın bir el tutmuş elini
Bilemez kimse
Allah dilediği gibi serper çiçeklerini
Ve çakar çivilerini dilediği gibi
Bir can olup öylece kaldığımız an
Bir müzik olup sustuğumuz sesinle söyle bana
Bir çocuğun elleri bırakılır mı hiç bırakılır mı
Sana bakıyorum
Çevirme yüzünü ben yabancı değilim
Seninle bakıyorum bu büyük boşluğa
Sana bakıyorum şarkılara bakıyorum
Sis oldu şarkılar elini arıyorum
Kalbim dünyanın ilk aşığının kalbi gibi
Ve ruhum paramparça
Sis oldu şarkılar elini arıyorum
Bilemez kimse beyaz olan herşey
Bazen bir cümleyi bitiremiyorum

En son ölüm gelir
Yine de erken deriz

Derinlikler için bir yol vardı
Bilmiyorum her şey bitti mi
Bu kağıttan gemiyi bırakıyorum
Bu kağıttan denize
Sevgilim sevgilim
Böyle yalnız mı gidecektim
Cennetteki evimize

Mevlâna İDRİS

SİS OLDU ŞARKILAR

Bu kağıttan gemiyi bırakıyorum
Bu kağıttan denize
Bakıyorum bakıyorum da bitmiyor
Ne çok çizik atmışız yüreğimize

Dünya ne ki dünya ne ki
Beyaz olan herşey biraz mavi
İstesen de istemesen de
Bakarsın bir el tutmuş elini
Bilemez kimse
Allah dilediği gibi serper çiçeklerini
Ve çakar çivilerini dilediği gibi
Bir can olup öylece kaldığımız an
Bir müzik olup sustuğumuz sesinle söyle bana
Bir çocuğun elleri bırakılır mı hiç bırakılır mı
Sana bakıyorum
Çevirme yüzünü ben yabancı değilim
Seninle bakıyorum bu büyük boşluğa
Sana bakıyorum şarkılara bakıyorum
Sis oldu şarkılar elini arıyorum
Kalbim dünyanın ilk aşığının kalbi gibi
Ve ruhum paramparça
Sis oldu şarkılar elini arıyorum
Bilemez kimse beyaz olan herşey
Bazan bir cümleyi bitiremiyorum

En son ölüm gelir
Yine de erken deriz

Derinlikler için bir yol vardı
Bilmiyorum herşey bitti mi
Bu kağıttan gemiyi bırakıyorum
Bu kağıttan denize
Sevgilim sevgilim
Böyle yalnız mı gidecektim
Cennetteki evimize

MEVLÂNA İDRİS

Gerçek Hayat, 4 Mayıs 2001.

“Ben ölünceye kadar değil; siz ölünceye kadar...”

Şifa YARATILMIŞ KÜÇÜKER

Bahar henüz kendini yeni yeni hissettiriyordu. Mart ayının bir cuma sabahında İstanbul Üniversitesi havuzlu bahçesinde oturup çizim yapmaktaydım. Dersim vardı; fakat içimden derse girmek hiç gelmiyordu. Belki de bir derse en güzel giremeyişim buydu. Yanımda küçük bir defterim ve siyah mürekkepli bir dolma kalemim vardı. Çizimlerimi daima o kalemle yapardım. O gün, birbirinden farklı kubbe tasarımlarına sahip evler çizmeye koyuldum. Henüz çok tecrübesizdim. Fakat yine de büyük bir aşkla çiziyordum. Aradan birkaç saat geçmişti. Bir ara yanımdaki banka biri gelip sakince oturdu; sessizce bisküvisini yemeye başladı. Bisküvisi bitince ayağa kalktı, çöpünü attı ve ağır adımlarla yanıma yaklaştı. Başımı kaldırdığımda, karşımda renkli fularıyla son derece şık giyinmiş bir beyefendi gördüm. Yüzünde insana huzur veren bir ifade vardı. Bana, “Çiziminize bakabilir miyim?” diye sordu. Ben de, ‘Tabii ki efendim,’ diyerek defteri kendisine uzattım. Müsaade isteyip yanıma oturdu. Ben aslında evler çiziyordum; fakat zaman zaman gözüm havuza kayıyordu. Bunu fark etmiş olacak ki gülümseyerek, “Ben de karşı tarafı çizdiğinizi sanmıştım; gözleriniz hep oraya bakınca” dedi. Tebessüm ettim. Ardından, “Müsaadeniz olursa bu çizimi size hediye etmek isterim,” dedim. Çizimi bir müddet dikkatle inceledikten sonra bana *ÇETO dergisi*nden söz etmeye başladı. Yanında bulunan son sayıyı açtı ve kimlerin yazdığını, kimlerin çizdiğini, hatta ÇETO isminin ne anlama geldiğinden bahsetti. Sonra bana dönerek “Siz de çizer misiniz?” diye sordu. Ben de iyi bir çizer olmadığımı ifade ettim fakat o sanki sözlerime pek aldırış etmiyordu. “Biz iyi bir çizer aramıyoruz, öyle bir kaygımız yok, burada her yaştan insanların emeği var, 7’den 70’e kadar...” O an, belki farkında olarak, belki de olmayarak bana çok büyük bir cesaret vermişti. Bir müddet daha sohbet ettikten sonra, buraya bir arkadaşını ziyarete geldiğini söyledi. O anda içimden, “Acaba bahsettiği kişi Aydın Gülan Hoca olabilir mi?’ diye geçirdim ve içimdeki sese bir nevi ispat-ı vücut arar gibi sordum: “Arkadaşınız kim acaba?”

Gülümseyerek, “Aydın Gülan beyefendi” dedi.

Bunu duyar duymaz heyecanlandım. “Ben de cuma namazından sonra kendisini ziyaret etmeyi düşünüyordum” dedim.

Bunun üzerine, son derece tabii bir tavırla, "Öyleyse buyrun, hocanın yanına birlikte gidelim." dedi.

Aydın Hoca'nın odasına çıktık ve pek güzel olan bu odada sohbet ederken Mevlâna abi müsaade isteyerek tabletini çıkardı ve bestelediği bir eseri çalmaya başladı. Ses ağır ağır yayılıyordu, bir yandan o meraklı ve heyecanlı ruhum ânı anlamaya çalışıyordu, derin bir huzur ve şaşkınlık içindeydim. Biz sohbete devam ederken Aydın Hoca bir ara bana dönüp, "Şifa, ben sana daha önce Mevlâna ile tanış dememiş miydim?" diye sordu. Ben de "Hayır hocam"

deyince Mevlâna abi "Biz az evvel tanıştık" dedi. O an hoş bir gülümseme yayıldı. Ardından Mevlâna abi çizimimi gösterdi. Birlikte uzun uzun baktılar, yorum yaptılar; beğendiklerini söylediler. Ben ise bütün bunların içinde büyük bir şaşkınlık hâlindeydim. Çünkü yaşadığım şey, benim için son derece kıymetliydi; kendi kendine çizmeye başlayıp yolunun nereye varacağını bilmeyen biri için hayal bile edilemeyecek kadar güzel bir şeydi. Bir talebenin, yolun daha başındayken içindeki iştiyakı artıracak insanlarla karşılaşması büyük bir nimetti. Ben bunu hayatım boyunca, defaatle düşündüm. Allah beni hep güzel insanların durağından geçirdi, elhamdülillah. Bir müddet sonra müsaade isteyerek Aydın Hocanın yanından ayrıldık. Aşağı indiğimizde, şimdi artık açık olmayan, binanın içindeki küçük çay ocağından iki çay aldık. Öğlen güneşi yükselmişti fakat rahatsız da etmiyordu. Muhabbet ederken bir ara, isminin ne kadar farklı olduğunu söyleyip bunun hikâyesini sormuştum. Kısa bir tebessümle, "Uzun hikâye..." demiş ve susmuştu. Her insan bir tablo gibi içimdeki sergide yerini alırken Mevlâna abi ilk rengi olan suskunluğu güzelce işlemişti kendi tablosuna.

Çaylarımız bitmiş, ÇETO için de anlaşmıştık. Cuma vakti yaklaşınca Mevlâna abi müsaade istedi. Birlikte bir müddet yürüdük. Sonra bana bir soru sordu. Hayatımı değiştiren o soruyu... Belki "hayatım değişti" demek büyük bir iddia gibi gelebilir; fakat hakikatti. İnsanın bazen bir cümleyle, bir bakışla ve bazen de bir karşılaşmayla hayatı değişebilirdi. Şahit oldum ve yaşadım.

Bana dönüp şöyle dedi:

"Her Perşembe bana Yâsîn-i Şerîf okur musunuz?"

Şaşırmıştım. Daha yeni tanışmıştık hem hayret edip hem de müthiş bir güven hissediyordum.

"Evet efendim, okurum" dedim.

Bunun üzerine durup bana döndü ve şu cümleyi söyledi:

"Fakat ben ölene kadar değil... siz ölene kadar okur musunuz?"

İşte o an söylenen bu cümle, hâlâ taptaze, hâlâ benimle. O cümlenin içinde saklı olan derinliği tam manasıyla anlatabilmem hâlâ mümkün değil. Zaman geçtikçe bu isteğin ne kadar da doğru bir istek olduğunu kavrar gibiyim. Bir hakikat avcısından, cevherleri keşfeden bir kâşiften ancak böyle bir cümle beklenirdi. Onun bendeki hatırası hep canlı kalacak, "ben ölene kadar"...

Sonsuz rahmetle, bin selâm

Hâmûş Bir Derviş ve Masal Ülkesinin Sultanı: Mevlâna İdris Zengin

Turan KIŞLAKÇI

Bazı insanlar yaşadıkları zamana sığmaz. Aynı sokaklarda yürürsünüz, aynı şehirlerde yaşarsınız, aynı havayı teneffüs edersiniz fakat onlar, nev'-i şahsına münhasır ruhlarıyla sanki başka iklimlerden esen bir rüzgâr gibidir. Onlar, içinde bulundukları çağın değil, taşıdıkları hakikatin adamlarıdır. Hayatları boyunca bunu iddia etmezler, hatta çoğu zaman fark edilmek gibi bir dertleri de yoktur. Ancak bir gün aramızdan ayrıldıklarında geriye dönüp bakar ve eksilen şeyin yalnızca bir insan olmadığını anlarız. Bir ses eksilmiştir, bir iklim eksilmiştir, bir hâl eksilmiştir...

Mevlâna İdris Zengin de işte böyle adamlardandı. "Harf-i Can" adlı şiirinde (*İyi Geceler Bayım*, Başka Kafa Yayınları, 5. Baskı, syf. 11) hâlini şöyle tarif ediyordu:

"*Bir kum tanesiyim ama*

Çölün derdini taşıyorum"

Onu sadece "şair" diye anmak eksik kalır. "Çocuk edebiyatçısı" demek ise onu tarif etmeye yetmez. O, çocuk ruhunu büyütmeden koruyabilmiş adamların şairiydi. Çocukların dünyasında dolaşan bir derviş, masalların gölgesinde yaşayan bir bilgeydi. Ben onu çoğu zaman "Masal Ülkesinin Sultanı" yahut "Çocukluk Düşlerinin Mimarı" olarak düşünmüşümdür. Modern hayatın tam ortasında yaşasa da onun ruhu bu çağın gürültüsüne teslim olmamıştı.

Farsçada güzel bir kelime vardır: Hâmûş… Yani Sessiz, sakin, içine dönük, fazla konuşmayan insan demektir. Tanıdığım insanlar arasında bu kelimeyi en çok Mevlâna İdris'e yakıştırırdım. Çünkü o, çağımızın yüksek sesle konuşan insanlarından değildi. Kendisini anlatmaya çalışanlardan değil, anlamaya çalışanlardandı. Şöhret peşinde koşmaz, görünür olmak için çabalamazdı. Sükûtu severdi. Hatta bazen onun şahsiyetinin hamurunda sessizliğin, tefekkürün ve çocukluğun birlikte yoğrulduğunu düşünürdüm.

Bugünün dünyası insanı çocukluğundan uzaklaştırıyor. İnsan büyüdükçe hayret etmeyi unutuyor, merakını kaybediyor, her şeyi bildiğini sanıyor. Üstadım Mevlâna İdris ise eserleri boyunca bunun tam tersini savundu. Ona göre çocukluk bir yaş meselesi değildi; bir bakış biçimiydi. Dünyaya ilk kez görüyormuş gibi bakabilmek, soru sormaktan vazgeçmemek, şaşırabilmek ve hayret edebilmekti. Büyük emek verdiği *ÇETO* adlı dergisinin tanıtımlarında, "Yanlışlıkla Büyüyen Çocukların Dergisi" ifadesini bir şiar olarak kullanırdı. Bu yüzden onun eserlerinde çocuklar hiçbir zaman eksik insanlar değildir. Aksine çoğu zaman yetişkinlerden daha sahici, daha dürüst ve daha hikmetlidirler.

"Ziller Kimin İçin Çalıyor" şiirindeki (*Vay Canına*, Vakvak Yayınları, 6. Baskı, syf. 14) çocuk, bunun en güzel örneğidir. Modern dünyanın çocuklara sürekli sorduğu o meşhur soruya boyun eğmez: "Büyüyünce ne olacaksın?" Çünkü o zaten olmaktadır. Çocukluğu yaşamaktadır. Mevlâna İdris'in dünyasında çocuk, gelecekteki mesleğiyle değil, bugünkü varlığıyla kıymetlidir.

Belki de çağımızın en büyük yanılgılarından biri budur. Çocukları bugünün insanları olarak değil, geleceğin yetişkinleri olarak görüyoruz. Hayalleri sınavlara, merakları performans tablolarına, ruhları ise kariyer planlarına dönüşüyor. Oysa Mevlâna İdris'in eserleri, baştan sona buna karşı yazılmış sessiz bir itiraz gibidir.

Bu itiraz sadece şiirlerinde değil, masallarında da karşımıza çıkar.

Onu sadece "şair" diye anmak eksik kalır. "Çocuk edebiyatçısı" demek ise onu tarif etmeye yetmez. O, çocuk ruhunu büyütmeden koruyabilmiş adamların şairiydi. Çocukların dünyasında dolaşan bir derviş, masalların gölgesinde yaşayan bir bilgeydi. Ben onu çoğu zaman "Masal Ülkesinin Sultanı" yahut "Çocukluk Düşlerinin Mimarı" olarak düşünmüşümdür. Modern hayatın tam ortasında yaşasa da onun ruhu bu çağın gürültüsüne teslim olmamıştı.

Çünkü o savaşın yalnızca cephelerde yaşanmadığını biliyordu. Savaş önce çocukların hayallerine düşer... Önce oyuncakları yaralar... Önce masalları susturur... Sonra şehirleri yıkar... Bugün Gazze'den Sudan'a kadar dünyanın farklı köşelerinde yaşanan acılara baktığımızda onun satırları yeniden anlam kazanıyor. Çünkü o, savaşları rakamlarla değil, çocukların gözlerinden okuyordu... Eğer bugün aramızda olsaydı muhtemelen son Gazze Soykırımı'nda bombaların ağırlığından değil, kaybolan çocukluklardan söz ederdi.

"Masal Alan Adam"ı okuyan çocuklar, yalnızca bir hikâye okumazlar. Paranın satın alamayacağı şeylerin de olduğunu öğrenirler. Dostluğun, merhametin, paylaşmanın, iyiliğin ve hayal kurmanın kıymetini hissederler. Çünkü Mevlâna İdris için çocuk edebiyatı, yalnızca bir edebiyat türü değildi. O bunu bir *medeniyet meselesi* olarak görüyordu.

Sanırım *ÇETO*'nun doğuşunda da bu anlayış vardı. "Çocuk Edebiyatı Tercüme Ofisi" adını taşıyan bu mütevazı girişim, aslında büyük bir kültür hamlesiydi. Dünyanın farklı dillerinde yazılmış seçkin çocuk edebiyatı örneklerini Türkçeyle buluşturmayı hedefliyordu. Ama bundan daha önemlisi, çocukların ufkunu genişletmeye çalışıyordu. *ÇETO* bir dergiden çok daha fazlasıydı. Bir kültür ve medeniyet hareketiydi.... Sloganı ise her şeyi anlatıyordu: "Aklın varsa büyüme."

İlk duyulduğunda gülümseten bu cümle, aslında çağımıza yöneltilmiş ciddi bir eleştiriydi. Çünkü büyümek, bazen kirlenmek demektir. Hayreti kaybetmek, dünyaya alışmak ve onu sorgulamaktan vazgeçmek demektir. Mevlâna İdris buna razı değildi. Onun eserlerinde daima kayıp bir şey aranır. Bazen çocukluk, bazen masumiyet, bazen de unutulmuş bir hakikat.

Pirimi ilk tanıdığım yıllar *Yeni Şafak* ve *Gerçek Hayat* çevresine uzanıyor. Fatih At Pazarı'ndaki "Eski Kafa", o dönemde birçok yazar ve şairin uğrak yeriydi. Fakat dostluğumuz son yıllarda daha da derinleşti. Haftada birkaç gün mutlaka bir araya gelirdik. Bazen bir sofrada bazen bir yolculukta bazen de Feriköy Antika

Pazarı'nın dar koridorlarında.

Onunla yolculuk etmek başlı başına bir tecrübeydi. Çünkü Mevlâna İdris sadece gezen biri değildi; keşfeden biriydi. Yer keşfederdi... İnsan keşfederdi... Ses keşfederdi... Tat keşfederdi... Bugün pek çok insan şehir şehir dolaşıyor ama aslında hiçbir şey görmüyor ve temaşa etmiyor. Mevlâna İdris ise en sıradan görünen yerde bile gizlenmiş bir hikâye bulabiliyordu. Turistlerin uğramadığı köylerde, unutulmuş hanlarda, eski mezarlıklarda ya da küçük bir Anadolu kahvesinde tarihin izlerini sürerdi. Onun yanında insan yalnızca sohbet etmezdi; bakmayı öğrenirdi.

Mevlâna İdris'in eserlerinde beni en çok etkileyen taraflardan biri de insanlık acılarına karşı gösterdiği hassasiyetti. *Çocuk Kırmızı*'daki kırmızı, yalnızca bir renk değildir. Savaşın çocuk yüzünde bıraktığı izin rengidir. Dünyanın görmezden geldiği çocukların sessiz çığlığıdır. *Ütüsüz Ayakkabılar*'daki "Dünyanın En Güzel Bombası" masalı da aynı duyarlılığın ürünüdür.

Çünkü o savaşın yalnızca cephelerde yaşanmadığını biliyordu. Savaş önce çocukların hayallerine düşer... Önce oyuncakları yaralar... Önce masalları susturur... Sonra şehirleri yıkar... Bugün Gazze'den Sudan'a kadar dünyanın farklı köşelerinde yaşanan acılara baktığımızda onun satırları yeniden anlam kazanıyor. Çünkü o, savaşları rakamlarla değil, çocukların gözlerinden okuyordu... Eğer bugün aramızda olsaydı muhtemelen son Gazze Soykırımı'nda bombaların ağırlığından değil, kaybolan çocukluklardan söz ederdi.

İspanyol bir yayıncı, hikâyelerini okuduktan sonra şöyle demişti: "Eğer Mevlâna İdris Batılı bir yazar olsaydı Nobel Ödülü'nü çoktan almış olurdu." Bu söz bana her zaman Şark'ın kaderini hatırlatır... Bizler çoğu zaman kendi kıymetlerimizi geç fark ediyoruz. Kendi sanatkârlarımızı yeterince tanıyamadan kaybediyoruz. Nice değerli insan sessizce yaşayıp sessizce aramızdan ayrılıyor. Yıllar önce onun hakkında Arap basınında bir yazı kaleme alırken "Şark'ın Nobelsiz Kahramanları" ifadesini kullanmıştım. Bugün de aynı kanaatteyim. Mevlâna İdris, gösterişsiz yaşayan ama geride derin izler bırakan insanlardandı.

"Geç Kaldım" şiirinde dünyayı şöyle anlatıyordu (*İyi Geceler Bayım*, syf. 30):

"*Ah herşey burada kalıyor demek*
Bu içimizi ısıtan güneş
Özenle kurduğumuz evler
Aşk için büyüdüğümüz günler
Yorgunluklarımız
O aziz acılarımız savaşlar
Demek hepsi
Burada kalıyor öyle mi
Boşuna yorulduk desene
Özgür bir yürek olmaktı en güzeli"

Aradan yıllar geçse de onun eserlerinden önce şahsiyetini hatırlıyorum. Hasedden uzak duruşunu... Gıybetten kaçışını... İnsanlar arasında ünsiyet kurmasını... Kimseyi kırmadan nasihat edişini... Dostlarına "Adamım", "Bayım", "Hazret" diye seslenişini... İnsanların kusurlarından çok güzelliklerine bakışını.

Belki de vefatından sonra oluşan büyük sevgi selinin sebebi buydu. Bazı insanlar eserleriyle yaşar... Bazıları fikirleriyle... Bazıları ise ahlâklarıyla... Mevlâna İdris bunların hepsini şahsında birleştirmiş nadir insanlardandı.

Bugün mezarını ziyaret eden gençlerin çoğu onu şahsen tanımadı. Fakat şiirleriyle, masallarıyla ve hakkında anlatılanlarla ona karşı derin bir yakınlık hissediyor. Çünkü bazı insanlar öldükten sonra da yaşamaya devam eder. Kitaplardan çıkar, küçük adamların kalplerine yerleşir. Mevlâna İdris de onlardan biridir.

Hâsıl-ı kelâm, Türkiye yalnızca bir şairini kaybetmedi. Bir masal dervişini kaybetti... Bir çocukluk muhafızını kaybetti... Bir gönül adamını kaybetti... Fakat geride bıraktığı şiirler, masallar ve çocuk kalplerinde yaktığı kandiller yaşamaya devam ediyor.

"Ellerimizin Büyük Boşluğu" adlı şiirinde de Yüce Allah'a ulaşmayı dizelerine şöyle aktarıyordu (*Ellerimizin Büyük Boşluğu*, Başka Kafa Yayınları, İstanbul 2019, syf. 8-12):

"*Burası dünya ve biz artık çok sıkıldık.*
Oyun bitti zifiri karanlıkta belalar uçuşuyor
Dünyanın yalanları uçakları ve bombaları arasında solup giden ömrümüzü
Kuşa çeviren yasalardan yönetmeliklerden nizamnamelerden sıkıldık
Telefon seslerinden akıp giden televizyon görüntülerinden bilgisayar tıkırtılarından gazete hışırtılarından
Alıp başımızı gitmek istiyoruz
Alıp başımızı sana gelmek istiyoruz
Sana gelmek
Sana gelmek orada kalmak istiyoruz...
Çok unuttuk hatırlamak istiyoruz"

Masal ülkesinin sultanı, çocukluk düşlerinin mimarı ve hâmûş dervişi Mevlâna İdris Zengin bu dünyadan göçüp gitmiş olabilir. Ama çocukluğun, hayretin, merhametin ve iyiliğin dili konuşuldukça onun adı da "adamlarının kalbinde" yaşamaya devam edecektir.

Mevlâna İdris ve Filistin

Mustafa ÖZEL
Prof. Dr. FSMVU

Kudüs'süz bir gerçeğe ve rüyaya: Hayır![1]·

İslam âleminin son yüzyıldaki ana gündem maddesi, Filistin olmuştur. Çünkü bu bölge, içinde Kudüs'ü barındırmaktadır. Kudüs, peygamberlerimizden birçoğunun hayatında bir biçimde yer alan mühim bir şehirdir. Aynı zamanda o, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayat-ı saadetlerinde fevkalade bir yer işgal eden isra ve miracın cereyan ettiği mübarek beldedir. Gündemimizin ilk maddesini teşkil etmesinin sebebi, Aralık 1917'de Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesi, ardından İngiliz manda yönetiminin tesis edilmesi ve 14 Mayıs 1948'de terör devletinin kurulmasıdır.

Filistin'e 1880'li yıllarda başlayan yahudi göçü, bölgede huzursuzluğun ve endişenin kaynağı olmuş, Müslüman aydın ve âlimler konuyu gündemlerine almışlardır. 29 Ağustos 1897'de Basel'de toplanan Birinci Dünya Siyonist Kongresi ile kurulan Dünya Siyonist Teşkilâtı, işin vahametini artıran bir unsur ve aşama oldu. Filistin'deki siyonist hareketlenmeye ilk dikkat çekenlerden biri, çıkardığı *Hikmet* gazetesindeki[2] yazılarıyla, Filibeli Ahmed Hilmi (1862-30 Ekim 1914) olmuştur. Yazar "Enzâr-ı Millete" üst başlığı altında "Siyonistlerin Siyaset-i Menhûsesi" başlığı altında, 11 yazı kaleme almıştır. İlkinin başlığı, "Siyonistlerin Nühûset-i Siyasetini Yine Türkler mi Çekecek?"tir.

1 · Mevlâna İdris'in Karar gazetesindeki (08 Aralık 2017) "Kudüs!" başlıklı yazının son cümlesi.

2 Gazete, 21 Nisan 1910 (R. 8 Nisan 1326 / H. 11 Rebiyülahir 1328) ile 28 Eylül 1912 (R. 15 Eylül1328 / H. 16 Şevval 1330) tarihleri arasında toplam 77 sayı yayınlanmıştır.

Konu hakkında görüş ve yorum belirten başka bir yazar da, Yusuf Akçura'dır (1876-11 Mart 1935). Akçura, Orenburg'da yayınlanan *Vakit* gazetesi adına, 1913 yılında Beyrut, Yafa ve Kudüs'ü kapsayan Ortadoğu seyahatiyle ilgili izlenimlerini, adı geçen gazetede yayınlamıştır.[3] Burada siyonizme dair fikirler serdetmekte, yorumlarda bulunmaktadır. (Mesela bkz.: "Siyonizm hakkında bir iki söz", syf. 138 vd.).

Yusuf Akçura'nın izlenimleri *Vakit*'te yayımlanırken anlatılanları yetersiz bularak gazeteye yazılar gönderen ve siyonizmin tarihi köklerine ve amaçlarına temas eden Musa Carullah Bigiyef'i (1875- 25 Ekim 1949) de anmadan edemeyeceğim. Akçura'nın kitabını yayına hazırlayan Özalp, söz konusu yazıları da bir bütünlük olsun diye kitaba dâhil etmiştir.

O dönemde başka dergilerde başka isimler de konuya temas etmişlerdir. *Sebîlü'r-Reşâd*'da Eşref Edib'in (1882- 15 Aralık 1971) "Filistin Muzafferiyeti ve İngilizlerin Taassub-ı Dinisi" (31 Teşrin-i Evvel 1334, cilt: XV, sayı: 376, syf. 232) ve "Yahudiler ve Filistin" (31 Teşrin-i Evvel 1335, cilt: XVI, sayı: 414-415, syf. 227-228) yazılarıyla aynı dergideki A. Kazım'ın "Filistin'deki Yahudiler Nasıl Çalışıyorlar!" (31 Mart 1337, cilt: XIX, sayı: 474, syf. 54-56) başlıklı yazısını örnek olarak verebiliriz. Ebüzziya Tevfik'in (1849-27 Ocak 1913) *Mecmua-i Ebüzziya*'da yayımladığı "Siyonist Konferansı" (22 Şabanülmuazzam 1329, cilt: XI, sayı: 109, syf. 983), "Siyonistler Teşebbüsatta" (19 Şevval 1329, cilt: XI, sayı: 116, syf. 1195-1197), "İtalyan Farmason Locaları ve Siyonizm" (25 Zilkade 1329, cilt: XII, sayı: 121, syf. 129-134) yazılarını da zikredelim. Bu konuda, o dönemde neşredilen dergiler hakkında yapılacak ayrıntılı ve derinliğine bir inceleme, meselenin boyutlarını daha iyi ortaya koyacaktır.

Ancak Cumhuriyet Türkiye'sinde, devletin politikası gereği yeni idare İslam âleminden, Filistin'den uzak bir dış siyaset tarzı benimsemiştir. Bu sebepten Filistin, siyonizm gibi konular, ülke gündemine pek gelememiştir. Yalnız bu bağlamda Ömer Rıza Doğrul'un 1947'deki Müslüman Araplarla siyonistler arasında cereyan eden çatışmaların yaşandığı günlerde, çıkardığı *Selamet* dergisinde yayınladığı yazıları zikretmek yerinde olacaktır. Bu yazılar daha sonra Ertuğrul Düzdağ tarafından *Filistin Meselesi (1947-1949) -Nasıl Başladı, Neler Yaşandı, Neden Oldu?-* ismiyle kitaplaştırılmıştır (Ketebe Yayınları, İstanbul 2025)[4].

Bu bağlamda, Türkiye'de siyonizm, yahudilik, Filistin dendiğinde akla gelen ilk isim olan Cevat Rıfat Atilhan'ı (1892-4 Şubat 1967) anmamak olmaz. Atilhan'ın Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesi'nde vazife alması, Gazze Savaşları'na katılması ve buradaki başarıları, onu önemli bir figür haline getirmiştir. Uzun yıllar Cemal Paşa'nın yaverliğini yapan Cevat Rıfat

Filistin'e 1880'li yıllarda başlayan yahudi göçü, bölgede huzursuzluğun ve endişenin kaynağı olmuş, Müslüman aydın ve âlimler konuyu gündemlerine almışlardır. 29 Ağustos 1897'de Basel'de toplanan Birinci Dünya Siyonist Kongresi ile kurulan Dünya Siyonist Teşkilâtı, işin vahametini artıran bir unsur ve aşama oldu. Filistin'deki siyonist hareketlenmeye ilk dikkat çekenlerden biri, çıkardığı Hikmet gazetesindeki yazılarıyla, Filibeli Ahmed Hilmi (1862-30 Ekim 1914) olmuştur.

3 Bu yazılar, daha sonra gazete tarafından kitap olarak neşredilmiştir. Ömer Hakan Özalp bunu, *Mektuplarla Suriye-Filistin-Kudüs Seyahati ve Siyonizm Meselesi* adıyla Türkçeye kazandırmıştır (İşaret Yayınları, İstanbul 2019).

4 Düzdağ, buraya Eşref Edib ile Cevat Rıfat Atilhan'ın birkaç yazısını da almıştır. Bkz.: syf. 11

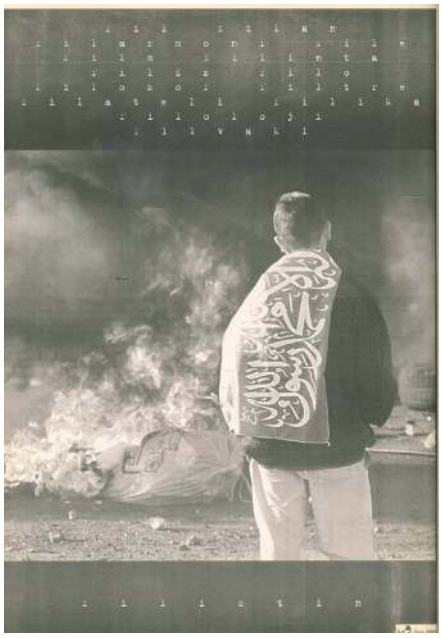
Atilhan'ın önemli başarılarından biri, 8. Kolordunun Harekât Şubesi Başkanlığı görevindeyken, 1916'da yahudiler tarafından kurulan ve Filistin'de bağımsız bir İsrail Devleti kurmayı hedefleyen NİLİ adlı casusluk teşkilatını deşifre etmesidir. Örgüt, Filistin-Suriye Cephesi'nde bulunan Osmanlı ordusu hakkında İngilizlere istihbarat sağlamaktaydı. Cevat Rıfat Bey, NİLİ'nin elebaşlarını yakalatıp teşkilatın çökertilmesini sağladı. Bir yoruma göre[5] yahudi casuslarla yaptığı mücadele, sonraki yaşamında yahudi aleyhtarı bir tutum takınmasına neden olmuştur. Çoğu yahudilik ve siyonizm hakkında olan 25 civarındaki basılı kitabından birkaçı şunlardır: *Sina Cephesi'nde Yahudi Casuslar* (1933), *Dünya Nazarında Yahudilik ve Masonluk* (1935), *İslam'ı Saran Tehlike ve Siyonizm* (1950), *İslam ve Beni İsrail* (1957).

Necip Fazıl Kısakürek'in (26 Mayıs 1904 - 25 Mayıs 1983) *Büyük Doğu* dergilerindeki konuya dair, müstear imzalı yazıları derlenerek hazırlanan ve Büyük Doğu Yayınları (İstanbul 2006) arasından çıkan *Yahudilik - Masonluk – Dönmelik* kitabını da analım. Kitabın ilk bölümünü oluşturan "Yahudilik" başlığının alt başlıkları Yahudilik Sırrı, Beynelmilel Yahudi ve Türk Tarihinde Yahudi'dir.

Filistin, Kudüs, Mescid-i Aksâ dendiğinde mutlaka anılması gereken iki şiir vardır: "Ey Yahudi" şiiriyle (*Diriliş*, Ekim 1969, syf. 47-49) Sezai Karakoç (1933 - 16 Kasım 2021) ve "Mescid-i Aksâ" şiiriyle (*Akıncılar*, sayı: 5, Ekim 1979, syf. 3) Mehmet Âkif İnan (12 Temmuz 1940 - 6 Ocak 2000). Sonraki yıllarda İslamcı çevrelerin edebiyat ve kültür alanlarında varlıklarının artmasıyla birlikte Filistin konulu yazılar çoğalmıştır.

Şimdi gelelim Mevlâna İdris'e (15 Mart 1966 – 07 Haziran 2022), onun Filistin'e bakışına. Her duyarlı Müslüman sanatçı gibi Mevlâna İdris de, sanatında insanı merkeze alan bir anlayış ve bakışa sahiptir. Özellikle çocukları. Onun çocuk edebiyatındaki yeri, bu durumu gayet net olarak göstermektedir. O, Filistin konusunda şiir yazan, yazı kaleme alanlardan bir adım daha ileride, bir basamak daha yüksektedir. Çünkü o çizgileriyle, yaptığı görsel çalışmalarla konunun ele alınışını çeşitlendirmiş, görselleştirmiştir. Mevlâna İdris Filistin'i, Kudüs'ü, Gazze'yi hem yazarak hem de çizerek anlatan sanatçıdır. Bunlara sırayla temas edeceğiz. Bunu yaparken uzun yıllar ürünlerini yayınladığı *Gerçek Hayat* dergisindeki çalışmalarına, *Karar* gazetesindeki yazılarına, dergicilik tarihimizde özgün bir yere sahip olan *ÇETO* dergisine ve kitaplarındaki atıflara bakacağız.

Gerçek Hayat'ın kuruluşunda yer alan ve uzun yıllar burada çalışmalarını yayınlayan sanatçı, reel politik kavramına muhalefeten ironik olarak "Hayal Politik" başlığını taşıyan bölümde, içinde mizahı da barındıran değişik yazılar kaleme almıştır. Daha sonra yeni bir tarz geliştirerek tam sayfa halinde, içinde bazen bir söz bazen bir cümle bazen bir şiir bulunan görsel çalışmalar yayınlamıştır.

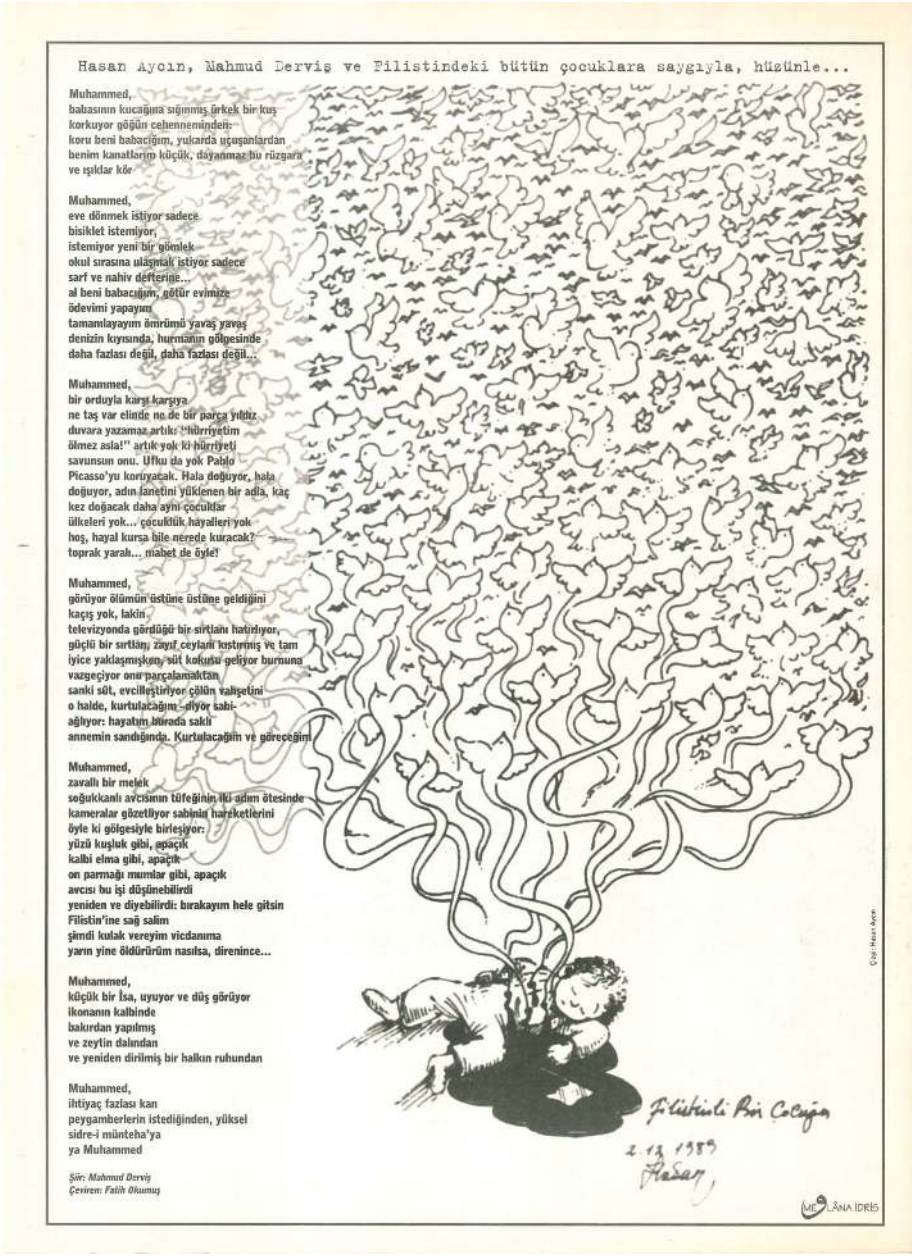

İlk görselimizde bir bombardıman sonrasında meydana gelen enkaz, yangın, duman, parçalanmış eşyalar ve bunlara bakan sırtı dönük bir çocuk var. Çocuğun başı, sola doğru eğik; bu eğiklik çaresizliği, yalnızlığı, hüznü ve acıyı imliyor. Belki baktığı manzara kendi evi, belki evin içinde ailesi, anne babası, kardeşleri var. Sırtındaki kelime-i tevhid bayrağı bize umudu, kendine güveni, direnişi anlatıyor. "Allah var gam yok", demeye getiriyor. Görselin üstünde ve altında, ilk üç harfi "fil" olan ve harfleri belli bir boşlukla yazılan kelimeler var. "fil" ile başlayıp altta "filistin" ile sona eriyor bunlar. Bunu, her yer Filistin'e çıkar, diye okumak mümkün.

İkinci görselimiz, Hasan Aycın üstadımızın "Filistinli Bir Çocuğa" ithaf ettiği çizgiyle Fatih Okumuş'un tercüme ettiği bir Mahmud Derviş şiirinden oluşan bir kompozisyon. Şiirin her bölümü, "Muhammed" diye başlıyor. Şöyle başlıyor şiir:

"*Muhammed,*
babasının kucağına sinmiş ürkek

5 Bozkurt, Celil, "Bir Yahudi Aleyhtarının Anatomisi: Cevat Rifat Atilhan", *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, sayı: 2, (Yaz 2018), syf.105.

bir kuş
korkuyor göğün cehenneminden:
koru beni babacığım, yukarda uçuşanlardan
benim kanatlarım küçük, dayanmaz bu rüzgara
ve ışıklar kör"

Aycın'ın çizgisi ise, şehîd edilen bir çocuğun kalbinden, göğsünden sonsuz sayıda yükselen kuştan oluşuyor. Sonsuz diyorum, çünkü çizginin üst kısmı bitirilmemiş, öylece bırakılmış. Bu hem kuşların sayılarının sonsuzluğunu hem de gittikleri yerin sonsuzluğunu; ebedi âlemi, cenneti imliyor. Burada kuşları melek olarak okumak da imkân dâhilinde. Melekler, şehîd çocuğun ruhunu bir ordu eşliğinde öteye tevdi ediyorlar. Kompozisyonun üstünde şöyle bir ithafı var Mevlâna İdris'in: "Hasan Aycın, Mahmud Derviş ve Filistindeki bütün çocuklara saygıyla, hüzünle..."

Her duyarlı Müslüman sanatçı gibi Mevlâna İdris de, sanatında insanı merkeze alan bir anlayış ve bakışa sahiptir. Özellikle çocukları. Onun çocuk edebiyatındaki yeri, bu durumu gayet net olarak göstermektedir. O, Filistin konusunda şiir yazan, yazı kaleme alanlardan bir adım daha ileride, bir basamak daha yüksektedir. Çünkü o çizgileriyle, yaptığı görsel çalışmalarla konunun ele alınışını çeşitlendirmiş, görselleştirmiştir.

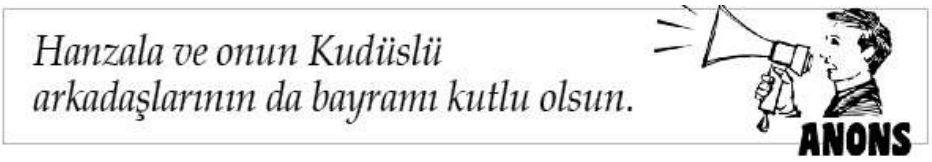

Terör devletinin 27 Aralık 2008'de Gazze'ye başlattığı ve 23 gün süren saldırılarda 1436 kişi şehîd olmuştu. Bunların 410'u çocuk, 104'ü kadındı. Tarihe, "Dökme Kurşun Operasyonu" adıyla geçen bu vahşet, Türkiye'de Müslüman aydınları, yazarları ve şairleri harekete geçirmiş, neticede Adem Turan'ın hazırladığı Şairlerin Gazze'si (İlke Yayıncılık, İstanbul 2009, ss. 370) adlı eser ortaya çıkmıştı.

Terör devletinin 27 Aralık 2008'de Gazze'ye başlattığı ve 23 gün süren saldırılarda 1436 kişi şehîd olmuştu. Bunların 410'u çocuk, 104'ü kadındı. Tarihe, "Dökme Kurşun Operasyonu" adıyla geçen bu vahşet, Türkiye'de Müslüman aydınları, yazarları ve şairleri harekete geçirmiş, neticede Adem Turan'ın hazırladığı *Şairlerin Gazze'si* (İlke Yayıncılık, İstanbul 2009, ss. 370) adlı eser ortaya çıkmıştı. Mevlâna İdris de bu kitaba bir çizgiyle katkıda bulunmuştu (syf. 189). Çalışmada kefiyeli bir erkek fotoğrafı var. Erkek diyorum, çünkü fotoğrafta kefiyenin bağlanış tarzı, insana böyle düşündürtüyor. Kefiye siyah-beyaz. Malum kırmızı-beyaz olanı da var kefiyenin. Siyah renkli bir kefiyeli fotoğrafın tercih edilmiş olması, alttaki "öfkeliyiz. çok..." ifadesiyle daha bir bütünlük arz ediyor. Yaşanan katliam ve vahşet karşısında sadece iki kelimenin kullanımı, öfkenin çokluğunu ziyadeleştiren bir ayrıntı. Öfkenin çokluğunu artıran ve daha iyi anlatan husus ise, fotoğraftaki erkeğin yüzü. Aslında fotoğrafta yüz yok; göz, burun, bıyık, sakal yok; hiçbir şey yok. Bunların yerine o erkeğin iç dünyasının yüzüne yansıması var; bir öfke seli, kabaran dalgalar, kopan fırtınalar, yaşadıklarından, tanık olduklarından dolayı gözü kararan bir insanın iç dünyasının akisleri.

Mevlâna İdris, *Karar* gazetesinde parçalı yazılar yazıyordu. Bir yazıda birden fazla konuyu ele alıyor, alıntılara yer veriyor, değişik görsel unsurlar paylaşıyordu. Farklı bir köşe yazarıydı bu yüzden. O, kendi gündemi olan biriydi ve yazıları da bu minvaldeydi. Hayat, insan, kültür, tabiat merkezli konular ön plana çıkıyordu yazılarında. Ve elbette çocuklar.

Önce "Bir çocuk konuştu" başlıklı yazıya (25 Eylül 2019) bakalım. Konuşan çocuk şimdilerde daha meşhur olan, İsveçli kız Greta Thunberg. O günlerde 16 yaşındaymış Greta. Konuştuğu konu ise, küresel iklim sorunları. Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne dayalı açıklama yapan İsveçli kız, lehte aleyhte farklı tepkiler almış. Greta'nın "çocukluğun çalınması" söylemi, yazarın kelimeleriyle söyleyelim, "doğal olarak özellikle Ortadoğu kaynaklı çocuk ölümleri ve acıları öne çıkarılmasıyla bir fasafiso söylemine indirgeniver"miş. Konu Mevlâna İdris'e şunu çağrıştırmıştır: "Aylan, Muhammed Durra, Esma, Ümran ve isimsiz sayısız çocuk cesedi şöyle bir geçti bulutlardan." Muhammed Durra'nın işgal altındaki Filistin topraklarında İsrail'e karşı başlayan İkinci İntifada'da, 30 Eylül 2000'de, Gazze'de babasının kucağında şehîd edilen evladımız

olduğunu hatırlayalım.

"Bayram o bayram mı" başlıklı yazı (15 Haziran 2018), adı üstünde bir bayram yazısı. Malum, bayramlarda bayramı tartışırız hep. O da konuyu bu açıdan ele almış, üstad Sezai Karakoç'tan bir bayram değerlendirmesini taşımış yazısına. Şöyle demiş üstad: "İslâm âlemi, neredeyse yüzyıllar oldu, hep kara bayramları yaşıyor. Ak bayramları unutmuş gibi. Bayramlarımız üzerine sabahın gümüşsü beyazlığı, ışığı saçılmıyor. Bayram aydınlıklarında bile yer yer karanlığın çizgileri hâkim." Hemen ardından Filistin'in önde gelen isimlerinden olan Raid Salah'ın Kudüs'te şöyle dediğini nakletmiş: "İnşallah bir sonraki bayramınızı hep birlikte özgür Kudüs ve Mescid-i Aksa'da kutlarız. O zaman bayram sevincimiz iki tane olur. Biri bayram diğeri Filistin'in israil işgalinden kurtulmasıyla olur." Köşesinde zaman zaman "Anons" başlığı altında duyurular yapan yazar, şöyle demiş: "Hanzala ve onun Kudüslü arkadaşlarının da bayramı kutlu olsun."

"İsrail'i tanıma kararının geri alınması" yazısı, bir manifesto niteliğinde. Terör devletinin son saldırılarında 600 civarında çocuğun gerçek mermilerle yaralandığını söyleyen Mevlâna İdris, bunların bazılarının öldüğünü bazılarının da yürüyemeyecek derecede ağır yaralandığına dikkat çekiyor. Sonra şunu soruyor: "Ne yapıyordu bu çocuklar?" Verdiği cevap şu: "Zaten bir hücre ve cehennem olan Gazze'de 'yürüyorlardı.' Hepsi bu: Öfkeyle, varoluşlarının bir nîşânesi olarak yürüyorlardı." Ve devam ediyor: "Keskin nişancı İsrail askerleri tarafından bir ceylan gibi, bir bülbül gibi vuruldular." Terör devletiyle ilgili vardığı karar da şu: "İsrail şimdiye kadar başka hiçbir şey yapmamış olsa bile, çocuklara yönelik bu akıl almaz saldırı, tek başına her türlü cezayı hak eden bir yaklaşım."

Sıra geldi sanatçının ÇETO'da Filistin konusuna nasıl yaklaştığına. Bu bağlamda öncelikle derginin 4 sayısı dikkati çekiyor. Çünkü dergi kapağına Filistinli ünlü karikatürist Naci Ali'nin karakteri Hanzala'yı taşımış. Hanzala burada şöyle haykırıyor: "Ben Hanzala! İsrail işgalini, terörünü ve buna bağlı DÜNYANIZI BÜTÜNÜYLE REDDEDİYORUM." Sayının sunuş yazısında Mevlâna İdris dünyada yaşanan sosyal ve doğal felaketleri anlatırken "Yaşadığımız gezegende ısrarla

"Bayram o bayram mı" başlıklı yazı (15 Haziran 2018), adı üstünde bir bayram yazısı. Malum, bayramlarda bayramı tartışırız hep. O da konuyu bu açıdan ele almış, üstad Sezai Karakoç'tan bir bayram değerlendirmesini taşımış yazısına. Şöyle demiş üstad: "İslâm âlemi, neredeyse yüzyıllar oldu, hep kara bayramları yaşıyor. Ak bayramları unutmuş gibi. Bayramlarımız üzerine sabahın gümüşsü beyazlığı, ışığı saçılmıyor.

Dünyada terör devleti İsrail'e karşı her şeyin anlamsızlaştığı bir zaman diliminde yaşadığımızı söylüyor, sonra sözü Hanzala'ya getiriyor: "Ve işte burada tek başına, hep 10 yaşında ve hep yüzü duvara dönük çocuk: Hanzala! Tek başına çağı ve zulmü ve işbirlikçi rejimleri; susarak, yüzünü bize dönmeyerek yargılamayı sürdürüyor."

bir cehenneme dönüştürülmek istenen ve bunda da büyük ölçüde başarı sağlanan topraklar:" deyip devam ediyor: evet bildiniz Ortadoğu özelinde Filistin." Dünyada terör devleti İsrail'e karşı her şeyin anlamsızlaştığı bir zaman diliminde yaşadığımızı söylüyor, sonra sözü Hanzala'ya getiriyor: "Ve işte burada tek başına, hep 10 yaşında ve hep yüzü duvara dönük çocuk: Hanzala! Tek başına çağı ve zulmü ve işbirlikçi rejimleri; susarak, yüzünü bize dönmeyerek yargılamayı sürdürüyor." Devamında Naci Ali'nin Londra'da bir suikastta 22 Temmuz 1987'de Mossad tarafından öldürüldüğüne ve dünya sisteminin bir dünya başkentinde güpegündüz bir sanatçıya yapılan suikastı haber bile yaptırmadığına dikkat çekiyor. Sayıda Naci Ali'nin ve yerli bazı çizerlerin çizgilerinden, kendini tanıyanların görüşlerinden, Turan Kışlakçı'nın "Asil Hanzala Hep 10 Yaşında" başlıklı yazısından, Mevlâna İdris'in çizgisinden oluşan 22 sayfalık bir dosya var. Buradaki çizgilerin, çizerin İz Yayıncılık'tan çıkan *Hanzala* albümünden alındığı notu düşülmüş. Sayının sayfalarının Hasan Aycın'ın bir Hanzala çizgisiyle açıldığını da belirtelim.

Filistin'in sembol isimlerinden biri de, Fevzi Cüneydî'dir. 7 Aralık 2017 günü Batı Şeria'da akrabalarını ziyarete giderken tutuklanan Fevzi, sayıları on civarında olan terör devletinin askerlerinin arasında gözlerine bant çekilmiş fotoğrafıyla dünya kamuoyunun gündemine gelmişti. Yirmi gün tutuklu kalan Fevzi, tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştı. Bu fotoğrafı, yukarıda bahsettiğimiz tarzda çalışan sanatçı, Fevzi'yi götürenlere, olaya sessiz kalanlara şu soruyu soruyor (ÇETO, sayı 1, syf. 100): "Çocuk nereye?" Dileyen okurlar, arama çubuğuna "Fevzi Cüneydî" yazarak fotoğrafa ulaşabilirler.

Son olarak Mevlâna İdris'in bazı kitaplarında Filistin'e yapılan göndermelere temas etmek istiyorum. İlk örneğimiz, *Halepli Zeynep*'ten (Vakvak Yayınları, İstanbul Eylül 2024). Yaşadığı şehir bombalanmış, insanlar çaresizlikten ne yapacaklarını bilmez hale gelmişlerdir. Kahramanımız Zeynep, yedi yaşındadır. Olan biteni anlamakta zorlanmaktadır. Memleketlerinden ayrılmak zorunda kalırlar. Ailecek Antep'e gelirler, yeni hayatlarına alışmaya çalışırlar. Bir gün Zeynep ağacın altında kitap okurken birden yerden bir köstebek çıkar. Hikâye uzun. Dileyen kitabı alıp okuyabilir. Köstebek ve arkadaşları Zeynep'in her istediğini, kazdıkları tünellerden getirirler. Devlet başkanlarını da. Bir gün Türkiye başkanını ister, onu da getirirler. Köstebekler uzun boylu, kumral adamı nasıl getirdiyseler küçük bahçeye getirmişlerdir. Burada sözü yazara bırakalım: "Zeynep bu adamın gözlerine bakarak ona da bir şeyler sordu. Zeynep sorarken adamın gözlerinden iri, çok yerçekimli damlalar düşmeye başladı. Bir harita mı vardı adamın yüzünde, yoksa Zeynep'e mi öyle gelmişti? Öyle değilse neden bazı gözyaşı damlalarını Kudüs'te, Şam'da, Beyrut'ta, Kahire'de, Cezayir'de görüyordu? Sonra neden kendi gözlerinden de açıklayamadığı ve tutamadığı tuzlu minik su topları inmeye başlamıştı?" (syf. 29). Ustalık böyle bir şey olsa gerek. Halepli Zeynep'i Türkiye başkanıyla buluşturup gözyaşı damlalarını Kudüs'te düşürmek.

Mevlâna İdris'in çocuklar için kaleme aldığı bir deneme kitabı var: *Vay Canına!* (Vakvak Yayınları, İstanbul Haziran 2018). Bu kitaptaki denemeler, oldukça şiirsel. Yazar üzüleceği ve üzülmeyeceği şeyleri anlatırken çeşitli konu ve durumları zikretmektedir burada. "Heykelim Yok" başlıklı denemede şöyle demektedir (syf. 10):

"*Çin'de doğabilirdim*
Ama doğmadım
Buna üzülmüyorum
Kudüs'e düşen bir yağmur damlası olabilirdim
Ama olmadım
Buna da üzülmüyorum"

Yazar burada içinde bulunduğu şükür halini, minnet duygusunu anlatmaktadır. "Kudüs'e düşen bir yağmur damlası" olmak nasıl bir tahayyüldür, nice bir inceliktir?

Son olarak değişik bir yazıya, görsele değinelim. Yazar *Tehlikeli Bir Kipat*'ta (Vakvak Yayınları, İstanbul Ağustos 2024) bir cümle yazmıştır. Bu eser, tanımlanması zor bir kitap. Adı bile kitap değil, kipat. Farklılık, daha kitabın kapağından, adından başlıyor. Eskizlerin, resimlerin, değişik sözlerin, aforizmaların farklı anlatım biçimleriyle yer aldığı kitapta, ilginç bir şekilde yazılmış (bu ilginçlik ancak sayfaya bakarak anlaşılabilir) bir söz var: "Bana Bağdat'ın Dicle'nin Bosna'nın Üsküp'ün Fırat'ın Kudüs'ün Grozni'nin Kosova'nın şarkısını söyle."

Yazımızı, Mevlâna İdris'in şu cümleleriyle[6] bitirelim:

"*Ortadoğu denince önce Kudüs geliyor aklımıza. Sonra da Kudüs.*

Filistin deyince, İsrail deyince, Mirac denince, Hz. Ömer deyince, Selahaddin deyince, kıble deyince, 'gökte yapılan şehir' deyince...

Aklımızda hep bir Kudüs var, hep bir Kudüs olacak."

6 *Karar* gazetesi, (08 Aralık 2017).
https://www.karar.com/yazarlar/Mevlâna-idris/kudus-5648?utm_source=chatgpt.com

Filistin'in sembol isimlerinden biri de, Fevzi Cüneydî'dir. 7 Aralık 2017 günü Batı Şeria'da akrabalarını ziyarete giderken tutuklanan Fevzi, sayıları on civarında olan terör devletinin askerlerinin arasında gözlerine bant çekilmiş fotoğrafıyla dünya kamuoyunun gündemine gelmişti. Yirmi gün tutuklu kalan Fevzi, tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştı.

Mezarlıkta Saklanbaç

Abdullah HARMANCI

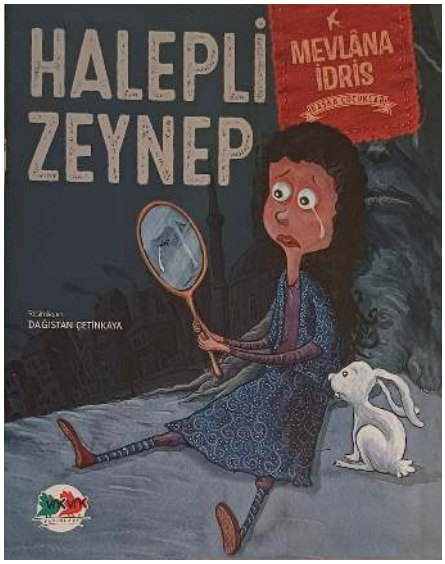
Mevlâna İdris'in çocuk edebiyatı metinlerini okurken tuttuğum notlar:

1. İnancını gizlemez. İnancını ulu orta, yerli yersiz, angaje bir üslupla vara yoğa dile getirmez. Ama metinlerinden dünyanın neresinde durduğunu anla-ma-mamız için bir çaba da sarf etmez. Estetize edilmiş bir inanç dili bulmuştur kendisine.

2. Çocuğa mı, yetişkine mi, size mi, bize mi, anneye mi, babaya mı, büyüğe mi, küçüğe mi hitap ettiği anlaşılmaz. Herkese seslenir. Herkesin alacağı bir pay vardır. Çocuk şiirlerinde, doğrudan çocuğa değilse de, yetişkinlerin içindeki çocuğa seslendiği düşünülebilir.

3. Tatlı bir ironi, sizi adım adım izler. Oyun peşindedir. Eğlendirir. Aslında kendisi eğlenmek için kalemi eline almıştır da, biz de onun mahremine girmişizdir; bizde böyle bir izlenim bırakır.

4. Modernleşmeden ziyade modernite eleştirisi yapar. Gözünü dünyaya dikmiştir. Yani ulusal olandan ziyade evrensel olan, onun gözlemlerinin malzemesidir. Ülkemizdeki yenileşme, değişme sorunlarının değil, bunun temel kaynağının peşine düşer ve dünya milletlerine yapılan büyük haksızlığın altını çizer.

5. Çocuklar için yazarken hiçbir zaman kendisi olmaktan çekinmez. Robert De Niro'nun oyunculuğunu andıran bir yazarlığı vardır. Neyi oynarsa oynasın daima kendisi olmayı başarmıştır. Ne yazarsa yazsın, Mevlâna, hep sırtını koltuğuna yaslamış, sessizce gülümseyen bir adamdır. Muzip. Asil. Derin. Düşünceli. Ağır.

6. Buluşçudur. Şaşırtmayı sever. "Final" adamıdır. Final fikrine ulaşınca harekete geçer. Gardınızı almalısınız. Her an satır aralarında dolanan mizahın veya ironinin oyunlarından birini kaçırabilirsiniz.

7. Dünya edebiyatından pek bilinmeyen/bilmediğimiz kaynakları vardır. Ansızın bir isimle, bir kitapla çıkar karşımıza. Kaleminin köklerini derinlere salmıştır. Hangi esin alanlarına göndermeler yaptığını anlamak için işçilik gerekir. Sırrını gizler.

8. Mezarlıkta oyun oynayan çocukların, ölüleri güldürmek için çaba sarf ettiklerini görürüz. Ama başarısız olurlar. Dokunulmamış noktalara dokunur. Tedirgin eder. Cüretkârdır. "Bu kadar da mı..." duygusu yaratır.

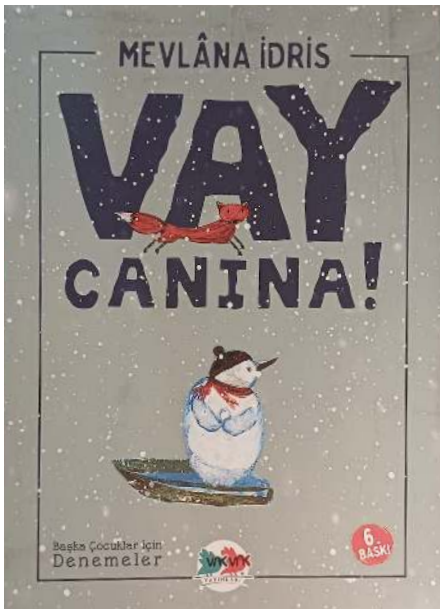
9. Protesttir. Çocuklara itaatsizliği telkin eder. Allah'a karşı muti ama dünyanın zalim sistemlerine karşı asi olmayı telkin eder. Pedagogların, psikologların yüreğini hoplatır. Elinde cetvel olan "akıllı" adamların onu anlaması mümkün olmaz. Sanatın çizgisi cetvelle çekilmez. "Okula başladım, yalana başladım," diyen çocuk edebiyatı yazarı kim midir? Kimdir acaba?

10. Politik mesajlar vermekten çekinmez. Dünyanın zalimlerine, hainlerine, dünyanın hakimlerine, ince ince saldırır. İnancını gizlemez. Ama bu tavrı bir "güdümlü edebiyat" diline ulaşmaz. Çünkü şiirin/kurmacanın doğal akışını bozmaz.

11. Toplumsal akışa başkaldıran ve kendine özgü bir mantıkla hayat sürmek isteyen çocuklar -gene de- cezalandırılır. Şair bunu temenni etmez ama hayatın doğal gerçekleridir bunlar. Bunu yazmaktan çekinmez.

12. Absürdizmden yararlanır. Bunu çocuk bakışıyla birleştirir. Aslında olmayan bir asker, aslında olmayan bir ceylanı olmayan bir tüfeğin olmayan mermisiyle vurur. Böylelikle absürdizm işler. Mizah, ironi, çocuk bakışı işler.

13. Lirizm, onun metinlerini çaydaki şeker gibi sarmıştır. Eline kalem aldığında, mürekkeple birlikte lirizm de akmaya başlar. Aynı doğal işleyişin içinde ironi de söz konusudur. Lirik ve ironik, otomatik bir biçimde çalışır. Çocuklara olduğu kadar, yetişkinlerin içinde gizlenen çocuklara

seslenmeyi hedefler. Mizaha ulaştığında, muzip olana ve oyuna da ulaşır.

14. Zaman zaman Ezop zaman zaman birçok kadim metin çıkıverir karşımıza. Ama Mevlâna İdris, köklerini gizlemeyi başarır. "Yeniden yazım" konusunda çok incelmiş bir ustalığı vardır. Ancak erbabı bağlantıları anlayabilir.

15. Bir final sorusu: Çeyrek asırlık süreçte, bunca imkânın ve iktidarın içinde, Mevlâna İdris, Türk çocuklarının ellerinde dolaşan, olağan bir klasik yazar haline neden getirilememiştir? İşte size ironik değil ama dramatik bir soru. Vesselam.

Mevlâna İdris Şiiri Ne Söyler?

Suavi Kemal YAZGIÇ

Mevlâna İdris'in şiiri yazılmaz, söyler. Sanki masa başında kurulmuş değil de ansızın bulunmuş gibidir. Çocukların yağmur altında söylediği bir şey kadar doğal görünür. Bu doğallık, şiirin emeğini gizleyen büyük bir sadeliktir. Mevlâna İdris Zengin şiirlerinin ortak paydası, "kırılgan bir metafizik duyarlık" etrafında oluşuyor. Bu şiirlerde dünya hem derin bir yara hem de ilahi bir işaret alanı gibi görünür. Şair; çocukluğu, kaybı, aşkı, ölümü, yalnızlığı ve imanı birbirinden ayırmadan aynı şiirsel iklim içinde dolaştırır. Mevlâna İdris'in şiiri küsmez, söyler. Dünyaya kırılmış olsa bile sesini tamamen çekmez geri. İçinde ince bir merhamet dolaşır hep. İnsanlara değilse bile hayata karşı umudunu korur. Mevlâna İdris'in şiiri diretmez, söyler. Okuru belli bir yere zorla götürmeye çalışmaz. Israr etmek yerine beklemeyi bilir. Şiirin etkisi de çoğu zaman bu sakin güven duygusundan doğar.

Mevlâna İdris'in şiiri oyun oynamaz, söyler. Okuru zekâ gösterileriyle etkilemeye çalışmaz. Şaşırtmak yerine yakınlaşmayı önemser. Samimiyet, onun şiirinde bir teknik değil bir varoluş biçimidir. Çocukluk burada biyolojik bir yaş değil; hakikate en yakın ruh hâlidir. Çocuk; inceliğin, korunmasızlığın, imani saflığın ve henüz kirlenmemişliğin sembolüdür. Şair modern dünyanın hoyratlığı karşısında çocuğu son sığınak gibi kurar. Mevlâna İdris'in şiiri büyümez, söyler. Kendini devleştirmeye çalışmaz, büyük görünmek istemez. Küçük olanın içindeki sonsuzluğu sezer. Bu yüzden şiir, hacmiyle değil yankısıyla genişler. Mevlâna İdris'in şiiri gizlenmez, söyler. Kendini karanlıkta tutarak

derinleşmeye çalışmaz. Kapalı olmakla derin olmayı birbirine karıştırmaz. İçindeki ışık ne kadarsa, okura onu gösterir.

Mevlâna İdris'in şiiri tasarlamaz, söyler. Fazla hesaplanmış bir mimarisi yokmuş gibi görünür. Ama tam da bu dağınık görünen sadelik içinde kendi ritmini kurar. Şiir, kurulmuş olmaktan çok doğmuş hissi verir. Mevlâna İdris Zengin şiirinde dikkat çeken en önemli şey, "yaralanmışlığı estetik bir kimlik" hâline getirmesidir. Ama bu yaralanma modern şiirde sık görülen romantik kırgınlık değildir yalnızca. Onun şiirlerinde yara; insanın dünyaya düşmüşlüğüyle, Allah'a uzak kalışıyla, çocukluğunu kaybedişiyle ve sevgiyi koruyamayışıyla ilgilidir. Bu yüzden şiirler hem çok kişisel hem de metafizik bir titreşim taşır.

Mevlâna İdris'in şiiri öğretmez, söyler. Çünkü onun şiiri bir hakikati ders verir gibi kurmaz; okurun omzuna dokunur ve çekilir. Bilgiyi çoğaltmak yerine sezgiyi uyandırır. Şiirin içindeki ses, bir hocanın sesi değil; aynı göğe birlikte bakan bir yol arkadaşının sesidir. "*Biz bakardık ve sen yürürdün şeyhim/Sen yürürdün ve dağlar yürürdü/Öksüz bir kırlangıç olurduk sen görünmeyince/Kapının önünde iki büklüm bekler/Acıyı keşfeden bu çocuk yürekler/Nasıl selam verilir bilmez/Ne açar kapıları bilmezdik şeyhim*" (*İyi Geceler Bayım*, Başka Kafa Yayınları, 5. Baskı, syf. 26). Mevlâna İdris'in şiiri tartışmaz, söyler. Bir düşünceyi yenmeye ya da üstün çıkmaya uğraşmaz. Şiirin görevinin galip gelmek değil, temas etmek olduğunu bilir. Bu yüzden okurla kavga etmez, yanına oturur.

Mevlâna İdris'in şiiri kanıtlamaz, söyler. Deliller kurup ikna etmeye çalışmaz; çünkü hakikatin bazı yüzleri ispatla değil, iç çekişle anlaşılır. Onun şiirinde bir cümle, uzun bir tartışmadan daha fazla yer eder insanın içinde. Okur, inanması gerektiği için değil,

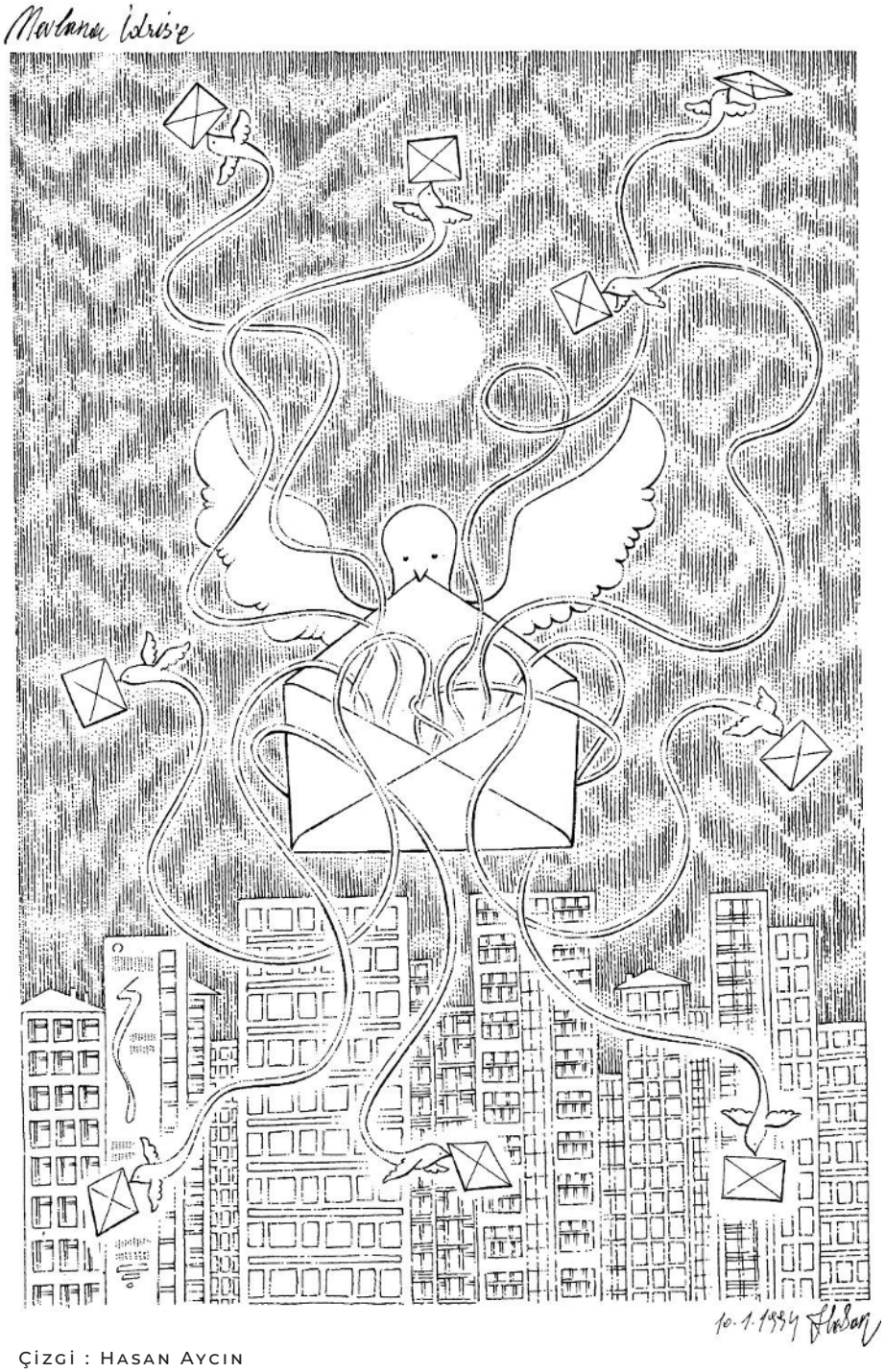
Mevlâna İdris'in şiiri oyun oynamaz, söyler. Okuru zekâ gösterileriyle etkilemeye çalışmaz. Şaşırtmak yerine yakınlaşmayı önemser. Samimiyet, onun şiirinde bir teknik değil bir varoluş biçimidir. Çocukluk burada biyolojik bir yaş değil; hakikate en yakın ruh hâlidir. Çocuk; inceliğin, korunmasızlığın, imani saflığın ve henüz kirlenmemişliğin sembolüdür.

duyduğu için yaklaşır o sese. "*Biz sorardık ve sen söylerdin şeyhim/ Sen söylerdin ve gökler söylerdi/ Kırılmış bir ayna olurduk sen konuşmayınca/Sen konuşmayınca varmazdık denizlere/Balıkları farkedip Yunusa seslenmezdik/ Denizin altında öylece durur/Saçlarımıza denizin akşamı vurur/ Çocukları kim ağlatır/Kim öldürür halkları bilmezdik şeyhim*" (*İyi Geceler Bayım*, syf. 27).

Mevlâna İdris'in şiiri bağırmaz, söyler. Gürültünün arttığı yerde daha da sakinleşir sanki. Sessizliğin içinden geçen ince bir su gibi akar ve tam da bu yüzden yankısı uzun sürer. Yüksek perdeden konuşmadığı için insanın içine daha derinden işler. "*İnandır beni dünya/İnandır yaşadıklarıma/Güçlüydüm/Uzaklardan gelir uzaklara gider sonbaharlara şaşırmazdım/Yüzümün gizli yerlerine ansızın binlerce resmiyle yağan bir harf/Bir harf vurdu beni dünya/İncecik bir çınar yaprağı düştü üstüme sarsıldı kalbim/ Toprağa yağmur düşüyordu ah nasıl düşüyordu/Bir harf durmadan durmadan üşüyordu/Uzaklardan gelir uzaklara giderdim artık yıkıldım/Ben bu yıkılışı yağmurlardan öğrendim*" (*İyi Geceler Bayım*, syf. 46).

Mevlâna İdris'in şiiri anlatmaz, söyler. Hikâye kurmak yerine bir hâl bırakır geriye. Okur bazen ne okuduğunu tam tarif edemez ama ne hissettiğini bilir. Çünkü onun şiiri açıklamadan çok çağrışımla çalışır. "*Akşamı önüme bırakıp giden adam haklıydı/Kentler ayrıntıydı haritalar ayrıntıydı/ İçinde tükendiğim şu hain hayatta/ Herkesin yalnızlığı duvarda asılıydı/Nasıl söylesem dünya nereye bakıp söylesem/Çekinerek yaşadığım yılları her akşam/Çekinmeden ateşe attığımı nasıl söylesem/ Ben sana emanetim bırakma beni*" (*İyi Geceler Bayım*, syf. 47).

Mevlâna İdris'in şiiri söylenmez, söyler. Şairin ağzından çıkmış gibi değil de, dünyanın kendi kendine mırıldandığı bir şey gibi durur. Sanki kelimeler yazılmadan önce de vardı ve şiir onları yalnızca işitilebilir kıldı. Bu yüzden şiir, sahibinden bağımsız bir nefes gibi dolaşır. "*İnandır beni dünya/Yıllar geçti ve birşey kaybetmedim hayretimden/Herkes bir saat alsa da çoğalmaz zaman/Ve ben bazı şeyleri açıklayamam/Yetmezken birimizin açtığı boşlukta yalnız kal-*

Çizgi : Hasan Aycın

maya/Neden kapansın göğsümde taşıdığım bu güzel yara/Kader kimi seçerse kaptan o olsun/Ben hangi pazartesiyi beklediğimi bilmiyorum" (*İyi Geceler Bayım*, syf. 48). Mevlâna İdris'in şiiri maske takmaz, söyler. Başka seslerin arkasına gizlenmez. Şairin kırılganlığı da neşesi de, olduğu gibi görünür. Bu yüzden şiir okura sahici bir yüz bırakır. Mevlâna İdris'in şiiri hesap yapmaz, söyler. Etki bırakmak için strateji kurmaz. Hangi cümlenin alkış alacağını düşünmez. Şiir, çıkarını değil içtenliğini korur. Mevlâna İdris'in şiiri yük taşımaz, söyler. Kendini büyük anlamların hamalı yapmaz. Hafif görünür ama hafifliği boşluk değil ferahlıktır. Okurun omzuna ağırlık değil nefes bırakır.

Mevlâna İdris'in şiiri biriktirmez, söyler. Kelimeleri yığmaz, anlamı kalabalıklaştırmaz. Az şeyle çok şeyi hissettirebilmenin yolunu arar. Şiir bittiğinde geride yük değil, açıklık kalır. "*Dinle Gambito söyleyeceklerim var/Kalmadı artık/Dağlara yaslandığımız akşamlar/Kalmadı kalmadı/Pencereden bizi gözetleyen ağaçlar/Şimdi saklanmıştır bütün kapılar Gambito/Üşüyoruz kimseler aldırmıyor*" (*Dondurmalı Matematik*, Vakvak Yayınları, 4. Baskı, syf. 12). Mevlâna İdris'in şiiri süslemez, söyler. İmgenin parıltısına kapılıp özü kaybetmez. Güzel görünmeye çalışmaz; zaten güzellik onun doğallığının içinden çıkar. Bir çiçeğin kendini tarif etmeye ihtiyaç duymaması gibi. Mevlâna İdris'in şiiri ertelenmez, söyler. Okunduğu anda insanda bir karşılık bulur. "Bir gün anlarım" duygusundan çok "şimdi dokundu" hissi bırakır. Çünkü şiirin zamanı gelecekte değil, tam şimdidedir. Mevlâna İdris'in şiiri aranmaz, söyler. Büyük keşiflerin peşine düşmüş gibi davranmaz. Gündelik hayatın en küçük anlarında beliriverir. Bir çocuk sesi, bir sokak gölgesi ya da unutulmuş bir eşya kadar yakındır.

Mevlâna İdris'in şiiri maske takmaz, söyler. Başka seslerin arkasına gizlenmez. Şairin kırılganlığı da neşesi de, olduğu gibi görünür. Bu yüzden şiir okura sahici bir yüz bırakır. Mevlâna İdris'in şiiri hesap yapmaz, söyler. Etki bırakmak için strateji kurmaz. Hangi cümlenin alkış alacağını düşünmez. Şiir, çıkarını değil içtenliğini korur. Mevlâna İdris'in şiiri yük taşımaz, söyler. Kendini büyük anlamların hamalı yapmaz. Hafif görünür ama hafifliği boşluk değil ferahlıktır. Okurun omzuna ağırlık değil nefes bırakır.

Mevlâna İdris'in *ÇETO*'su ve Dergileri

Erol ERDOĞAN

Mevlâna İdris Zengin, çok yönlü, çok renkli ve üretken bir dostumuzdu. Şairdi; güçlü ve özgün şiirler kaleme aldı. Masal yazarıydı; masalı, geçmişte kalmış bir anlatı olmaktan çıkarıp yaşayan ve sürekli yeniden üretilen bir edebiyat alanına dönüştüren çağdaş yazarlar arasında yer aldı. Duvar yazarıydı; şaşırtıcı cümleleriyle duvarları birer defter ve kitaba çevirdi. Deneme yazarıydı; denemeleri şiir kıvamında metinlerdi. Ayrıca siyer yazdı, anayasa kaleme aldı. Onun şairliğini ve yazarlığını taçlandıran önemli yönlerinden biri ise dergiciliğiydi.

"Mevlâna İdris'in Dergileri ve Dergicilik Anlayışı" başlıklı yazım, Kurşunlu Fikir ve Sanat Dergisi'nin Yaz 2023 sayısında yayımlanmıştı. Bu yazıda ise onun dergileri arasında önemli bir yerde duran *ÇETO*'ya odaklanacağım.

MEVLÂNA İDRİS'İN DERGİLERİ VE DERGİCİLİK ANLAYIŞI

Mevlâna İdris Zengin, pek çok dergide yazar ve şair olarak yer almış, bazı dergilerin yayın kurullarında görev almış, danışmanlık yapmış; kimi dergilerin ise kurucu kadrosunda bulunmuş, ayrıca bizzat dergi çıkarmıştır.

İslamcı Dergiler Projesi (İDP) kayıtlarına göre, Mevlâna İdris'in yazılarının yer aldığı dergilerden bazıları şunlar: *Dergâh*, *Diriliş*, *Gerçek Hayat*, *Gülçocuk*, *İkindi Yazıları*, *İmza*, *Kaşgar*, *Kayıtlar*, *Kırağı*, *Kitap Postası*, *Kur'ani Hayat*, *Mavikuş*, *Yolcu*. İDP kayıtları dışında ise *Albatros*, *Geniş Zamanlar*, *ÇETO*, *MinikaÇocuk* ve *MinikaGo* dergileri de, çalışmalarının yayımlandığı dergiler arasında sayılabilir.

Dergiler, Mevlâna İdris ile tanışmanın ve yoldaş olmanın önemli vesilelerindendir. Ben de onunla *Mavikuş* dergisinin hazırlık sürecinde tanıştım. Ferman Karaçam ise Haber7'de 2022 yılında yayımlanan bir söyleşide anlattığına göre, Mevlâna ile *Gülçocuk* dergisini çıkarırken tanışmış.

Tanışmamı kısaca anlatayım. *Yeni Dünya* dergisini çıkardığımız 1990'lı yıllarda, aynı bünyede bir çocuk dergisi ve bir edebiyat dergisi yayım-

lamaya karar vermiştik. Mustafa Ruhi Şirin, Mevlâna İdris ile tanışmamı önerdi. Önce Mevlâna İdris'le, ardından kardeşi Salih ile tanıştım. Dergi yayımlandığı sürece Mevlâna İdris dergi ekibimizde yer aldı. *Mavikuş* okurları onu çok sevdi. *Ahvah Baba*, *Korku Dükkânı*, *Hayal Dükkânı*, *Ayniyle Vâki* gibi çalışmaları da büyük ölçüde *Mavikuş*'ta şekillendi.

Mevlâna İdris, Turkuvaz Medya bünyesinde Ocak 2017'de yayımlanmaya başlayan *MinikaGO* ve *MinikaÇOCUK* dergilerinin de yazarları arasındaydı. Dergilerin ilk sayısından itibaren içerik üretimine katkı sundu ve pek çok metni bu yayınlarda yer aldı.

O, dergicileri destekleyen bir dergiciydi. Pek çok dergici, onun verdiği destekten, yol göstericiliğinden ve teşvik edici yaklaşımından söz eder.

2009 yılında başlatılan Dergi Günleri'nin de daima destekçisi oldu. Bu etkinliklerde onun geleneklerinden biri, mendil kapmaca oyunundan esinlenerek kurguladığı dergi kapmaca oyunu idi. Ebe olur, dergiyi eliyle tutar; dergi meraklıları da onu kapmak için oyuna katılırdı.

Bir kadirşinaslık örneği olarak Dünya Dergiler Birliği (DERGİBİR), 2022 yılında düzenlenen 13. Uluslararası Dergi Günleri'ni Mevlâna İdris Zengin anısına gerçekleştirdi.

MEVLÂNA İDRİS'İN *ÇETO*'SU

Mevlâna İdris Zengin, *ÇETO*'yu "yanlışlıkla büyüyenlerin dergisi" olarak tanımlıyordu. Derginin sloganı ise "Aklın varsa büyüme!" idi. *ÇETO*, kendisini "çocuk edebiyatı" alanında konumlandırmıştı. Mevlâna İdris, derginin birinci sayı resepsiyonunda yaptığı açıklamada *ÇETO* dergisini "çocuk edebiyatı kültürünü mihenk noktası kabul ederek teori ve pratiği cem eden" bir yayın olarak tarif etmişti.

Derginin ilk sayısı Ocak 2018'de, son sayısı ise Kasım 2020'de yayımlandı; ikişer aylık periyotta, toplamda on sekiz sayısı okurla buluştu.

Aişe Hümeyra Bulovalı imzasıyla 25 Ocak 2018 tarihinde Anadolu Ajansı'nda yayımlanan haberde Mevlâna İdris, *ÇETO*'yu şu sözlerle anlatıyordu: "Dergide akademisyenler, Türk edebiyatının üstatları ve çeviri alanında çok yetkin isimler var. 70'ten fazla yazar, çizer, akademisyen ve fotoğrafçı dergimizde yer aldı. İlk defa yazı hayatına adım atanlar, liseli yazarlarımız var; hatta ilkokul çağındaki yazar ve çizerlerimiz de bulunuyor."

Onun ifadesiyle *ÇETO*; yetmiş yaşındaki bir yazar ile beş yaşındaki bir çizerin aynı zeminde buluştuğu, kuşaklar arası etkileşimin sağlandığı çok yönlü bir iletişim alanıydı. Bu yönüyle dergi, farklı yaş ve tecrübe katmanlarını bir araya getiren özgün bir platform niteliği taşıyordu. Benim de *ÇETO*'da yedi yazım yayımlandı.

ÇETO'nun okuyucuya ulaşmasında Kamuran Güneri'nin önemli katkısı vardı. Kendisine "ÇETO neden çıktı?" diye sorduğumda Güneri şu cevabı vermişti: "Mevlâna, dünyada olup biten kötü şeyler karşısında bir şey yapamamak, bir şeyler söyleyememek onu üzüyordu. 'Bir şeyler yapalım' dedi. Sonra birden *ÇETO*

O, dergicileri destekleyen bir dergiciydi. Pek çok dergici, onun verdiği destekten, yol göstericiliğinden ve teşvik edici yaklaşımından söz eder. 2009 yılında başlatılan Dergi Günleri'nin de daima destekçisi oldu. Bu etkinliklerde onun geleneklerinden biri, mendil kapmaca oyunundan esinlenerek kurguladığı dergi kapmaca oyunu idi. Ebe olur, dergiyi eliyle tutar; dergi meraklıları da onu kapmak için oyuna katılırdı.

Onun ifadesiyle ÇETO; yetmiş yaşındaki bir yazar ile beş yaşındaki bir çizerin aynı zeminde buluştuğu, kuşaklar arası etkileşimin sağlandığı çok yönlü bir iletişim alanıydı. Bu yönüyle dergi, farklı yaş ve tecrübe katmanlarını bir araya getiren özgün bir platform niteliği taşıyordu. Benim de ÇETO'da yedi yazım yayımlandı.

çıktı."

Bu yaklaşımı, Merve Yılmaz Oruç'un "Dijital çağın yeni nesil dergileri" başlığıyla 6 Mayıs 2018 tarihli *Star* gazetesinde yayımlanan haber dosyasında da görmek mümkün. Mevlâna İdris burada şöyle diyor: "Üzerimize doğru hızla bir cismin yaklaştığı bu karmaşık çağda, şu an çocuk dergileri çıkarabiliyoruz. Dergiye olan ilgiden memnunuz." Aynı haberde, dergide, çocuk coğrafyasından mimariye, felsefeden müziğe, resim okumalarından çocuk sosyolojisine kadar pek çok alana yer verildiğini ifade eder. Bu sözler, *ÇETO'*nun amacını ve mahiyetini daha iyi kavramamızı sağlar.

Onun neden sürekli dergilerle meşgul olduğunu ve yeni dergiler çıkarmak için dijital çağda da ısrarla çaba gösterdiğini anlamak için "Dergilerdeki Türkiye" başlıklı, 30 Nisan 2009 tarihli *Karar* gazetesinde yayımlanan yazısındaki şu değerlendirmeye bakmak yeterlidir: "Dijital varoluş çağında dergiler de kendi payına düşeni aldı. Ama Türkiye dergiciliği başka. Oturmuş çizgisini koruyan ve konvansiyonel bir ruh taşıyan dergiler yanında 'devrimci', 'pastoral', 'düşünsel', 'zıpçıktı', 'sanatsal' ya da 'kaotik' içerikli yüzlerce dergi çıkmaya devam ediyor."

ÇETO'NUN İLK SAYISI ve KÜNYESİ

Dergilerin ilk sayıları önemlidir. Dergilerin ilk sayılarını koleksiyon hâline getirenlerde de zaman zaman rastlıyorum. Onlardan biri de Ahmet Kot ağabey. Kendisine, *Dilburan* dergisinin ikinci sayısını takdim ettiğimde, "Bunun ilk sayısı da lazım bana" demişti. Dergilerin ilk sayılarının koleksiyoncusu olmak, gerçekten kıymetli bir uğraşı.

ÇETO'nun ilk sayısının arka kapağında, Nuri Pakdil'in portre bir fotoğrafı, "Okumadığın gün karanlıktasın" cümlesiyle birlikte yer almaktadır. Ön kapakta ise dergi logosunun sol yanında, dikey biçimde konumlandırılmış "İki aylık dergi" ibaresi dikkat çeker; hemen yanında ise fiyat bilgisini veren "20 TL" ifadesi bulunmaktadır. Logonun alt kısmında "Çocuk Edebiyatı Tercüme Ofisi" açıklaması yer alırken, *ÇETO* kelimesinin "O" harfinin içinde, elinde "Aklın varsa büyüme" yazılı bir döviz taşıyan çocuk figürü öne çıkmaktadır. Kapağın sağ alt köşesinde, mühür formunda tasarlanmış "Ocak 2018 – Sayı 1" ibaresi yer almakta; bu ibarenin altında ise büyük harflerle ve alt alta üç satır hâlinde dizilmiş "ÇOCUKLAR / KELİMELER / ŞEYLER..." kelimeleri bulunmaktadır.

Ön kapaktaki fotoğraf çok dikkat çekici. Duvara asılı büyük bir çerçevenin içinde, sade ve mütevazı kıyafetler giymiş iki küçük çocuk var. Çocuklardan biri diğerini kolundan tutmuş ve elindeki telefonla selfie çekiyor. Bulundukları mekân, yoksulluğu çağrıştıran bir atmosfer taşıyor; perde ve duvar dokusu da bu hissi güçlendiriyor. Duvarın alt kısmında ise el ele tutuşmuş iki çocuğun siluetini görüyoruz. Bu gölgeler, çerçevenin içindeki çocukların yansıması gibi. Bir yanda modern dünyanın simgesi olan telefon ve selfie, diğer yanda çocukların saf ilişkisini temsil eden el ele tutuşma. Bunların bir çerçeve içinde sunulması ise hatırayı, temsili ya da bir ideali düşündürüyor.

Derginin künyesine baktığı-

mızda; imtiyaz sahibi Mehtap Güneri, genel yayın yönetmeni Mevlâna İdris, sorumlu yazı işleri müdürü Nedim Ali Zengin, yayın koordinatörü Sevil Kuzu olarak görülüyor. Yayın kurulu ise şaşırtıcı bir biçimde “Bazı Müzikler, Bazı Çocuklar, Bazı Ağaçlar, Bazı Irmaklar, Çok Sayıda Adamımlar” gibi isimlerden oluşuyor. Yayın kurulu, tam Mevlâna İdrislik bir neşeye sahip.

Dokuzuncu sayfada yer alan Mevlâna İdris imzalı sunuş yazısı şu cümleyle başlıyor: “Bismillah. Eskiler ‘güneşin altında yeni bir şey yoktur’ der. Galiba bu kaidenin istisnası yalnızca çocuktur. Çocuğun tahmin edilemeyen bilinç akışı ve dünyanın henüz formatlayamadığı ‘mantık’ sistemi, çocuğu güneşin altında yeni ve biricik olarak algılamamızı mümkün kılar. Sonra biz onu ‘adına toplum dediğimiz yetişkinler cehenneminin’ elemanlarından biri hâline getiririz; orası ayrı.”

Yazı şu cümleyle sona eriyor: “Çocuktan yola çıkıp çocuk için başlayan bu yürüyüşte bizimle birlikte olan bütün çocuk dostlarına selam. İyi ki varsınız!”

İlk sayı toplam 103 sayfa. Dergide Kemal Sayar, Hüsrev Hatemi, Hasan Aycın, Cem Sahir İslâm, Celal Fedai, Hüseyin Kaya, İlknur Alın, Ayşe Beyza Çiçek, Mustafa Demir, M. Ruhi Şirin, Fatma Ş. Süzer, Ramazan Sarısakal, Ayşe Seyyide Kaptaner, Rüveyda Çıraklı, Sedat Sever, İbrahim Kiras ve Ayşe Albayrak gibi isimler yer almaktadır.

İlk sayının son yazısı Gökhan Özcan’a ait. “Uzak” başlıklı yazı “Ne kadar zor yeniden bir çocuk olmak Allah’ım” cümlesiyle başlıyor. Dergideki uzun metinlerden biri A. Sefa Özkaya imzasını taşıyor. “Ay Yüzlü Askerin Ay Yüzlü Ayla’sı” başlıklı yazıda Türk askerinin Kore süreci ele alınmaktadır.

Ayrıca dergide Mevlâna İdris’e ait birden fazla çalışma bulunmaktadır. Bunların bir kısmı metin, bir kısmı ise kısa metinli görsellerden oluşuyor. Nitekim 64’üncü sayfada yer alan bir görselin altında şu ifade yer almaktadır: “Bilmiyorum” demeyi öğretecek öğretmenler aranıyor!

Ön kapaktaki fotoğraf çok dikkat çekici. Duvara asılı büyük bir çerçevenin içinde, sade ve mütevazı kıyafetler giymiş iki küçük çocuk var. Çocuklardan biri diğerini kolundan tutmuş ve elindeki telefonla selfie çekiyor. Bulundukları mekân, yoksulluğu çağrıştıran bir atmosfer taşıyor; perde ve duvar dokusu da bu hissi güçlendiriyor.

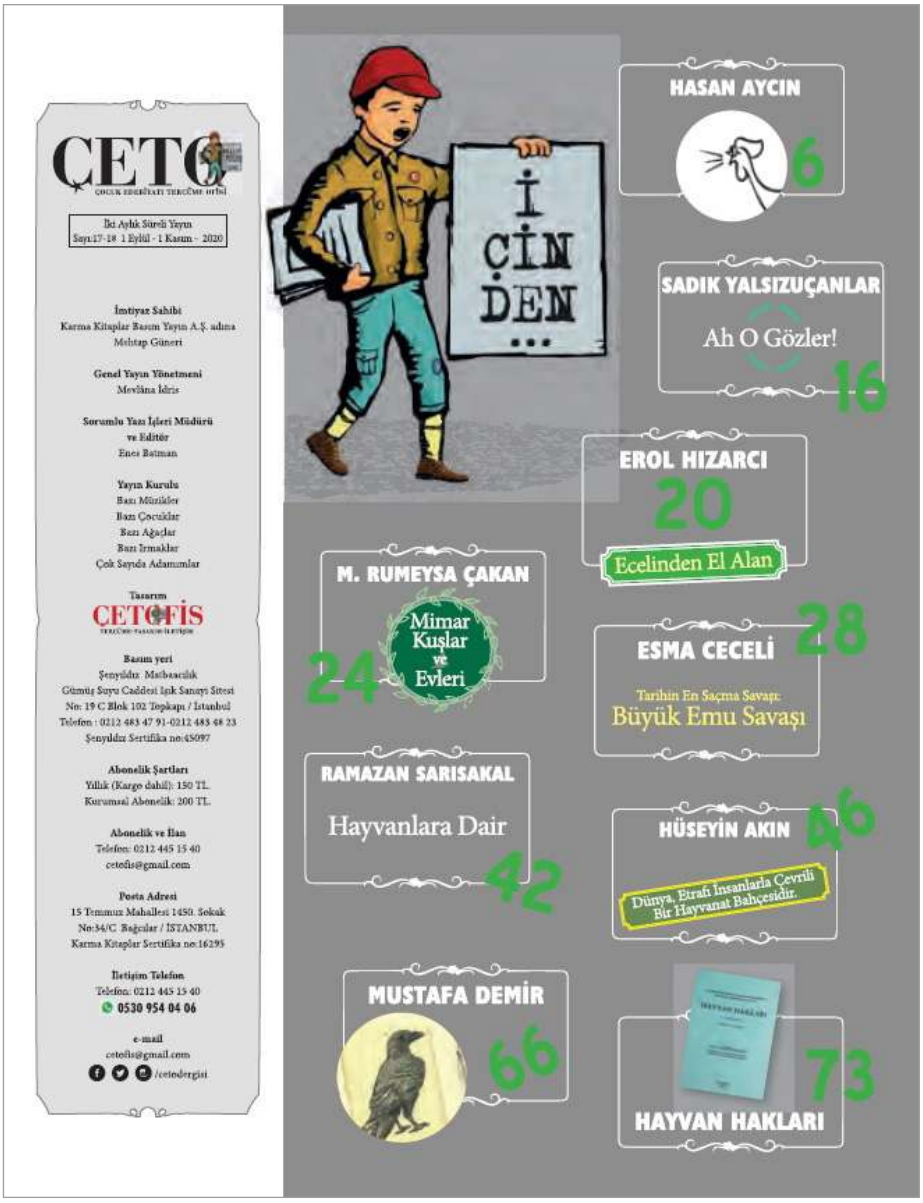
İlk sayıda Hasan Aycın'ın yanı sıra Ersin Şahin, Selçuk Azmanoğlu, Feyzanur Can, Ömer Saruhanoğlu, Dağıstan Çetinkaya ve Murat Aydın'ın da tam sayfa çizgi, karikatür ya da fotoğraf çalışmaları bulunmaktadır.

ÇETO'NUN SON SAYISI

ÇETO'nun ilk sayısı Ocak 2018'de, son sayısı ise Kasım 2020'de yayımlandı. Son sayıda, 17 ve 18'inci sayılar bir arada okurla buluştu. Dergilerde kimi zaman ekonomik gerekçeler, kimi zaman takvim sıkışıklığı, kimi zaman da özel dosya tercihleri nedeniyle sayıların birleştirilmesi olağan bir durumdur.

İlk sayı ile son sayı arasında yaklaşık üç yıllık (35 aylık) bir zaman dilimi bulunuyor. 103 sayfa olarak yayımlanan ilk sayıya karşılık, birleştirilmiş son sayı 336 sayfaya ulaşarak neredeyse üç katlık bir hacim sunuyor. İlk sayının kapağında 20 TL olarak belirtilen fiyatın, son sayıda 50 TL'ye çıktığı görülüyor. Ancak sayfa sayısındaki artış dikkate alındığında, bu artışın bir zamdan ziyade görece bir denge, hatta bir tür iskontolu fiyatlandırma olarak değerlendirilebilir. Benzer bir uygulama sondan bir önceki sayıda da karşımıza çıkıyor: 15 ve 16'ncı sayılar birlikte yayımlanmış ve bu sayı 304 sayfa olarak okura sunulmuş.

Son sayının ön kapağında, dalgaların üzerinde ilerleyen, Nuh'un Gemisi çağrışımı yapan bir gemi var. Ancak burada klasik anlatıdan farklı renkli ve mizahi bir dil hâkim. Geminin üstü ve çevresi, farklı türlerden hayvanlarla dolu. Hayvanların duruşları ciddi değil; abartılı pozlarda, sanki düşecekmiş gibi eğilmiş, birbirine yaslanmış ya da şaşkın bakışlarla çevreyi izliyorlar. Geminin yana eğilmiş gibi görünmesi "her an bir şey olacakmış" duygusunu güçlendiriyor. Kapak, hem klasik bir vakaya gönderme yapıyor hem de onu çocuksu bir hayal gücüyle yeniden yorumluyor.

Derginin son sayısının künyesinde, ilk sayı künyesine göre değişiklikler var. Mesela, sorumlu yazı işleri müdürü ve editör olarak Enes Batman ismi var. Enes Batman 12'nci sayı ile birlikte bu görevi devralmış.

Son sayıda yazı, şiir, çizgi gibi çalışmaları olan isimlerden bazıları şunlar: Sadık Yalsızuçanlar, Esma Ceceli, Ali Sali, Şaban Abak, Mehmet Aycı, Abdülkadir Emeksiz, Görkem Çelebi, Gökhan Akçiçek, Ömer Erdem, Seda Midi, İsmail Erdoğan, Erkam Aslanoğlu, Erol Hızarcı, Rabia Şeyma Savaş, Ferhat Akıl, Zehra Betül, Kübra Karakaya, Hüseyin Akın, Ekrem Ergüder, Ahmet Öz, Züleyha Köse, Erol Göka, Nurbanu İrem Polat, Demet Tunçbilek, Şifa Yaratılmış, Nurbanu İzgi, Görkem Çelebi...

Son sayıda Asım Gültekin'e de özel bir bölüm ayrılmış. Ahmet Altay'ın hazırladığı bölümde, dünyanın farklı ülkelerinden çizerlerin otuz civarında Asım çizgisi yer alıyor. Gençlik ve Spor Bakanlığının, rahmetli Asım Gültekin adına düzenlediği öykü yarışmasında dereceye giren eserlere de dergide yer verilmiş.

İşte bu harika dergi böyle bir sayı ile okura veda etti. Derginin kurumsal sahibi Karma Kitaplar'ın web sitesinde son sayı ile ilgili yayımlanan açıklamada şu cümleler yer almış:

"ÇETO STOP! Bundan üç yıl önce yayın hayatına başlayan ve 18. sayısını yayınlayan ÇETO'nun yayın hayatı sona erdi. Çocuk bağlamında felsefeden mimariye, edebiyattan resme, tarihten sosyolojiye kadar çok geniş disiplinler arasında dolaşan ÇETO, çocukluk kubbesinde hoş bir sadâ bırakarak okurlarının kalbinde uykuya daldı."

Son sayının sunuş yazısında da Mevlâna İdris, derginin çıkış ve kapanış serencamını kendisine has üslubuyla anlatıyor. Yazısından bazı cümleleri alıntılayacağım:

"Yola çıkarken aklımda şöyle bir şey vardı: Edebiyatımıza ve yayın dünyamıza birkaç isim kazandırabilmek! Birçok genç arkadaşımdan özellikle yazıp çizmelerini rica ettiğim bu süreçte, yaşı çok küçük arkadaşlarımız da dâhil olmak üzere lütfedip bu çağrımıza ses verdiler. Aynı zamanda birçok dünya dilinden tercümeler de yine genç kardeşlerimizin değerli çabalarıyla okurların karşısına çıktı. Bir çocuk dergisi değildi ÇETO. Çocuk edebiyatı ile ilgilenenler için çıkan bir dergiydi ve birçok yönüyle öncüsü olmayan bir dergiydi. Yeni şeyleri yeni biçimde yapmak/söylemek istedi. Dergimizin yayın süreci içinde patronumuz Kamuran Güneri fedakâr bir tutumla, derginin istenen kalitede çıkması için ne gerekiyorsa yaparak önümüzü açtı. İlk günden itibaren derginin görsel yapısını titiz bir bakışla inşa eden grafiker/ressam dostum Halil Şeker, yayın koordinatörümüz Sevil Kuzu, sonradan bize katılan editörümüz Enes Batman, dostumuz Mustafa Cangir, matbaacı dostlarımız... Çıktığımız günden beri dergimizi takip eden, seven ve bunu da cömertçe bildiren siz değerli okurlarımıza da bin teşekkür. Hayat işte. Hep olduğu gibi geçip gidiyor. Bütün iyilere, güzelliklere, güçsüzlere, çiçeklere ve rüzgâra, yağmura selam. Dünya ne ki; beyaz olan her şey biraz mavi. Allah gül kokularına boğsun sizi."

DERGİCİLER SENİ SEVİYOR!

Mevlâna İdris 1966 yılında Andırın'da doğdu, 7 Haziran 2022'de vefat etti. Güzel yaşadı, güzel söyledi, sözü ve yazıyı güzelleştirdi. Mevlâna İdris cins bir adamdı; has bir kafaydı.

2023 yılında yayımlanan "Mevlâna İdris'in Dergileri ve Dergicilik Anlayışı" başlıklı yazımı "Güle güle, mekânın cennet olsun azizim. Dergiciler seni sevmeye ve akıllarında tutmaya devam edecek" cümleleriyle bitirmiştim. Dergicilerin onu unutmadığına şahidim. Ne güzel!

Mevlâna İdris 1966 yılında Andırın'da doğdu, 7 Haziran 2022'de vefat etti. Güzel yaşadı, güzel söyledi, sözü ve yazıyı güzelleştirdi. Mevlâna İdris cins bir adamdı; has bir kafaydı.

Büyük Yağmur

Bu büyük yağmur altında
İki kere iki dört etmez

Biraz yürürsen devlet biter
Bu büyük yağmur altında

Bu büyük yağmur altında
Ne dedin aşk mı dedin

Ben burada kalırım
Bu büyük yağmur altında

Bu büyük yağmur altında
Bütün yalanlar küçük

Yalnızca gözlerin var
Bu büyük yağmur altında

Bu büyük yağmur altında
Islanmış bir yürekle

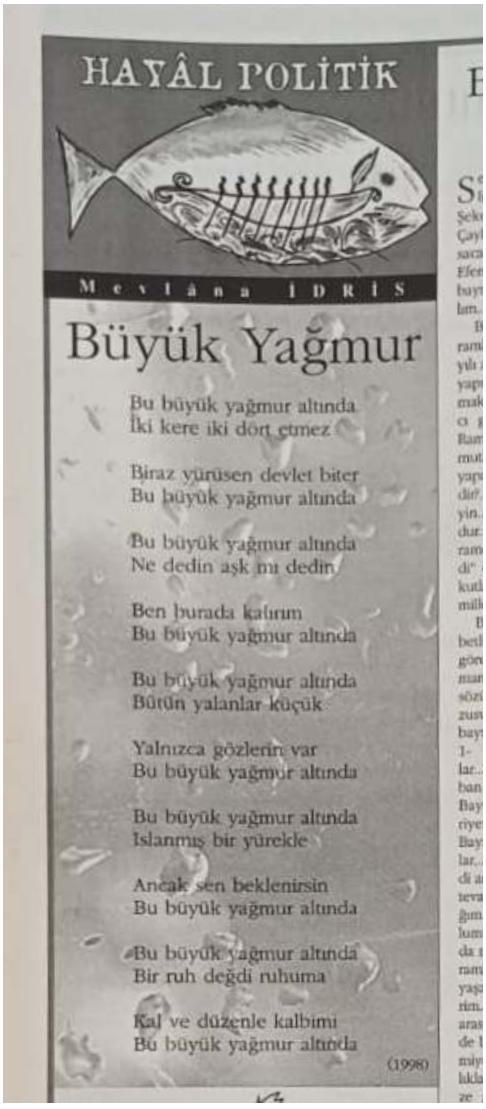
Ancak sen beklenirsin
Bu büyük yağmur altında

Bu büyük yağmur altında
Bir ruh değdi ruhuma

Kal ve düzenle kalbimi
Bu büyük yağmur altında

(1998)

Mevlâna İDRİS

HAYÂL POLİTİK

Mevlâna İDRİS

Büyük Yağmur

Bu büyük yağmur altında
İki kere iki dört etmez

Biraz yürüsen devlet biter
Bu büyük yağmur altında

Bu büyük yağmur altında
Ne dedin aşk mı dedin

Ben burada kalırım
Bu büyük yağmur altında

Bu büyük yağmur altında
Bütün yalanlar küçük

Yalnızca gözlerin var
Bu büyük yağmur altında

Bu büyük yağmur altında
Islanmış bir yürekle

Ancak sen beklenirsin
Bu büyük yağmur altında

Bu büyük yağmur altında
Bir ruh değdi ruhuma

Kal ve düzenle kalbimi
Bu büyük yağmur altında

(1998)

Gerçek Hayat, 29 Aralık 2000

Dünyayı Delen Köstebek ve Metaforları Üzerine

Emine YAKAR
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

Mevlâna İdris, onlarca hikayesiyle çocukların dünyasına ve kalbine dokunan bir yazar. Burada "*Dünyayı Delen Köstebek*" kitabından ve çocuklara bakışından biraz bahsedeceğiz.

Kahramanımız köstebek *her zaman yaptığı gibi* güneşe bakmak için yuvasından çıkar. Olağandışı bir kokuyla karşılaşır. Koku dayanılmazdır. Sonraki günlerde de yeryüzüne çıkmaya çalıştığında kokunun hala orada olduğunu duyar ve hemen yuvasına döner. Duvardaki **ayna**da kendini incelerken aklına bir fikir gelir. Köstebek olduğunu hatırlar ve güneye doğru kazmaya başlar. Ara ara yeryüzündeki kokunun orada olup olmadığını kontrol eder. Sonrasında aşağıya dönüp kazmaya devam eder. Kazar, kazar... Aradan aylar geçer. Derken bir gün tuhaf bir şey olur. Dünyanın öbür ucundaki yeryüzüne çıkar. **Dünyayı bir ucundan diğer ucuna** kadar delen ilk köstebek olur. Ve "Şimdi ne yapmalı?" diye sorar. Eserine bakıp gurur duyar. Uzun upuzun bir tünel kazmıştır. Yeni bir yol açmıştır kendine. Burada kalmak ve yaşamakla ilgili pek çok şey sorar kendine. Düşünür. Tüneli kapatıp geri dönmeyi bile düşünür. Bir süre sonra geri dönmeye başlar. Tünelin **orta**sında, dünyanın tam merkezinde durur. Bir kuzeye bir güneye bakmaya başlar. Başı dönüp yorgun düşene kadar bir o yana bir bu yana bakmayı sürdürür. Ve sonunda tam da olduğu yerde dünyanın merkezinde **uyuma**ya başlar. Uzaklardan daha güvende olduğunu hisseder.

Hikayeyi üzerinde daha rahat konuşabilmek için özetledim. Baştan sona metaforlarla ve eşiklerle örülü.

Burada birinci metafor **ayna**. Ayna kendinin farkında olmayı, gücünü ve sınırlarını keşfetmeyi temsil eder. Kendine dışarıdan bakarsın ve içerideyken unuttuğun fark etmediğin şeylerin kıymetini yeniden anlarsın. İnsan da kendi gözünü göremez bunun için bir başka göze ya da aynaya ihtiyacı vardır. Aynada tek başına işe yaramaz gördüğünü anlamlandıracak idrakine taşıyacak bir akla ihtiyaç duyar. Ayna o vakit senin gören üçüncü gözün olur. Velhasıl köstebek bir problemle karşılaştı, çözemedi, bekledi. Ta ki aynanın karşısına geçip benlik telakkisine varana kadar.

Diğer bir metafor "**dünyanın bir ucundan diğer ucu**". Hayat boyu bir yolda yürüyoruz ve sık sık sorunlarla karşılaşıyoruz. Sorunlara bulduğumuz çözümler ya da çözüm arayışında sorduğumuz sorular; bizi bazen bir kutba bazen diğer kutba taşıyor. "**ifrat ve tefrit**".İki ucu da deneyimledikten sonra yazar köstebeğin dilinden soruyor: "Şimdi ne yapmalı?" İki ucun soruları, taşıyıcısı olduğu sorunlarını ve kendini tekrar gözden geçiriyor. Kazdığı tünelin ortasına, dünyanın merkezine dönüyor.

Tünelin ortası, dünyanın merkezi; sizin de tahmin ettiğiniz gibi **vasat** olanı temsil ediyor. Ve sırat-ı müstekime atıf yapıyor. Kutuplardan uzakta. Kutuplaşmaktan uzakta bir yerde. **Peki burada olmaya hemen ve kesin karar verdi mi?** Hayır. Uzun süre başını bir kuzeye bir güneye çevirip durdu. Ayakları yerde sabit dursa da yorgun düşene kadar bunu sürdürdü. İki taraftaki deneyimlerini eksi ve artılarını tartıp durdu adeta. E insanın hayatını önceki deneyim ve anıları etkiler. Sonunda ayaklarına güvendi. Bastığı yere güvendi.

Son metafor **uyku**. Kuzey-güney derken kafası dönmüş, aklı yorulmuş, bedenen tükenmiş olduğu halde orada, ortada, tam merkezde yani güvende uykuya daldı. Son cümledeki muziplikte bize bunu anlatıyor. "Merkeze uzak bölgelerde fırtınalı ve yağmurlu bir hava vardı. Yok muydu? Vardııı :)" Merkez kuru ve sakin. Nasılda anakucağı gibi güvenli.

Öyküde kahramanımız bir problemle karşılaştı. Aynaya baktı ve kendinin farkına vardı. Çözüm için en uzak en uç noktaya kadar vardı. Sonra dengeyi buldu ve huzura kavuştu. Bir çocuğa bunları nasihat olarak anlatsanız günlerce sürebilir. Ama yazar kelimeleri adeta dokuyor. Bir kilim gibi, oya gibi ince ince tek tek. Sonunda ortaya çıkan şeyse muazzam felsefi derinlik, basitçe anlatıverilmiş gibi duran muntazam bir öykü.

Biraz da eleştirilerden bahsedecek olursak metaforik anlatıma yabancı mesnevi okumamış, masal dinlememiş ebeveynler tarafından yazar sözü uzatmakla ve anlaşılmaz olmakla itham edilebilmektedir. Net bir son, kahramanın değişiminin daha bariz ve kısa olması gerektiği gibi sığ eleştirileri, ilkokulda okutulan ve arkasından sınav yapılan hikaye kitaplarına ve oradaki şıklara net yazılması gereken verilerle dolu hikayelere bağlıyorum. Diğer bir eleştiri noktası; çocuklar buradaki her şeyi anlar mı? Bütün metaforları tek tek bulabilir mi? "Yazar,filozof ve çocuk hayret makamındadır." der yazar Salih Zengin. Çocuklar anlar. Onların kulaklarından zihinlerine dolan bilgilerin tamamı bilinç düzeyine hemen çıkmasa da orada durur. Yetişkinler gibi yontulmadığı, işkencelerle sıkıştırılıp şekli değiştirilmeye zorlanmadığı için sekerek yol almaya devam eder. Her bir çocuk kendi anlama şekliyle anlar. Bu durum, serüveninde çocuğu yalnız bırakın anlamına gelmiyor! Kafası karıştığında, parçalar kendi başına buyruk hareket ettiğinde ve zorlandığında en yakınındaki yetişkine soracaktır zaten. Hemen cevabı söylemeyin. "Sence?" diyerek aslında aklından neler geçtiğini öğrenmeye çalışın ve cevaba giden yeni sorular sorun. Bırakalım çocuklar düşünsün, içselleştirsin ve kendi kafalarının içinde bir gezintiye çıksınlar. Yanınızda yürüdükleri sürece zaten güvende olacaklar. Tökezlemelerine izin verin.

Çocuğun "taze insan" olduğunu bilmek, onu nesne konumundan özne konumuna koymak Mevlâna İdris için çok kıymetlidir. O çocuklar için yazar ama çocukça yazmadı. Çok önemli ve ciddi meseleleri hayvanların dilinden anlatırdı. Onlara korunaklı bir bahçe inşa etmeye çalışırdı. Özne çocuk, patron çocukla karıştırılmamalıdır. Çocukların korunmaya, sevilmeye, anlaşılmaya her zaman ihtiyacı vardır. Dengeyi tutturup dünyanın merkezinde kalabilmek duasıyla.

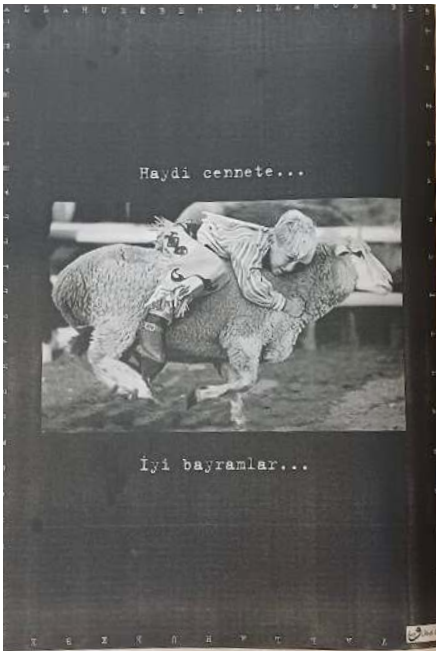
Çocuklara Yakalanan Adam: Mevlâna İdris'in Dünyasında Çocuk

Gözde ÇİMEN

Çocuk edebiyatı üzerine konuşurken çoğu zaman kitaplardan, kahramanlardan ve pedagojik yaklaşımlardan söz edilir. Oysa bazı isimler vardır ki onları yalnızca yazdıkları metinlerle açıklamak mümkün değildir. Mevlâna İdris Zengin de bu isimlerden biridir. Çünkü onun çocuklarla kurduğu ilişki, edebiyatın sınırlarını aşan, hayatın içine yerleşen sahici bir dostluk ilişkisidir.

Mevlâna İdris, çocukları geleceğin yetişkinleri olarak değil, bugünün hakikat taşıyıcıları olarak görüyordu. Bu nedenle eserlerinde çocuklara bir şey öğretmeye çalışan bir yetişkin sesi değil, çocuklarla birlikte hayret eden, sorular soran ve dünyayı yeniden keşfetmeye çalışan bir yol arkadaşının sesi duyulur. Onun çocuk edebiyatında açtığı yolun bugün hâlâ tam anlamıyla kavranamamasının sebeplerinden biri de budur. Çünkü o, çocuğu eğitilecek bir nesne olarak değil, kendisinden öğrenilecek bir özne olarak kabul etmiştir.

Bu yaklaşım, yalnızca hikâyelerinde değil, hazırladığı afişlerde ve görsel çalışmalarında da açıkça görülür. Siyah beyaz fotoğraflarla kurduğu dil, çocukluğu romantize eden bir bakışın değil, çocukluğu insanlığın vicdanı olarak gören bir anlayışın ürünüdür. Bir fotoğrafta müzik yapan çocukların altında "Vedasız giden çocuklar aşkına" cümlesi yer alırken, başka bir karede tel örgülerin ardındaki çocuklarla kuzular yan yana

getirilir. Böylece okuyucu, çocukluğun neşe ile acı arasında gidip gelen kırılgan hakikatine davet edilir.

Mevlâna İdris'in çocuklara bakışında dikkat çeken en önemli hususlardan biri, çocukluğu yalnızca yaşa bağlı bir dönem olarak görmemesidir. Onun metinlerinde çocukluk, insanın kaybetmemesi gereken bir bakış biçimidir. Merak etmek, hayret etmek, soru sormak ve dünyaya ilk kez görüyormuş gibi bakabilmek... Bu sebeple eserlerinde sık sık çocukların sahip olduğu saf ve sahici algının yetişkinler için de bir imkân olduğuna işaret eder. Çocuklaşmak değil, çocuk kalabilmek onun dünyasında kıymetli bir hâle dönüşür.

Fotoğraflarına eşlik eden kısa metinler de bu anlayışın izlerini taşır. "Sıcak bir şeyler aranıyor hayatta" cümlesi ilk bakışta kışın ortasında üşüyen çocukları anlatıyor gibi görünür. Oysa burada aranan sıcaklık yalnızca fiziksel değildir; merhamet, dostluk, ilgi ve insanlık sıcaklığıdır. Benzer şekilde "Bir çiçek açmamış gibi aramızda" ifadesi de insan ilişkilerinde eksilen güzelliğe ve inceliğe işaret eder. Mevlâna İdris, çocuk fotoğrafları üzerinden aslında yetişkinlere ayna tutmaktadır.

Onun eserlerinde dikkat çeken bir diğer yön ise çocuk ile dünya arasındaki ilişkiyi kurma biçimidir. Çocuklar yalnızca oyun oynayan, gülen veya eğlenen karakterler değildir. Savaşın, yoksulluğun, adaletsizliğin ve merhametsizliğin tam karşısında duran vicdan temsilcileridir. "Müsaitseniz, bu akşam Amerika sizi bombalamaya gelecek" gibi sarsıcı bir cümleyi çocuk yüzleriyle yan yana getirebilmesi, tam da bu yüzden mümkündür. Burada amaç siyasi bir slogan üretmek değil, savaş karşısında insan vicdanını uyandırmaktır. Çocuk, dünyanın bütün büyük meselelerini yeniden düşünmeye çağıran sessiz bir soru hâline gelir.

Belki de Mevlâna İdris'i farklı kılan temel özellik burada ortaya çıkar. O, çocuklar için yazan biri değildir sadece; çocuklarla birlikte düşünen biridir. Çocukların hayal gücüne, merakına ve sezgilerine güvenmiştir. Bu nedenle eserlerinde kesin hükümlerden çok açık kapılar, hazır cevaplardan çok yeni sorular bulunur. Onun dünyasında çocuk, geleceğe hazırlanacak biri değil; bugünü anlamamıza yardım eden kişidir.

Bugün Türkiye'nin birçok şehrinde onun kitaplarıyla büyümüş insanlar bulunmaktadır. Fakat Mevlâna İdris'in asıl mirası yalnızca kitap raflarında değildir. O miras, çocuklara duyulan saygıda, onların dünyasını ciddiye alma çabasında ve insanın içindeki çocuğu koruyabilme arzusunda yaşamaya devam etmektedir.

Çocuk edebiyatı tarihinde bazı yazarlar eserleriyle, bazıları ise kurdukları dille hatırlanır. Mevlâna İdris ise bunların yanında çocuklara duyduğu derin hürmetle hatırlanacaktır. Çünkü o, çocukların elinden tutan bir yazar olmaktan çok, onların eline tutunmayı tercih eden nadir insanlardan biriydi.

İnsanın İç Nizamnamesi: Mevlâna İdris'in *Anayasa*sı

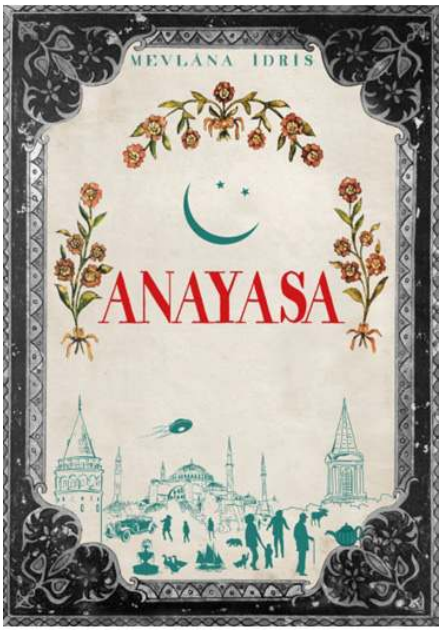
Abdullah KOÇ

"Anayasa" kelimesi çoğu zaman ağır bir soğukluk taşır. Devleti, mahkemeleri, meclisleri, kürsüleri, ihtilalleri, maddeleri ve fıkraları hatırlatır. Bu kelimeyi duyduğumuzda aklımıza ilk gelen şey hukuk ve devlettir. Hâlbuki Mevlâna İdris Zengin'in *Anayasa* kitabı, bu ağır kelimeyi resmî koridorlardan alıp bir çocuğun defterine, bir şairin kalbine, bir vicdan sahibinin mahcup cümlelerine bırakır. Ortaya da hukuk kitabı değil, insanın kendi dâhili nizamını yoklayan zarif bir eser çıkar.

Adaletin Etrafındaki Eser

Mevlâna İdris'in kitabı, ismiyle okuru önce yanıltır. İnsan, kapağında *Anayasa* yazan bir kitap görünce ister istemez sert, didaktik, siyasî veya nazari bir metinle karşılaşacağını zanneder. Oysa daha ilk maddede bütün yön değişir: "Devletin dini adalettir." Bu cümle, başlı başına bir makale konusudur. Çünkü burada devlet, ideolojilerden, rejimlerden, sloganlardan önce ahlâkî bir ölçüyle tartılır. Din kelimesi burada, bir mensubiyet beyanından ziyade bir istikamet, bir mesuliyet, bir hakikat mihveri gibi durur. Devletin kendisini meşru kılan asıl zemin kuvveti, kalabalığı, kanunu yahut bürokrasisi değil; adalete ne kadar sadık kaldığıdır.

Bu bakımdan *Anayasa*, bugünün dünyasında tuhaf denecek kadar sade, fakat bir o kadar da derin bir hatırlatmada bulunur: Kanun çok ola-

bilir, yönetmelik, talimat, karar, hüküm, zabıt, tutanak çoğalabilir; fakat adalet yoksa bütünü bir eksiklik duygusu bırakır. Mevlâna İdris, bunu uzun uzun anlatmaz. Onun tarzı vaaz etmek değildir. Bir cümle kurar ve geri çekilir. Cümlenin gerisini okurun vicdanına bırakır. Belki de kitabı kuvvetli kılan taraf buradadır. Okuru ikna etmeye çalışmaz, okurun içinde zaten mevcut bulunan bir hakikati harekete geçirir.

Yazarın hukuk tahsili görmüş olması, kitabın arka planını daha da ilginç kılar. Çünkü hukuk bilen biri, anayasa kelimesinin nasıl bir ağırlık taşıdığını bilir. Madde nedir, hüküm nedir, hak nedir, meşruiyet nedir, bütün bunların resmî hayattaki mukabilini tanır. Fakat Mevlâna İdris, bu bilgiyi bir uzmanlık gösterisine çevirmiyor. Tam aksine, hukukun kuru diline şiirin, çocukluğun ve mizahın sıcaklığını katıyor. Bir bakıma kanun maddesi formunu alıyor, fakat onun içine merhamet koyuyor. Ciddiyetin elinden sopasını alıp ona tebessüm etmeyi öğretiyor.

Çocukluğun Adalet Dili

Kitapta hissedilen asıl şey çocukluk damarıdır. Mevlâna İdris'in edebî dünyasını bilenler, onun çocukluğu basit bir yaş dönemi olarak görmediğini bilir. Çocukluk onda bir idrak biçimidir. Dünyaya şaşırabilme kabiliyeti, zulme alışmama hâli, büyüklerin normalleştirdiği kötülükleri hâlâ tuhaf bulabilme temizliği... Bu sebeple *Anayasa*'daki birçok madde, ilk bakışta muzip bir cümle gibi görünse de biraz durup tefekkür edince yetişkinlerin dünyasına yöneltilmiş sessiz bir itirazdır.

Modern hayat, insanı çok erken yaşlandırıyor. Çocuklar bile artık büyüklerin telaşlarıyla, kelimeleriyle ve maslahatlarıyla büyüyor. Böyle bir zamanda Mevlâna İdris, çocuğun bakışını hukukun merkezine koyuyor. Bu çok mühimdir. Çünkü çocuk, adaleti girift kavramlarla değil, doğrudan hisseder. Bir şey haksızsa haksızdır. Bir kalp kırılmışsa kırılmıştır. Bir insan yalnız kalmışsa yalnızdır. Birinin ağlamaya ihtiyacı varsa ağlamalıdır. Çocuğun dünyasında

Kitapta hissedilen asıl şey çocukluk damarıdır. Mevlâna İdris'in edebî dünyasını bilenler, onun çocukluğu basit bir yaş dönemi olarak görmediğini bilir. Çocukluk onda bir idrak biçimidir. Dünyaya şaşırabilme kabiliyeti, zulme alışmama hâli, büyüklerin normalleştirdiği kötülükleri hâlâ tuhaf bulabilme temizliği... Bu sebeple Anayasa'daki birçok madde, ilk bakışta muzip bir cümle gibi görünse de biraz durup tefekkür edince yetişkinlerin dünyasına yöneltilmiş sessiz bir itirazdır.

Modern hayat, insanı çok erken yaşlandırıyor. Çocuklar bile artık büyüklerin telaşlarıyla, kelimeleriyle ve maslahatlarıyla büyüyor. Böyle bir zamanda Mevlâna İdris, çocuğun bakışını hukukun merkezine koyuyor. Bu çok mühimdir. Çünkü çocuk, adaleti girift kavramlarla değil, doğrudan hisseder. Bir şey haksızsa haksızdır. Bir kalp kırılmışsa kırılmıştır. Bir insan yalnız kalmışsa yalnızdır. Birinin ağlamaya ihtiyacı varsa ağlamalıdır. Çocuğun dünyasında mazeretler ve resmî açıklamalar henüz çoğalmamıştır. Belki de adaletin ilk dili budur: Aşikâr, sade, savunmasız ve tertemiz.

mazeretler ve resmî açıklamalar henüz çoğalmamıştır. Belki de adaletin ilk dili budur: Aşikâr, sade, savunmasız ve tertemiz.

Mevlâna İdris'in *Anayasa*'sı, bu yönüyle yetişkin insanı mahcup eder. Çünkü kitapta kurulan cümleler çoğu zaman "Bunu daha önce nasıl düşünmedik?" duygusu uyandırır. Bazı hükümler bir tebessümle okunur, fakat o tebessüm hemen ardından bir sızıya dönüşür. Zira mizah, burada hafiflik değil, hakikate yaklaşma yoludur. Yazar, büyük laflar etmeden büyük meseleleri işaret eder. Uzlet, korku, ağlamak, bilmemek, denemek, sevmek, incinmek, hak yemek, susmak, itiraz etmek... Bunların her biri, aslında insanın kendi içinde bir anayasa maddesi bekleyen meselelerdir.

Kalbe Yazılan Anayasa

Kitabın güzel taraflarından biri de okuru edilgen bırakmamasıdır. Bu anayasa tamamlanmış, mühürlenmiş ve dogmatik bir metin gibi durmaz. Okura yer açar. Onu da kendi maddesini yazmaya çağırır. Bu çağrı, kitabın esas fikrini tahkim eder: Her insanın içinde yazılmayı bekleyen bir adalet metni mevcuttur. İnsan bazen bir devleti, bir cemiyeti, bir çağı tenkit etmeden önce kendi içindeki hükümleri gözden geçirmelidir. Benim kalbimde ne kanundur? Hangi maddeye nispetle seviyor, öfkeleniyor, affediyor, susuyorum ve hangi maddeye nispetle konuşuyorum?

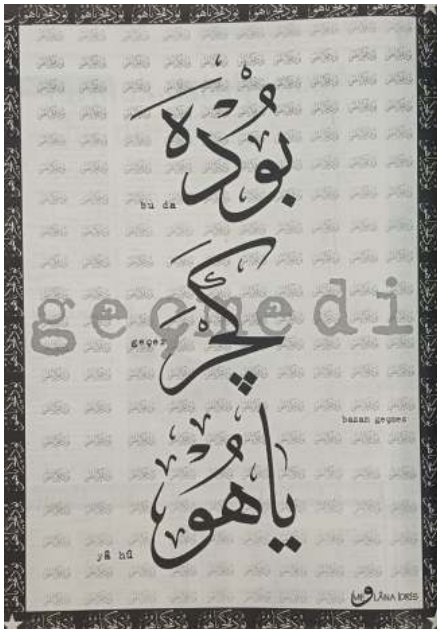
Bu sualler kolay sualler değildir. Çünkü insan, başkalarının yanlışlarını görme hususunda mahirdir; kendi içindeki fasit nizamı fark etmekte ise çoğu zaman isteksizdir. Mevlâna İdris'in kitabı, hariçteki büyük yapıları hedef alıyor gibi görünürken okuru kendi içine döndürür. Aileye, mahalleye, okula, iş yerine, sokağa, dostluğa... Bir babanın evladına, bir yöneticinin çalışanına, bir komşunun komşusuna muamelesine... Adalet, agoralarda aranan bir kelime olmaktan çıkıp gündelik hayatın en küçük temaslarında sınanır.

Bu yüzden *Anayasa*, hacminden büyük bir kitaptır. Uzun metinlerin anlattığını bazen kısa bir cümleyle sezdirir. Çocuk kitabı kabi-

linden okunabilecek kadar sade, yetişkinleri huzursuz edecek kadar derindir. Şiirle hukuk, mizahla hüzün, oyunla ciddiyet aynı sayfada yan yana gelir. Bu yan yanalık, Mevlâna İdris'in edebî şahsiyetine de müsaittir. O, insanı yüksek perdeden azarlayan bir yazar değildir. Daha çok, unutulmuş bir şeyi, küçük bir hakikat kırıntısı hatırlatan bir yazardır.

Mevlâna İdris Zengin'in *Anayasa*'sı, devlet kurmak için yazılmış bir metinden çok, insanı yeniden kurmaya çalışan bir iç nizamname gibidir. Bize şunu söyler: Adalet, büyük kurumların meselesi olduğu kadar küçük kalplerin de meselesidir. Merhamet kanuna girmiyorsa, kanun eksik kalır. Çocukların masumiyeti ciddiye alınmıyorsa, büyüklerin ciddiyeti bir gün korkunç bir kabalığa dönüşür. İnsan kendi kalbine bir anayasa yazmadıkça, hariçteki hiçbir metin onu bütünüyle kurtaramaz.

Belki de bu kitabın asıl latifliği burada saklıdır. Okuyup bitirdiğimizde elimizde bir hukuk metni kalmaz, daha çok kendimize sorduğumuz birkaç mahcup sual kalır. Benim anayasamın ilk maddesi nedir? Ben hangi adaletle yaşıyorum? Hangi merhameti ihmal ettim? Hangi çocuğun sözüne kulak vermedim? Vesselam…

Merhamet kanuna girmiyorsa, kanun eksik kalır. Çocukların masumiyeti ciddiye alınmıyorsa, büyüklerin ciddiyeti bir gün korkunç bir kabalığa dönüşür. İnsan kendi kalbine bir anayasa yazmadıkça, hariçteki hiçbir metin onu bütünüyle kurtaramaz.

Kim Bu Elmalı Adam?

Elif ÇEVİK

Sosyal medyada ben de herkes gibi sevdiğim yazarları takip ederim. Zaman zaman onların atıfta bulunduğu, söyleştiği dostlarına bakar, kendime yeni dost yazarlar ararım. X'te ise takip ettiğim isimlerin sık sık birinden bahsettiklerini görürdüm: Başında kırmızı bir elma, ortasında "M!M", sonunda da yeşil bir elma bulunan bir hesap: Mevlâna İdris. Anonim sayılabilecek bu alışılmadık kullanıcı adı sebebiyle dikkatimi çekse de onun bir yazar olabileceğini düşünmemiştim. Fakat adına sık sık rastlayınca merakım iyice arttı: Kimdi bu elmalı adam?

Sayfasına baktığımda yazar olduğunu, daha çok çocuk kitapları yazdığını gördüm. O yıllarda çocuk edebiyatıyla pek ilgilenmiyordum. "Burada bana göre bir şey yoktur herhalde," deyip elmalı adamın sayfasından uzaklaştım. Aradan belki yıllar geçti. Takvimler 7 Haziran 2022'yi gösteriyordu. Dostlarımla buluşmak için Üsküdar'da bir kafeye gidip oturdum. Buluşacağımız yerde masalara numara vermek yerine yazar isimleri verilmişti. Şöyle bir etrafa bakınca "Nurettin Topçu" masasını gördüm. O gün elimde de onun bir kitabı vardı. Bu küçük tevafuku sevip o masaya yöneldim ve dostlarımın gelmesini beklerken Topçu'nun "Dostluk" başlıklı yazısını okumaya koyuldum.

Kafedeki masaların çoğu boştu. Derken içeriye genç bir adam girdi. Çekingen bir tavırla masalara doğru yürüdü. Fakat emin olamamış olacak ki girişte kendisini "hoş geldiniz," diyerek karşılayan fakat cevap alamayan garsona yaklaşıp sordu:

"Bütün masalar rezerve mi? Hepsinde isimler yazıyor da…"

Bir an afallayan garson, ne diyeceğini bilemeyip sayıklar bir dille:

"İsimler mi?" diye sordu.

Genç adam masaları işaret ederek cevap verdi:

"Evet… Erdem Bayazıt, Necip Fazıl…"

O an karmaşanın nedenini garsonla birlikte üzüntüyle idrak ettik.

Garson ona ne söyledi duyamadım. Fakat adam kendisini rahat hissetmemiş olacak ki oturmaktan vazgeçip gitti.

Ben ise masada öylece kalakaldım. Kendilerine yetişemediğim, seslerini yalnızca kitap sayfalarından duyduğum yazarları düşündüm. Onlarla kurduğum bu uzaktan dostluk bana sıcacık bir mutluluk veriyordu. Bir de yüz yüze gelip konuşabildiğim, aynı masayı paylaştığım dostlar vardı. Dünyanın bütün nimetleri içinde belki de en tatlısı budur diye düşündüm. Sonra henüz adını bile bilmediğim, ama tanısam dost olabileceğim nice güzel insan olduğu geldi aklıma. Bu düşünce hüzünlendirdi beni. İnsan aynı çağda yaşadığı hâlde, ne yazık ki bazı insanlara geç kalabiliyor. Bu geç kalışı fark ettiğinde ise içine işleyen tarifsiz bir sızı oluyor.

Garsonla genç adam arasındaki o kısa konuşma, elimdeki kitaptan ve düşüncelerimden koparmıştı beni. Telefonumu elime aldım. Sosyal medyada gezinirken Güray Süngü'nün şu cümlesine rast geldim:

"Bir gün toprağın altındaki dostlarımızın sayısı, toprağın üstündeki dostlarımızın sayısını aşacak. Bir gün biz de toprağın üstündeki dostlarımızın toprağın altındaki dostlarından olacağız."

Bu hüzünlü ifadeye ilkin bir anlam veremesem de akıştaki birkaç paylaşımı görünce cümlenin sebebi hikmetini anladım.

7 Haziran 1987'de Cahit Zarifoğlu, 7 Haziran 2012'de Abdurrahim Karakoç ve 7 Haziran 2022 Mevlâna İdris...

Mevlâna İdris... Elmalı adam!

Demek vefat etmiş. "Allah rahmet eylesin," dedim içimden. Takip ettiğim birçok isim, taziye mesajları paylaşıyor, onunla olan hatıra fotoğraflarını yayımlıyordu. O an, dostunu ahirete uğurlayan bu dostların hüznünü derinden hissettim. Bir insanın ardından söylenen sözler, biraz da nasıl yaşadığının delilidir. Hakkında yazılanlara baktıkça "Demek güzel bir insanmış," diye düşündüm. Seveni, dostu çokmuş. Ne mutlu...

Fakat buna rağmen o gün Mevlâna İdris'i ayrıca tanıma merakı uyanmadı içimde. Ta ki aradan dört yıl geçip kıymetli editörümüz bana bu yazıyı yazmayı teklif edene kadar. Vefat yıldönümü münasebetiyle bu sayıda Mevlâna İdris'i konu edeceklerini söyleyerek benden de hakkında söylenenleri, onu tanıyanların hatıralarını derleyip toparlayan bir yazı yazmamı istedi. İlk anda tereddüt ettim. Çünkü Mevlâna İdris'i hiç tanımıyordum. Fakat sonra düşündüm ki belki de bu yazı, yıllar sonra gelen bir tanışma hikâyesi olabilir. Durumu editörümüze arz edip elimden geleni yapacağımı fakat isterlerse yazıyı Mevlâna İdris'i, eserlerini daha iyi tanıyan birine tevdi edebileceklerini söyledim. Editörümüz ise muratlarının tam da bu olduğunu ifade etti: "Biz, İdris'i onu sevenlerin yazılarından tanımaya çalışan bir metin istiyoruz." Bunu duyunca içim rahatladı: "Öyleyse yazı doğru adrese gelmiş," dedim.

Hakkında yazılanları okumaya başlayınca ilginç bir durumla karşılaştım. Kimi onu şair diye anlatıyordu, kimi çocukların dostu diye. Kimine göre o bir masal anlatıcısıydı, kimine göre zarif bir derviş. Bazıları ise eserlerinden çok insanlığından söz ediyordu. Herkesin mutlaka değindiği özellikleri ise nezaketi, inancı ve sessizliğiydi. Fakat yazılar çoğaldıkça bu farklı yüzlerin aynı şahsiyette birleştiği görebiliyordunuz.

Vefatının ardından yazılan yazıları okurken Bekir Fuat'ın bir ifadesi beni derinden etkiledi. *"Mevlâna İdris, ruhunu kaybeden dünyada soylu bir ruh. Kuşlar için, çocuklar için, dostları için, çiçekler için kitaplar yazdı. Onlara şarkılar söyledi. Mevlâna İdris, yolculuğunu ve şarkısını, kelimelerini ve dostluklarını güç olarak kullanmadı."*

Ruhunu kaybeden dünyada soylu bir ruh olmak ne demektir? Bu ifade üzerine düşünürken George Ritzer'in modern dünyaya dair tespitleri aklıma geldi. Ritzer, modern toplumun tüketim mekanizmalarıyla insanı kuşattığını söyler. Ona göre günümüz insanı artık ihtiyaçları kadar tüketen biri değildir. Tam tersine, tüketim araçları tarafından sürekli yeni arzulara sevk edilir. Ritzer bu süreci, "büyüsünü kaybetmiş dünyanın yeniden büyülenmesi" şeklinde tarif eder. Ne var ki burada söz konusu olan büyü,

insanı hakikate yaklaştıran yahut varlığın anlamına dair ufuk açan bir büyü değildir. Aksine, insanın gerçek ihtiyaçlarını, yaratılış gayesini ve ruhunu perdeleyen bir göz bağıdır. Bu bakımdan Ritzer'in tasvir ettiği insan, ilk bakışta bazı yönleriyle hiç büyümeyen bir çocuğu andırır. Dikkati sürekli başka bir yöne çekilen, isteklerini erteleyemeyen, elindekinden çabuk sıkılan ve daima yenisinin peşinden koşan bir çocuk... Bu çocukluk masumiyetin değil, arzuların hükümranlığı altındaki bir çocuksulaşmanın ifadesidir ve olumsuz bir anlamı çağrıştırır.

Ancak tam da bu noktada aynı probleme karşı Mevlâna İdris'in çocukluğa bambaşka bir anlam yükleyerek insanı kendi özüne çağırdığını ve ruhunu kaybetmiş dünyada soylu bir ruh olmanın mümkün olduğunu nasıl hayatıyla ortaya koyduğunu hayretle görmüş oldum.

Şaban Abak, Mevlâna İdris'in hayatının *ana temasının yabancılaşmaya karşı savaş ve insanı kendi doğasına; kendi saf ve masum dünyasına taşıma çabası* olduğuna değiniyor. Fakat onun bu mücadeleyi teorilerle değil, masallarla, şiirlerle, kuşlarla, çiçeklerle ve çocuklarla verdiğine dikkat çekiyor. *"Ona göre hepimiz çocuk olursak dünya kurtulacaktı,"* diyor. Hatta Ayşe Böhürler'in, Mevlâna İdris'in çocuklar için hususi politikalar geliştirilmesi üzerine kaleme aldığı bir yazıyı bir tür vasiyet gibi görüp, onun vefatının ardından yazdığı metnin sonunda paylaşması, bu meselenin İdris için ne kadar merkezî bir yer tuttuğunu daha iyi anlamama vesile oldu.

Demek ki Mevlâna İdris için çocuk, tüketim kültürünün ürettiği çocuksulaşmadan oldukça farklı. Onun için çocukluk, daha çok hayret edebilmek, merhameti kaybetmemek, eşya ve insanla sahici bir ilişki kurabilmek anlamına geliyor. Ritzer'in çocuğu sürekli isterken, İdris'in çocuğu hayret ediyor. Birinin dünyasında sahip olmak esasken, diğerinin dünyasında dostluk kurmak önem arz ediyor. Birinin gözleri vitrinlere çevriliyken, diğerinin gözleri kuşlara, çiçeklere ve insanlara bakıyor.

İki anlam-değer dünyasındaki farka bakınız. Mevlâna İdris'inki ne derin bir ruh, ne zarif bir kavrayış...

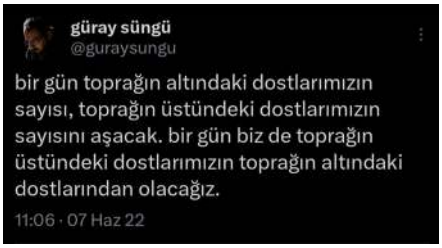
Bekir Fuat'ın "*Mevlâna İdris, yolculuğunu ve şarkısını, kelimelerini ve dostluklarını güç olarak kullanmadı.*" cümlesi ise buraya sığmayacak kadar büyük bir anlam taşıyor. Yolculuğu bir üstünlük aracına, şarkıyı bir gösteriye, kelimeleri bir tahakküm biçimine, dostluğu ise bir menfaat ilişkisine dönüştürmeden yaşayabilmek... İşte bu güzel ahlaktır.

Şimdi bu iç zenginliği, bu dervişâne tavrı görünce Mevlâna İdris'i ister istemez yaşını başını almış aksakallı bir bilge gibi tasavvur edebilirsiniz. Fakat asıl sarsıcı olan kısım belki de burada başlıyor. Çünkü Murat Zelan, onunla 1990'lı yıllarda tanıştıklarını anlatıyor ve Mevlâna İdris'i az konuşan, çok dinleyen, çok susan biri olarak tarif ediyor. *Konuştuğunda da tek bir serçenin bile ürküp gitmeyeceği kadar yumuşak bir ses ile konuştuğunu* ifade ediyor.

Tarihlere dönüp bakınca ister istemez şaşırıyorsunuz. Mevlâna İdris 1966 Kahramanmaraş doğumlu. Yani Murat Zelan'ın anlattığı bu sakinlik, bu ölçü ve bu iç derinlik, bir ömrün sonbaharında değil sadece yirmi dört yaşında gencecik bir delikanlıya ait. Öyle ki o yıllarda bu delikanlı konuşmacı olarak davet edildiği bir söyleşide "şiir üzerine konuşulmaz, susulur" diyerek bir saatlik program boyunca şiir üzerine yalnızca susmuş. Zelan, bu hatırayı naklederken İdris'in şiir üzerine sususunun, esasen şiir üzerine söylediği bir söz olduğunu ifade ediyor.

Şiir üzerine konuşmak mı daha kıymetlidir, yoksa susabilmek mi, bilmiyorum. Fakat iyi şiirin kolay yazılmadığını, hatta bazen bir ömrün bile yetmediğini biliyorum. Mevlâna İdris'in şiirlerinin tamamını okumuş değilim. Ama bu yazıyı yazarken karşılaştığım birkaç dizesi bile onda başka bir ses başka bir hâl olduğunu bana hissettirdi. Kemal Sayar'ın tarif ettiği gibi onda bu aleme sığmayan bir şeyler vardı. Bu yüzden içlerinden birini hemen not edip duvarıma astım.

Aslında bu "başka hâl", yalnızca şiirlerinde değil, onu tanıyanların hatıralarında da kendini gösteriyor. Mevlâna İdris'in hayatına dair en uzun tanıklarından birinin Kemal Sayar olduğunu öğren-

dim. *Bir insan hazinesi, içinde nice volkanlar zapteden bir sükûnet, ciğerparesi* şeklinde güzel arkadaşını tarif eden Sayar, otuz dört yıllık dostlukları boyunca onun bir kez olsun hiddetlendiğine, sesini yükselttiğine şahit olmadığını ifade ediyor.

Öylesine zarif, hassas kalpli, nevi şahsına münhasır bir beyefendi ki Mustafa Şahin'e sorsanız onu tanımayan birine anlatması çok zor. Ebubekir Kurban ise onun dostu olmanın bir ayrıcalık olduğunu ifade ediyor. Fakat ilginçtir, herkesin mutlaka değindiği özelliği çok az konuşan çok sessiz bir insan olması.

Öyle birini düşünün ki dostlarıyla buluşuyor, onları keşfettiği güzel mekânlara götürüyor fakat neredeyse tek kelime etmeden saatlerce aynı sofrayı, aynı sessizliği paylaşarak ayrılıyorlar. Buna benzer sahnelere, anekdotlara onu anlatan neredeyse her hatıranın içinde rastlamak mümkün. Buna rağmen onunla dost olmak bir ayrıcalık olarak görülüyor ve herkes tarafından çok seviliyor.

İlginç değil mi? Kesinlikle ilginç… Hatta bu duruma Kemal Sayar da hayret ederek otuz dört yıllık bir dostluğun ardından şöyle yazıyor: *"Onu bütün dostları neden bu kadar çok seviyordu? Vefat haberini aldığımdan beri düşünüyorum."* Ve cevabını da yine kendisi veriyor: *"Bizim güzel arkadaşımız, her insanı aziz bilen bir yüce gönüllülüğe sahipti; sohbet ettiği herkese değerli ve özel olduğu hissini verirdi. Onun dostluk halkasına dahil olan herkes 'onun en iyi dostu benim' diyebilirdi ve bunda da haksız olmazdı. Çünkü 'hazret' (bu kelimeyi pek severdi) yanında herkes kendini çok rahat hissederdi."*

Kim böyle bir dosta sahip olmak istemez ki? Fakat böylesi güzel bir insana ulaşmak, onun dostluk halkasına dâhil olabilmek herkes için mümkün olmuyor. Ne var ki Şaban Abak'ın dikkat çektiği bir husus var: Mevlâna İdris'i okuyanlar, çoğu zaman kendilerini yalnızca onun okuru olarak görmüyorlar. Sanki onunla tanışmış, sohbet etmiş, dostluk etmiş gibi hissediyorlar. Abak, Türkiye'nin dört bir yanında sadece çocuklardan oluşan on binlerce Mevlâna İdris'in dostu olduğundan söz ediyor.

Belki de bunun sebebi, Kemal Sayar'ın ifadesiyle onun bir "insan toplayıcısı" olmasıydı. Dostlarının anlattıklarına bakılırsa Mevlâna İdris, hayatı boyunca iyiyi ve güzeli aramış; bulduğu güzellikleri de kendine saklamamıştı. Güzel insanları birbiriyle tanıştırır, dostlukları çoğaltır, iyileri aynı halkanın içinde buluştururdu. Mehmet Şeker, bu dostluk halkalarının Mevlâna İdris'in cenazesinde nasıl görünür hâle geldiğini anlatırken şöyle söylüyor: *"Bu toprakların en güzel yürekli, en temiz bakışlı insanlarını gördük. Mevlâna'yı son yolculuğuna uğurlamaya gelmişlerdi. O etrafında hep iyiler bulunsun isterdi ve onları toplayıp buluştururdu."*

Bu satırları okuyunca insanın aklına şu geliyor: Belki de bir insanın ardından söylenebilecek en güzel şeylerden biri budur. Ardında kitaplar, şiirler, masallar bırakmak elbette kıymetlidir. Fakat ardında birbirini seven insanlar bırakabilmek, iyilikle birbirine bağlanmış dostluk halkaları bırakabilmek daha da kıymetlidir.

Hüseyin Akın, Mevlâna İdris'in yüreğini çocuklara ayrılmış bir oyun bahçesine benzetiyor. Ne var ki o güzel yürek erken yoruldu ve ben kendisine yetişemeden bu dünyadan göçtü. Onunla tanışmam ise bu yazıyı yazarken okuduğum dostlarının hatıraları, yazıları ve şahitlikleri sayesinde mümkün oldu.

Şimdi dönüp o elmalı adamı yeniden düşünüyorum. Belki de o elmalar, masallarda gökten düşen elmaların iziydi; "Gökten üç elma düşer" diye anlatılan o hikâyelerdeki gibi… İkisi ona, biri nasibi olana. Ortadaki "M!M" ise sadece bir harf değildi belki. Eskiden yoklamalarda "mevcut" anlamına gelen ya da eski yazılarda "mühim" demek için konulan bir mim. Var olan ve varlığı önemli olanın işareti…

Ben onu yaşarken tanıyamadım. Dostluk halkasına dahil olamadım. Nasip böyleymiş. Fakat geç de olsa onu tanıyıp sevenler sayesinde ben de onu tanımış sevmiş oldum. Dostlarının hatıralarını okuduğumda içimden şükrettim. Zira böyle insanların yaşadığını bilmek bile dünyayı biraz daha yaşanılır kılıyor. Şimdi bana sorsalar: "Kim bu elmalı adam?" diye. Cevabı, onun yaşam tarzına, sessizliğine ve dervişane tevazusuna en çok yakışan Ertuğrul Fındık'ın şu cümlesine bırakıveririm:

"Mevlâna İdris iyi bir insandı."

Mevlâna İdris Bize Ne Söyler?

Nihal PAKIRDAŞI

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin dostluk ve irfan iklimiyle hallenmiş; öğrenerek, öğreterek ve yaşayarak İdris Peygamber'in izini sürerek; çocuklara "adamlık" abâsı biçen, zengin fikir ve gönül dünyasına sahip, ismiyle müsemma bir şahsiyet Mevlâna İdris Zengin.

Gittiği ülkeleri ve şehirleri, özellikle adım adım gezdiği İstanbul'u yalnızca fiziksel bir yolculuğun mekânı olarak görmeyen; bu seyahatleri insanlara, hikâyelere ve çocukların dünyasına açılan bir keşfe dönüştüren bir seyyah. Her yolculuğunda biraz daha insanın kalbine yaklaşan, kalabalıkların içinde kaybolan, inceliği arayan bir yol eri.

Bu yüzden çağın onca gürültüsü arasında, uzun suskunlukların baharı müjdeleyen yağmurlara gebe olduğunu usulca hatırlatır bize. Her daim sesin değil sözün yükseltilmesi gerektiğini söyler. Adımlarımız, su içen kuşları ürkütmeyecek şekilde incelikle değmelidir dünyaya.

Sadece bir çizimin ya da bir cümlenin sayfalar dolusu mana taşıyabilmesi için, kumaşı edepten dokunmuş heybemizi kitaplarla, seyahatlerle ve güzel sanatlarla doldurmamız gerektiğini nasihat eder usulca. İnsanın iç dünyası ne kadar zenginleşirse sözü de o kadar derinleşir.

Dostluğun da bir ahlâkı vardır onun dünyasında. Dostun yakasında "gül olmak" için insan özünü kulluğun toprağında yeşertmelidir. Zalime karşı dikenlerini sakınmadan; dostunun bahtına ise gül kokusu serperek yaşamalıdır. Çünkü hakikat, kaba bir sertlikte değil; vakar taşıyan bir merhamette gizlidir.

İnsanlara peygamberi bir incelikle yönelmek gerektiğini hal diliyle gösterir. Muhatabına bütün varlığınla dönmeli; sağ elinde biriktirdiğin parmak izlerini kalbinin üstünde saklamalı, dostunun derdiyle dertlenerek sırlarını neye üflemelidir. Çünkü hemhal olmak, dostun sırrını güvenle taşıyabilmekte gizlidir.

Sözün tesirinin, mananın gönülden çıkmasına bağlı olduğuna şahit kılar bizleri. Kelimelerine kalbinin sesiyle beste yaparsan muhatabın seni can kulağıyla dinler, kalbiyle tasdik eder. Çünkü insanın ağzından çıkan değil, gönlünden taşan söz hakiki karşılığını bulur, şiir gibi olur, şiir olur.

Hayatını Halil İbrahim bereketiyle kuşatmak istiyorsan, paylaştığın simitte martıların da hakkı olduğunu unutmaman gerektiğini her daim cömertliğiyle gösterir. Sofrayı yalnızca kan bağı taşıyanlara değil; yok-

sula, yolcuya, garibe ve ihtiyaç sahibine de açabilmenin değerini bilir, bildirir. Çünkü hicret edene Ensar olmak, ancak gönlü geniş ve yüreği yiğit insanların harcıdır.

"Bir insanı al onu çöz çöz çocuk olsun" olsun der Sezai Karakoç. Bu sırrın gönüllü esiri olarak bizlere kitaplar dolusu ip uçları verir. Çocuğu bağrına muhabbetle basarsan insanlığın bahtına çocuk neşvesi düşürürsün.

"Milyarlarca adam üzerime yürüse
Yine de
Şarkımı değiştirmeyeceğim"

diyebilecek bir inancın, bir sözün, bir bakışın, bir sesin, bir fikrin, bir idealin olsun der. Çünkü insan, ancak uğruna yürüdüğü bir hakikat kadardır. Karınca misali tarafın belli olsun; hakikatin yanında durmaktan, kendi şarkını korumaktan vazgeçmemelisin.

Mütebessim bir çehrenin insanın süsü olduğunu, umudu yeşerttiğini tasdik eder. Merhametin ise yaralı ceylanların korkmadan gelip su içebildiği gürül gürül akan berrak bir pınar olduğunu gönüllere akarak gösterir. En müşfik hâlinle, bir bardak çayın sıcaklığı eşliğinde; hor görülenleri, incinenleri ve yalnız bırakılanları gönül sarayında ağırlamayı bilir her dost ehli.

Sözlerine ve davranışlarına bir fular gibi doladığı nezaket ve zarafet dostları arasında vazgeçilmez kılar kendisini. Günün birinde hakikatli ve tatlı sözün nice yılanları deliğinden çıkarttığına şahit olacaktır gözlerin.

Ruh ve düşünce dünyası yaşadığı mekanlarda gösterir kendini. Çünkü insanın evi, odası, sık gittiği sokaklar biraz da iç âleminin aynasıdır onun için. "Eski Kafa"-lar var olduğu sürece geleceğe istikamet üzere yürünebilir. Köklerinden kopanlar anca rüzgârın önüne bir çalı olmaktan öteye geçemez, sadece ayağa dolanırlar.

Vefa semtinin adını, Fatih Sultan Mehmed Han'ın, Hakk'a vefalılara vefasından dolayı verildiğini, hakikate hakkını verenlerin, vefanın babası olabilenlerin (İbnü'l-Vefa) nice gönüller ve şehirler fethedebileceği sırrına erdiğinden sebep vefayı başı üstünde taşır. Bu yüzden her daim vefalı olmayı, dostluğu ve muhabbeti zamanın hoyratlığına bırakmamayı öğütler bize. Ahiret göçünü topladığın vakit, hiç sebepsiz yere ardında kalanlarda bıraktığın "Karlı Bir Gece Vakti Bir Dostu Uyandıramamanın" derin boşluğunu "hiçbir büyük ırmağın sesi" dolduramaz.

Göğe bakmayı, umudu ve inancı diri tutmayı öğütler bize. En zor zamanlarda bile bir duaya tutunmayı ve; "O çeşmeler akacak" diyebilecek kadar ümidini korumayı. Öyle ki, ahiret göçünü topladığında ötelere dalan gözlerine "mermer şadırvanda şakırdayan su" yansıdığını görür dost kıldıkların.

Ve nihayetinde, derviş meşrep Mevlâna İdris Zengin başımızı göğe erdiren şu kutlu hakikati fısıldar kulağımıza: Eğer Ebu Eyyüb el-Ensari'ye komşu olmak niyetindeysen, aşk ile hicret et her gönle. Çünkü;

"Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil"

Dostluğun da bir ahlâkı vardır onun dünyasında. Dostun yakasında "gül olmak" için insan özünü kulluğun toprağında yeşertmelidir. Zalime karşı dikenlerini sakınmadan; dostunun bahtına ise gül kokusu serperek yaşamalıdır. Çünkü hakikat, kaba bir sertlikte değil; vakar taşıyan bir merhamette gizlidir.

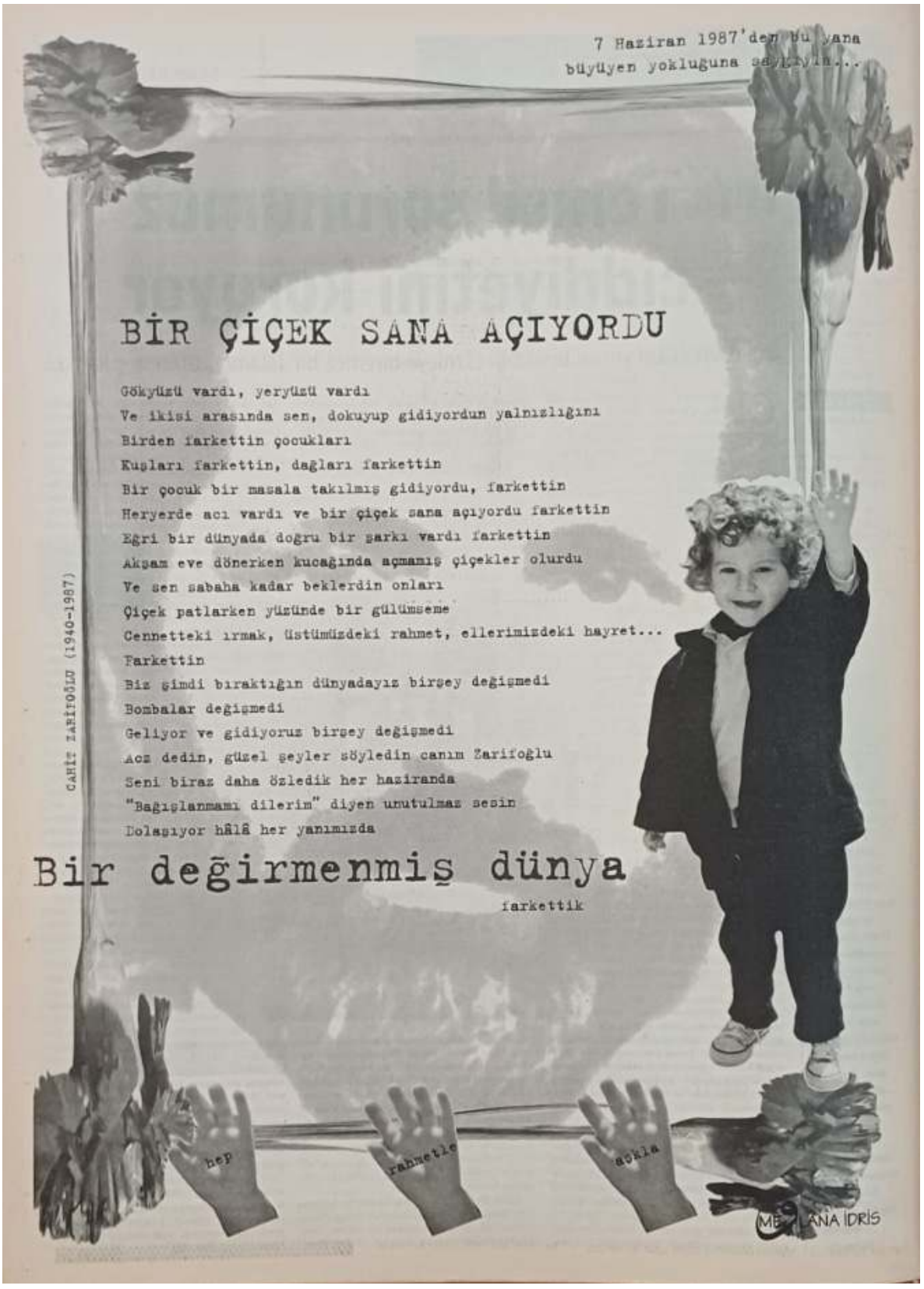
7 HAZİRAN 1987'DEN BU YANA
BÜYÜYEN YOKLUĞUNA SAYGIYLA...

Bir Çiçek Sana Açıyordu

CAHİT ZARİFOĞLU (1940–1987)

Gökyüzü vardı, yeryüzü vardı
Ve ikisi arasında sen, dokuyup gidiyordun yalnızlığını
Birden farkettin çocukları
Kuşları farkettin, dağları farkettin
Bir çocuk bir masala takılmış gidiyordu, farkettin
Heryerde acı vardı ve bir çiçek sana açıyordu farkettin
Eğri bir dünyada doğru bir şarkı vardı farkettin
Akşam eve dönerken kucağında açmamış çiçekler olurdu
Ve sen sabaha kadar beklerdin onları
Çiçek patlarken yüzünde bir gülümseme
Cennetteki ırmak, üstümüzdeki rahmet, ellerimizdeki hayret...
Farkettin
Biz şimdi bıraktığın dünyadayız birşey değişmedi
Bombalar değişmedi
Geliyor ve gidiyoruz birşey değişmedi
Acz dedin, güzel şeyler söyledin canım Zarifoğlu
Seni biraz daha özledik her haziranda
"Bağışlanmamı dilerim" diyen unutulmaz sesin
Dolaşıyor hâlâ her yanımızda
Bir değirmenmiş dünya
farkettik

Mevlâna İDRİS

7 Haziran 1987'den bu yana
büyüyen yokluğuna sayg[illegible]...
BİR ÇİÇEK SANA AÇIYORDU
Gökyüzü vardı, yeryüzü vardı
Ve ikisi arasında sen, dokuyup gidiyordun yalnızlığını
Birden farkettin çocukları
Kuşları farkettin, dağları farkettin
Bir çocuk bir masala takılmış gidiyordu, farkettin
Heryerde acı vardı ve bir çiçek sana açıyordu farkettin
Eğri bir dünyada doğru bir şarkı vardı farkettin
Akşam eve dönerken kucağında açmamış çiçekler olurdu
Ve sen sabaha kadar beklerdin onları
Çiçek patlarken yüzünde bir gülümseme
Cennetteki ırmak, üstümüzdeki rahmet, ellerimizdeki hayret...
Farkettin
Biz şimdi bıraktığın dünyadayız birşey değişmedi
Bombalar değişmedi
Geliyor ve gidiyoruz birşey değişmedi
Acz dedin, güzel şeyler söyledin canım Zarifoğlu
Seni biraz daha özledik her haziranda
"Bağışlanmamı dilerim" diyen unutulmaz sesin
Dolaşıyor hâlâ her yanımızda
Bir değirmenmiş dünya
farkettik
CAHİT ZARİFOĞLU (1940-1987)
hep
rahmetle
saygıyla
MEVLÂNA İDRİS

Türküleşen Türk Şairi: Abdurrahim Karakoç

Bayram Bilge TOKEL

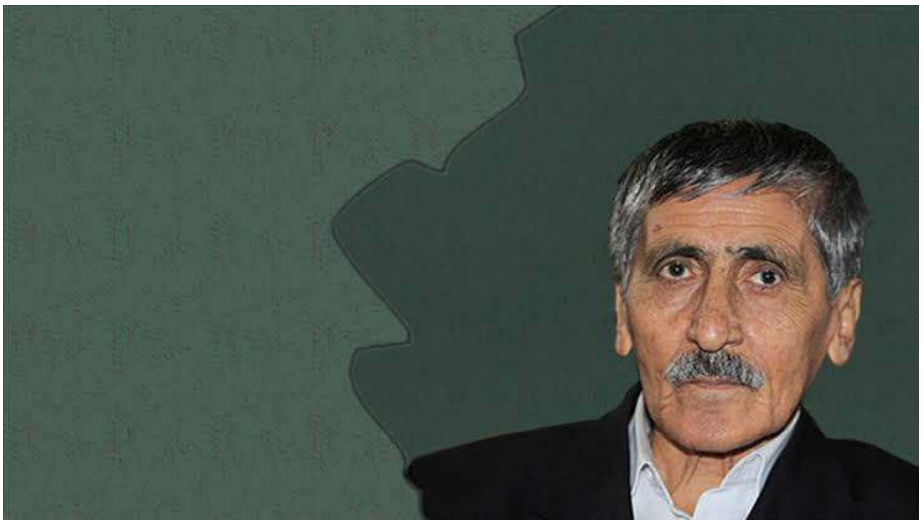
"Ey oğul, eğer şair olup şiir söylemeğe niyetlenirsen, şiirde sözünün ruşen olmasına, yani açık olmasına çalış. Sakın gaamız söylemeyesin, yani örtülü söylemeyesin. Mesela bir şiirde bir sözün anlamını yalnız sen biliyorsan, başkası bilmiyorsa böyle sözü söyleme. Çünkü şiiri halk için söylerler, kendi kendileri için söylemezler. Öyleyse şiirin anlamı açık gerektir ki açıklığından ötürü herkes beğensin"

Bu sözler, Keykâvus'un 12. yüzyılda kaleme aldığı, Mercimek Ahmet'in 14. yüzyılda Türkçe'ye çevirdiği ünlü nasihatler kitabı Kabusname'de geçiyor. Yıllar önce bu ifadeleri ilk okuduğumda aklıma şu iki isim gelmişti: Karacoğlan, Abdurrahim Karakoç.

Oysa başta Yunus Emre olmak üzere özellikle halk tarzı şiir geleneğine mensup şairler arasında benzer tarzda şiirler söyleyen başka pek çok şairimiz olduğu halde, aklıma özellikle bu iki ismin gelmesi elbette boşuna değildi.

Öyle sanıyorum ki, Karacoğlan ve Karakoç kadar saf, temiz, anlaşılır, sade ve/fakat aynı zamanda anlamlı ve derinlikli şiirler yazan şairimiz o kadar da fazla değil. Ayrıca her iki şair de, çağlarının büyük ustaları olarak, şiirleriyle, 'iyi şair' olmanın ötesinde ve üstünde bir misyon ifa ettiler. Karacoğlan, sadece yaşadığı 17. yüzyılda değil bugün bile hâlâ şiirlerinden en çok türkü bestelenen/havalandırılan bir şairdir. Aynı şekilde Karakoç da, çağımızda şiirleri en çok bestelenen/havalandırılan şairlerimizin başında gelmektedir.

Yani bu iki isim, aynı zamanda bizim türkü şairlerimiz ya da türküleşen şairlerimizdir. Böyle olmak ise hiç de kolay değildir. Çünkü her şiir türkü olamayacağı gibi, öyle her şair de kolay kolay türküleşen şair olamaz.

Bir kere türküler hiç yalan söylemedikleri için, yalan söyleyen şiire de şaire de uzak dururlar. İkincisi 'yürekten gelenin yüreğe gittiğine' inanan halkımız, 'yürekten gelmeyenin yırağa gideceğini' bildiği için öyle her şiire, her şaire tevessül etmez kolay kolay.

Karacoğlan ile Karakoç'un bir diğer önemli ortak yönü, tevarüs ettikleri kadim geleneği yenileyen şair olmalarıdır. Hece vezni ve bu veznin belli kalıp ve kurallarıyla yazmalarına rağmen, her iki şair de geleneği her yönden yenileyerek devam ettirmişlerdir. Zaten gelenek, aynen tekrar edilerek değil, yenilenerek sürdürülür. Bütün büyük şairler, mensup oldukları geleneği yenileyen, hatta bazen bunu 'yeni bir gelenek' ihdas etme noktasına kadar götüren şairlerdir. Yunus böyledir, Fuzuli, Hatayi böyledir; Karacoğlan, Pir Sultan, Nesimi, Köroğlu, Dadaloğu böyledir. Sümmani, Ruhsati, Aşık Veysel, Davut Sulari, Daimi, A. Karakoç, Neşet Ertaş da böyledir. 'Neoklasik' aslında bundan başka bir şey değildir. Bu anlamda Karakoç, geleneği yeni bir ses, yeni bir solukla devam ettiren bir şair olarak gerçek bir neoklasiktir.

Abdurrahim Karakoç, Türk halk şiirinin kendinden önceki ustalarının çoğundan daha usta bir şairdir aslında. Sadece Türkçeye hâkimiyeti, dili tasarrufu ve işlediği konular yönünden değil, bulduğu imajlar ve mazmunlar, kelime dünyası, üslup ve edâ yönünden de güçlü ve oldukça farklı yeni bir sestir. Buna, ilk akla gelen üç-beş örnek: "Sofrada aşklar yaralı/ Aylar kırık kağnı, günler topal at/ Aşkın çiçek açtı yandığım közde/ Lambada titreyen alev üşüyor/ Suları ıslatamadım/ Pis kokudan balta kesmez havayı/Kırk sandığa sığmaz bir kirli gömlek/ Taş yanar gözyaşım yağdığı zaman/ Yırtığı kirletir yama…" vb.

Fakat O bütün bu 'yeni'leri ve 'yenilik'leri öyle ustaca ve incelikli söyledi ki, biz sanki bunları yüzlerce yıldır bildiğimiz, duyduğumuz, sevdiğimiz ifadeler, imajlar, mazmunlar olarak okuduk ve sevdik. Lirik şiirlerinde Karacoğlan kadar içli, duygulu ve samimi; millî/hamasi şiirlerinde Köroğlu/ Dadaloğlu kadar cesur ve gözü kara; dinî-tasavvufi şiirlerinde Yunus kadar rind ve mütevekkil; hiciv ve taşlamada en az Nef'i' kadar korkusuz, Seyrani kadar açık sözlü, Kazak Abdal kadar

Abdurrahim Karakoç, Türk halk şiirinin kendinden önceki ustalarının çoğundan daha usta bir şairdir aslında. Sadece Türkçeye hâkimiyeti, dili tasarrufu ve işlediği konular yönünden değil, bulduğu imajlar ve mazmunlar,

Sanatçı kimlik ve kişiliğinin en belirgin özellikleri olan cesareti, açık sözlülüğü ve gerçekçiliği, kendine yakın ya da mensubu hissettiği siyasi/ideolojik oluşumları sık sık gözden geçirmek zorunda bıraktı. Hatta bu yolculukta yalnızlaştığı ve kimsesizliğe mahkûm edildiği dönemler oldu. Ama yılmadı, ümidini kesmedi, imanını ve heyecanını hiç kaybetmedi.

gerçekçi…

Geniş kitleler Onu yıllarca daha çok 'dâvâ' şiirleri ve siyasi hicivleriyle, taşlamalarıyla tanıdılar. Oysa o kadar güzel lirik şiirleri vardı ki bunların bilinmemesi büyük bir eksiklik ve haksızlıktı. Ali (Akbaş) Abiyle bir gün oturup bu tür şiirlerinden bir seçki yaparak müstakil bir kitap halinde yayınlamaya karar verdik. Alper Aksoy'un Ocak Yayınları'ndan *Dosta Doğru* adıyla çıkan bu kitabın arka kapak yazısında şöyle demişim:

"Abdurrahim Karakoç daha çok bir hiciv şairi olarak bilinir. Doğrudur da. Bu yüzden Onun gerçek sanat gücünü gösterdiği aşk ve tabiat şiirleri hiciv şiirlerinin arasında çoğu zaman dikkatlerden kaçmıştır. Bunların müstakil bir kitapta toplanması, hem Karakoç'un doğru ve tam olarak değerlendirilmesine yardımcı olacak, hem de şiirinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bir kısmı ilk defa yayınlanmakta olan bu kitaptaki şiirler, şairin bilinen yiğit ve pervasız kişiliğinin arkasındaki his dünyasını ve sanatkâr mizacını aydınlatması bakımından önemlidir"

Sanatçı kimlik ve kişiliğinin en belirgin özellikleri olan cesareti, açık sözlülüğü ve gerçekçiliği, kendine yakın ya da mensubu hissettiği siyasi/ideolojik oluşumları sık sık gözden geçirmek zorunda bıraktı. Hatta bu yolculukta yalnızlaştığı ve kimsesizliğe mahkûm edildiği dönemler oldu. Ama yılmadı, ümidini kesmedi, imanını ve heyecanını hiç kaybetmedi.

Doğru bildiğini, inandığını söylemekten geri durmadı. O, hakikati her zaman ve her yerde söylemeyi tercih etti. Nerden ve kimden gelirse gelsin haksızlık karşısında asla susmadı. Bundan dolayı, isminin ve şiirlerinin yeni yeni tanınmaya başladığı yıllarda, insanlar onu bilinen ideolojik bir kalıba ya da siyasi bir şablona sığdırmakta zorlandılar.

O devrin solcuları/sosyalistleri, hatta komünistleri, şiirlerinden dolayı Karakoç'u kendilerine yakın buluyorlardı. Hatta kendilerinden zannedenler oldu. Bundan dolayı, 60'lı yıllarda 'karşı kutup'un bayraklaşmış isimlerinden biri olan hemşehrisi 'Berçenekli Aşık Mahsuni Şerif', Karakoç'un bazı şiirlerini plaklara okudu. Hem de söz/müzik kendine ait göstererek. Mahkemeye taşınan bu konu 2000'lerde Kanal 7'de yaptığım Gönül Dağı programında ikisini birlikte canlı yayın konuğu olarak buluşturmamdan sonra sulh yoluyla çözüldü. Mahsuni o yıllarda Karakoç'u anlattığı güzel ve anlamlı bir de şiir yazdı. Şiirin ilk dörtlüğü şöyle:

Güzel Elbistan'ın eski aslanı
Yıllar böyle geldi geçti Karakoç
Bunca bedbin günahkârın içinden
Felek gardaş beni seçti Karakoç

İlk kitabı *Hasan'a Mektuplar*'ın, geleneksel sağ söylemle uyuşmayan "sosyal gerçekçi" içeriği, açıkça ifade edilmese bile Karakoç'un kendi mahallesini de rahatsız ediyordu aslında. Onun, yerleşik siyasi kalıp ve kurallarla tam örtüşmeyen yaklaşımı sağın o zamanki resmi duruşuna oldukça aykırı idi. Bir kere O köyden, köylüden, dolayısıyla yoksulluktan, ezilip horlanmaktan, insan yerine konulmamaktan bahsediyordu. Yoksul ve sahipsiz Anadolu köylüsünün açlığı, susuzluğu, dok-

torsuzluğu, ilaçsızlığı, uğradığı adaletsizlik ve sahipsizliği bütün çarpıcılığı ve açıklığı ile şiirlerinde anlatılıyordu.

Oysa bu konuları hiçbir sağcı/ milliyetçi/ülkücü /Türkçü/ İslamcı/ muhafazakâr siyasetçi veya şair/yazar kolay kolay dile getir/e/mezdi. Merhum Nurettin Topçu'nun siyasi karşılığı olmayan entelektüel seviyedeki bazı yazıları istisna edilirse, bu kesimin gazeteleri, dergileri de eğer antikomünizmden yer kalırsa muhteşem tarihimizin görkemli devirleri ve bunları yapan büyük tarihi şahsiyetlerin destanları ile doldurulurdu.

O bütün bu ezber bozan şiirlerini, gözlerden ırak taşranın göbeğindeki bir Anadolu kasabası olan Elbistan/Cela'da sıradan bir belediye memuru iken yazıyordu. Ama şiirlerini 'Ankara'daki Beyler' başta olmak üzere şehirlerde oturanlar ve özellikle üniversite gençliği zevkle, heyecanla okuyordu. Mesela, 70'li yılların başında yayınlanan *Bütün Şiirleri* ve hemen ardından çıkan kapağında silah istifli bir tasarımın yer aldığı *Vur Emri*, Ankara Cebeci'deki ülkücülerin kaldıkları yurt olan Site Yurdu'nda, yıllarca her akşam en az otuz-kırk adet satardı. (Yıllar sonra bir sohbetimizde, "Ne kimse yeni baskı için benden izin aldı ne de bir Allah'ın kulu beş kuruş telif ödedi..." dediğini unutmuyorum.)

Ekrem Çelebi tarafından havalandırılarak 1990'larda yılın türküsü seçilen 'Sultanım' adlı bu meşhur türkünün sözleri, Ankara/Bahçelievler'deki fakirhanemizde Abdurrahim Karakoç, Bahattin Karakoç, Ali Akbaş ve Şükrü Karaca'nın da olduğu bir sohbet gecesinin seherinde yazılmış ve "Bayram Bilge Tokel'e" ithaf etmişti. Orijinal adı 'İkinin Biri' olan şiirin ilk dörtlüğünü hatırlarsınız:

C*an özümden besmeleyi çekende*

Dil yanmazsa ben yanarım sultanım
Hak uğruna bir sefere çıkanda

Yol yanmazsa ben yanarım Sultanım.

Son dörtlüğü de saz eşliğinde o gece hep birlikte okuduğumuz yanık türkülere bir saygı ifadesi idi:

Aşıklık içimde doğduğu zaman
Taş yanar göz yaşım yağdığı zaman

Mızrabım sazıma değdiği zaman
Tel yanmazsa ben yanarım Sultanım.

Bu şiiri o günlerde rahmetli Ekrem Çelebi bestelediği için ben vazgeçtim fakat daha sonra Karakoç'un iki şiirini de ben besteledim: "Dağ İle Sohbet" ve "Yandım Oy". Bilindiği gibi Karakoç'un şiirlerinden yapılmış çok sayıda beste var. *Bir "kalem şairi"ne ait bunca şiirin çeşitli müzik form ve türlerinde seslendirilmesine, bestelenmesine, havalandırılmasına ihtiyaç duyulması oldukça manidardır. Bu durum Karakoç'u daha yaşarken "türküleşen şair" konumuna yükselten çok ender durumlardan biridir. Sadece şiirleriyle değil bu şiirlerden yapılan türküleriyle de daha yaşarken halka mal olan Üstadım, Hocam, Ağabeyim Abdurrahim Karakoç'a Allah'tan rahmet diliyorum.*

Ama şiirlerini 'Ankara'daki Beyler' başta olmak üzere şehirlerde oturanlar ve özellikle üniversite gençliği zevkle, heyecanla okuyordu. Mesela, 70'li yılların başında yayınlanan Bütün Şiirleri ve hemen ardından çıkan kapağında silah istifli bir tasarımın yer aldığı Vur Emri, Ankara Cebeci'deki ülkücülerin kaldıkları yurt olan Site Yurdu'nda, yıllarca her akşam en az otuz-kırk adet satardı.

70'lerden Bugüne Bölüm 3: Seksenlerle Değişen Atmosfer

Yusuf YAZAR

Seksenli yıllar dönemi sarsıntılı bir dönemdir; yalnızca Türkiye için değil, içinde bulunduğumuz bölge için de. 1979 Şubat başlarında gerçekleşmiş ilk hareketlenmeleri 1978 Ocağına kadar geri gidiyor olsa da ben İran Devrimi'ni 80'li yıllar dönemi kapsamında mütalâa etme eğilimindeyim. Bunun sebebi şu: bu devrim, 70'li yıllar dönemini karakterize eden paradigmayı, dünyaya bakışımızı, ve hatta kendimize bakışımızı önemli ölçüde farklılaştıran ve seksenli yıllarda benzerleri gerçekleşecek olan olay ve süreçlerin başlangıcı gibidir. Türkiye özelinde 1980 (12 Eylül) askerî darbesi ve sonrasındaki 'Özal dönemi'nin dönüştürücü yaklaşım ve girişimleri, küresel düzeyde etki ve yansımaları olacak olan Afganistan'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi (1979 Aralığında başlayan işgal 9 yıl sürecektir) ve bu süper güce karşı gerçekleştirilen destansı Afgan mücadele ve direnişinin gerçekleştirilişi[1], vd: Bu olay ve gelişmelerin tümü de sonraki on yıllara iz ve etki düşürecek önem ve derinlikte, sıradan olmayan gelişme ve süreçlerdi.

**

Seksenler, 12 Eylül 1980 askerî darbe sonrasındaki dönem Türkiye'de 'Özal dönemi' olarak akılda kalacaktır. Bundan sonraki yirmi-yirmi beş

1 Bu mücadele ve direniş , 90'lı yılların başında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği sisteminin çöküp dağılmasına yol açan etkenlerden birisi olarak mütalâa edilmelidir.

yıl içinde çiçeklenecek tüm toplumsal dönüşüm gelişmelerinde (iyi ya da kötü değerlendirmesinden bağımsız olarak) payı olan dönemdir bu dönem. Bazı açılardan 'nereye gidiyoruz?' dedirten, ve ama bazı açılardan da topluma nefes aldırtıcı açılımların yapılmış olduğu bir dönem.

Kısaca belirtmek gerekirse, 12 Eylül darbesi öncesindeki anarşi ortamının körüklenmesinde olduğu kadar, darbenin kendisinde ve sonrasında görevli olacak sivil yapının öncüsüne (Turgut Özal'a[2]) işaret edilişte ve hatta yapılacak olan yasal düzenlemelerde (24 Ocak kararları, vd.) 'yabancı' etki ve rolünün izlerini arama kuşkusu hep var olacaktır. Bu etki ve roller ile amaçlanmış olan şeyse muhtemelen, NATO üyeliği dolayısıyla ABD ve Avrupa ülkeleriyle zaten derin ilişkileri var olan Türkiye'nin genelde Batı ve özelde ABD güdümündeki uluslararası sisteme daha fazla entegre olmasını sağlamaktır.

Özal, yabancı beklentilerini yerli beklentilerle telifte ve geleneksel olana sırt dönmeden çözüm formülleri oluşturma ve esnekliğine sahip bir siyasî figürdü. Bu, 'yerli' ve 'yabancı' (dışarıdan empoze edilen) olanı meczetmede yerli ve geleneksel olanın rolünü maksimize etme gayretinde olduğu da, bu bağlamda uçları test etmekten keyif aldığı bile söylenebilirdi. Ve zaten, yabancı egemenler ve yerli dostları nezdinde 'kontrolden çıkma' gibi bu tarz arzu ve eğilimleri nedeniyle 90'ların başlarında yürüyüşünün geçici olmayan bir kırmızı ışık uyarısıyla durdurulmuş olduğu yaygın bir kanaattir. Belli ki, Özal'ın yaklaşımı kontrolsüz, ucu açık bir liberallik olarak görülmüştü. Muhtemelen, uluslar arası ve yerel egemen çevrelerde Özal'ın ne ölçüde aranan kan olduğu konusunda tereddütler ve mutabık olamayış durumları ortaya çıkmış olmalıdır. Onun yerine geçmiş olan sıradan isimler o kırmızı ışık uyarısının gerekleri uyarınca bir tarz-ı siyaset yürütmüş olsalar da, cin artık şişeden çıkmış, serbestlik çarkları işlemeye başlamıştı.

Bu seksenli yıllar dönemiyle birlikte, Sanayi Devrimi sonrasında Avrupa'da yaşanmış olan şey daha küçük ölçekte de olsa Türkiye'de yaşanmaya başlanmış gibidir; Kapitalizm neyi gerektiriyorsa ve tabii ki yeter ya da eser miktarda liberalizm ile birlikte. Serbestliği ilk yaşayanlardan birisi tabii ki, tüm diğer önde gelen döviz türleriyle (Alman Markı, İsviçre Frangı, vd.) birlikte Amerikan Doları'dır. Yani, liberalizmi önce cüzdanlar hisseder, özellikle şişkin cüzdanlar. Kayıt dışılıkla mücadele ve şeffaflık konseptleri çerçevesinde bankacılık sistemine daha etkin bir rol biçilmiştir; maaşlar bankalar aracılığıyla ödenmeye başlanır; 90'lı yılların sonlarına doğru ise kredi kartları da cüzdanlarda yer almaya başlamıştır. (Önceki dönemde döviz, taşınması yasak olan bir şeydi, yurt dışı çıkışlarında gerekli döviz Merkez Ban-

Özal, yabancı beklentilerini yerli beklentilerle telifte ve geleneksel olana sırt dönmeden çözüm formülleri oluşturma ve esnekliğine sahip bir siyasî figürdü. Bu, 'yerli' ve 'yabancı' (dışarıdan empoze edilen) olanı meczetmede yerli ve geleneksel olanın rolünü maksimize etme gayretinde olduğu da, bu bağlamda uçları test etmekten keyif aldığı bile söylenebilirdi.

2 Turgut Özal: (1927 – 1993). Süleyman Demirel'in Başbakanlındaki Millî Cephe hükümeti zamanında yürürlüğe giren, 24 Ocak 1980 tarihli, yapısal dönüşümler içeren reform programının mimarıdır (Başbakanlık Müsteşarı olarak). 1983 Mayısında Anavatan Partisini kurar; birkaç ay sonra, 6 Kasım 1983'te ANAP onun liderliğinde girmiş olduğu genel seçimlerde %45'den fazla oy olarak iktidar partisi olur. Darbe döneminde Bülent Ulusu Başbakanlığı zamanında ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmıştır (20 Eylül 1980 – 14 Temmuz 1982). 1983-1989 arasında Başbakan, 1989'dan 1993 yılında (17 Nisan) ölümüne kadar da Cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır.

kası'ndan alınırdı ve 400 Amerikan Doları ile sınırlıydı; fazlasına olan ihtiyaç kraborsadan sağlanmaktaydı).

Seksenlerde yapılan düzenlemelerin, atılan adımların ve meydana gelmiş olan uluslararası büyük olayların etki ve sonuçları 90'larda daha net hissedildiğinden 80'leri, 70'li yıllar döneminden 90'lı yıllar dönemine geçiş dönemi gibi tanımlama eğilimi ağır basar. Gerçekten de, 90'lı yıllar Türkiye'si, 70'li yıllar dönemine göre çok farklı toplumsal ve siyasî özellik ve görüntüler taşıyacaktır; bu farklılaşmayı sağlayan etkenler ise, büyük ölçüde '80'li yıllarda (Özal Döneminde) gerçekleştirilen düzenlemelerdir. Bu dönem aynı zamanda, Özal'ın 'dönüşüm' için yaptığı cüretkâr testler dönemidir. Bana göre en sembolik olanlarsa onun Cumhurbaşkanı sıfatıyla kısa şortuyla askerî bir birliği denetlemesi[3]; ve Cumhurbaşkanlığı köşkünde Kuran okumalı resmî iftar davetleri vermesidir; bunlar, normalde daha önce asla düşünülemeyecek olan, askerî disiplin ve laik devlet bakışıyla uyuşturulamayacak davranışlardır. Ama bunlar olmuştur; yeni rejim atmosferi gelenekle bir ölçüde uzlaştırılmıştır. Onun yapmak istediği şey, katı Fransız tarzı laikçi bakış ve tutumu esnetme ve sınırlarını zorlama gibi bir çabadır; ve bu çıkışları yaparken, sahip olduğu uluslararası finans kurumlarının ve ABD yönetiminin var olduğunu düşündüğü desteğine güveniyor olmalıydı.

Özal, Çankaya'yla milletin arasında set olmuş olan olumsuz ve altmış yılda müesses hâle gelmiş millete yabancı tutumları kırma eylemlerini gerçekleştirerek yönetim piramidinin tepesiyle milletin kendisi arasındaki açıklığı kapatmaya başlamış olan adamdır. Dolayısıyla, halkından kopuk bir görüntü içindeki Cumhurbaşkanlığı kurumunun halk karşısındaki yukarıdan bakışını da yumuşatmış olan kişiydi. Dolayısıyla onun Cumhurbaşkanı oluşu, Anadolu'nun yerli İslâm geleneğiyle barışma anlamında Cumhurbaşkanlığı geleneğinde ve bir Halk Partisi mirası olan halktan kopuk ve halkı karşısında buyurgan edalı Türk devlet bakış ve refleksinde keskin bir kırılmayla bir milat oluşturmuştur.

Ama, Özal'lı yılları açıklayacak en uygun tabir, 'dışa açılım'ifadesidir .

80'lerin Özal'lı yıllarıyla haramlara daha bir anlayışlı olarak ve onları tolere etmeye hazır bir bakışla liberalizmin vaadkâr labirentlerinde yol alırken, cebimizde serbestçe taşıyabildiğimiz Amerikan doları ya da Alman Marklarıyla artık 'yeni cesur dünya'ya doğru yönelmiş olduğumuzu hissetsek de, bu 'cesur yeni dünya'da bu yabancısı olduğumuz sularda çekilen kürekleri bizi nereye götürmekte olduğundan çok da emin değildik. Bu cesur yeni dünyada yeni konularımız olacaktı; feministlerimiz, çevrecilerimiz ve dahası. Hasılı, küçük bir araştırma, 'iyi' ya da 'değerli' olarak görülebilecek olan bazı dönüşüm süreçlerinin ilk adımlarını olduğu kadar, 90'lı yıllarda uç verip 2000'li yıllarda iyice aşikâr olmuş olan, Türk toplumunu dallarıyla çepeçevre sarıp kuşatmış kötücül (habis) ve ölümcül sarmaşığın köklerini de 80'li yıllar ('Özal dönemi') içinde bulacaktır. Özal'ın, bazılarının batılı bir bakışla 'muhafazakâr sağ' açılım gibi tanımladığı siyasî açılımı 2000'li yıllarda, kökleri millî görüşe uzansa da içinde bulunduğu atmosfere hitap ettiğini düşündüğü özgürlükçü görünümü vurgulanan bir gömleği kendisine yakıştırmış yeni bir parti atılımıyla gelenekle biraz daha harmanlanıp güncellenecek; ve bu yeni siyasi yapı, uzun bir dönem Türkiye'ye rota çizme iradesini elinde tutarken kendimizi, bölgemizi ve dünyayı algılayış ve tasavvurda gerek duyulduğunda yeni güncellemeler yapmakta da çok tereddüt etmeyecektir.

Ve tabii, seksenli yıllarda net bir biçimde açığa çıkmış olan şey, sanayileşmenin (ve hızlanmasında rol oynadığı göçle birlikte yol açtığı plansız şehirleşmenin) ve 'ilerleme'nin göstergeleri gibi görülen karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu ulaşımlarında yol katetmiş olmanın kaçınılmaz gibi görünen sonuçları olarak Türkiye'nin giderek daha da ciddileşen, havasında ve suyunda olanın yanı sıra toplumsal ilişkilerinde de bir kirlenmeyi yaşamakta olduğudur.

**

Özal'lı yıllara ilişkin o dönemi en iyi tanımlayan tabirin 'dışa açılım dönemi' olduğunu belirtmiştik. Bu dönem, genelde Türk insanının, özelde ise Müslüman entelektüellerin dış dünyayla ilk yoğun temaslarının geçtiği dönem olarak da anılabilecek

3 Bu olay, Ozal'ın Cumhurbaşkanı olarak Marmaris Okluk Koyu'nda tatil yaptığı sırada, üzerinde bir tişört, altında spor bir şort ve ayağında terlikle askerî bir kampı ziyareti sırasında vuku bulmuştur. Özal'ın bu tutumu katı protokol kaidelerini kırma girişimi ve askerî vesayete karşı sivilleşmeyi vurgulama amacı bağlamında tartışılmıştır.

bir dönemdir. 60'larda[4] Türkiye, toplu işçi gönderimleri bağlamında Avrupa'yla ciddi bir temas yaşar olmuştu; ama bu, en azından o dönem için düşük profilli bir temastı. 70'lerden itibaren ise Türk inşaat sektörünün öncü şirketlerinin (STFA, ENKA, TEKFEN, vd.) özellikle S. Arabistan, Libya ve Irak gibi ülkelerde aldığı büyük taahhüt işleri dolayısıyla bu ülkelere işçilerin yanı sıra çok sayıda mühendis ve idarî personelin gidişi, S. Arabistan, Mısır ve Pakistan gibi ülkelere öğrenci ve öğretim üyesi gidişleriyle (90'larda buna Malezya da eklenecektir) yüksek profilli, ufkunu ve algı düzeyini ciddi biçimde etkileyen bir ilişki atmosferi gelişmiştir.

Bu arada, Müslüman entelektüeller Londra merkezli yayın yapan Impact, Crescent ve Muslimedia gibi dergiler aracılığıyla Müslümanların yaşamakta olduğu coğrafyalara ilişkin ayrıntılı bilgiler edinmeye başlamıştır. 90'lı yıllarda bu bilgi ve iletişim kaynaklarına ABD, Mısır, Pakistan ve Malezya gibi ülkelerdeki kaynaklar ve bire-bir gerçekleşen ilişkiler de eklenir; 90'ların sonlarına doğru ise, internet sitelerinin ve altyapısının küresel ölçekte yaygınlaşması ve yabancı TV kanallarının uydu sistemleri –ve ya da internet üzerinden- izlenebilir olmaya başlamasıyla iletişimde sınırlar silinir olmaya başlar.

**

Burada, çalışmamız bağlamında İran Devrimi'ne ilişkin özel bir değerlendirmeye yer vermeyi düşünmemiş olsak da; küçük bir dipnot düşmekte yarar görüyorum. Öncelikle, devrim lideri İmam Humeyni'ye olan bakışımızın, devrimle birlikte ilk adımları atılmış ve giderek kendi mecrasında ve uzun bir süreç içerisinde müesses hâle gelen kurum, tutum ve politikalarıyla İran Devleti'ne ilişkin bakışımızın birbirinden bağımsız ve farklı olduğunun altını çizmek gerekir.

İmam Humeyni, farklı bir toprağın, bizim kendimizle özdeşleştiregelmiş olduğumuzdan farklı bir kültürün ve farklı bir tarihin mirasıyla Batı'nın egemenliğinin ifadecisi olan bugünkü küresel sisteme başkaldırı mimarisinin örneğini gösterebilmiş bir lider olarak zuhur etti; kişilikli duruşuyla ve tümüyle bir başka dünyayı haber veren hâliyle dikkatleri ve sempatileri üzerinde toplamıştı. İmam, mesajlarını kamuoyuna iletirken anti-emperyalist bir vurgu içeren üslûbuyla tüm coğrafyalardaki Müslümanların hissiyatına hitap edişte dikkatli, kişilikli duruşuyla mezhep hassasiyetlerini aşan bir perspektif sergiliyordu. Mamafih, İran dışındaki coğrafyalarda 'sünnî' çevrelerde ona sempati duyan entelektüeller onun özellikle, belli kötü niteliklerle muttasıf olsalar ve bazı zalimane pratikleri benimsemiş olsalar da var olan yönetime itaati öngören ve isyana yeşil ışık yakmayan yaklaşımları nedeniyle sünnî âlimleri eleştiren yaklaşımının Şii geleneğinden kaynaklandığının farkındaydılar. (Humeyni haklı olarak, devlet yönetimi bağlamında bozulmanın Emevî döneminde hanedan uygulamasıyla başlamış olduğunu ve bu uygulamanın yüzyıllar boyunca İslam coğrafyasının her köşesinde farklı hanedanlıklar adına sürdürülegelmiş olduğunu ve dolayısıyla devlet yönetimi konusunda İslâm'ın hakikatinin perdelenmiş olduğunu vurguluyordu.) İmam Humeyni, devrim sürecinde İran dışında bulunan Müslüman topluluklarından yalnızca çok küçük ve mevzi psikolojik destekler görmüş olduklarını belirtir. (Belki bu nedenledir devrim kadrolarının tutum ve politikalarının sonraki dönemlerde Afganistan, Filistin ve Myanmar gibi yerlerdeki Müslüman toplulukların durum ve direnişlerine genel olarak lakayt kalmış gibi tezahür etmiş oluşu).

Yıllar geçtikçe, her adım ve seviyede İslâm ve İslâmî olana yapılan genel vurgu İmam Humeyni'nin şahsı ve dönemiyle sınırlı kalmış görünür; onun vefatı sonrasında onun hassasiyet ve yaklaşımıyla renklenmiş olan hava giderek dağılır ve "İran'lı" olarak tanımlamanın doğru olacağı, Şiîliğe özgü renk ve görüntülerin hâkim çizgi ve motifler olarak kendisini gösterdiği ve hissettirdiği bir zemin oluşur; 'büyük' ya da 'küçük' şeytan'a karşı olan söylem de sünnî yoğunluklu coğrafyalarda fazla bir karşılık görmez. Devrim ve yönetici kadronun politikaları, devrimin gerçekleştiği ilk dönem sonrasında giderek daha belirgin bir biçimde kendi gelenekleri çerçevesinde vücut bulur olmuştur. Ve doğal olarak, İran dışında bulunan ve İranlı olmayan müslümanlar, bir şekilde tanık oldukları hesaplı ve bazen de yukarıdan bakan mağrur tavırlar nedeniyle, ilk günlerde sempatiyle bakmış oldukları İran devrimine ve temsilcilerine giderek daha mesafeli olmayı ve onların gelecek tasavvur ve iddiaları konusunda daha mesafeli kalmayı yeğlemişlerdir. Daha devrimin başlangıç yıllarında bile, İran

4 Avrupa'ya giden ilk Türk işçi kafilesi, Almanya ile imzalanan anlaşma ardından 27 Kasım 1961 tarihinde gönderilmiştir.

devrimi öncü kadrosu mollaların Afgan mücahit grupları karşısındaki tavrı ve onlarla ilişki tarzı, tanık olanlar nezdinde genellikle, Şiî nitelikleri belirgin bir tavır ve tarz olarak nitelenmişti. 1979 yılında İran Devrimi'nden hemen 10 ay sonra gerçekleşip Müslümanların yoğun olduğu coğrafyalarda dikkat ve ilgileri kendi üzerinde toplayan Afgan direnişi İran Devrimi öncü kadrosu tarafından biraz kayıtsız bir biçimde karşılanmış görünür, hatta belki, aynı kadro penceresinden devrimin dünya İslâm kamuoyunda gündem oluşturmasını gölgeleyen bir olay olarak görülmüş gibidir. (1979 Aralığında başlayıp yıllarca sürmüş olan Afganistan işgali ve dolayısıyla Afgan direnişi doğal olarak İslâm dünyasında küresel düzeyde hem ilgi odağı ve hem de çeşitli tür ve düzeylerde destek çabalarının konusu olmuştu).

Dolayısıyla, İmam Humeyni'nin vefatı ile birlikte, İran Devrimi'ne karşı giderek azalmış olan ilgi ve sempatinin 2000'li yıllarla birlikte buharlaşmış olduğu bir vakıadır. Artık, İran dışındaki toplulukların, '79 Devrimi' ile başlamış olan süreç sonunda bugün İran'da sağlanmış olan atmosferi 'İslâm'la özdeşleştirmekten uzak olduklarını görmek zor değildir; ve bunda tabii ki, Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen gibi yerlerde İran yönetiminin kontrolünde olduğu sır olmayan güçlerin sergilediği duruş ve tutumların önemli ve belirleyici bir rol oynamış olduğu açıktır.

Bugün Trump yönetiminin İran'a ve İran toplumuna bakışı bağlamında hatırlatmaya değer olan bir enstantane, şimdilerde olduğu gibi İran devriminin hemen öncesinde de ABD yönetiminin İran'daki durum ve gelişmeleri ne kadar doğru okuyabildiğini (daha doğrusu okuyamadığını) göstermesi açısından ibretliktir: 1 Ocak 1978 tarihinde Tahran'ı ziyaret eden ABD Başkanı Carter Şah'ı 'bilge devlet adamı' diye över; Şah Rıza Pehlevi'ye hitaben sözleri aynen şöyledir: "İran, dünyanın en sorunlu bölgelerinden birisinde bir istikrar adasıdır; bu da Majesteleri halkınızın size ve liderliğinize duyduğu saygı, hayranlık ve sevginin büyük bir kanıtıdır." 1 hafta sonra hükümet kontrolündeki basında Humeyni'yi 'yabancı güçlerin ajanı' olarak niteleyen bir makale yayınlanır ve ertesi gün Kum şehrinde hükümet ve rejim aleyhtarı gösteriler patlak verir; gösteriler ağır can kayıplarına sebep olacak sertlikte bastırılır; devrim ateşi tutuşturulmuştur; gösteriler kısa sürede tüm ülkeye yayılır. 16 Ocak 1979'da Şah İran'ı terk eder, Humeyni'nin 1 Şubat 1979'da Fransa'dan Tahran'a dönüşündeki karşılanma ise muhteşemdir; ve 11 Şubat 1979'da Şahlık rejimi ve hükümeti çöker.

**

80'ler,'kadın hakları'nın çokça konuşulur olduğu bir dönem olmuştur. Kadının çalışan nüfusa katılımındaki artış, lise ve üniversite öğretiminde kız öğrenci ve öğrenim kadrosunda kadın oranındaki artış eğilimi dikkat çekici hâle gelmiştir. İşin doğrusu 'kadın hakları' dendiğinde aidiyetlerini İslâm inancı çerçevesinde tanımlayanların gocunacağı çok da fazla bir şey yoktur; çünkü, Batıda kadının içinde yaşamak zorunda bırakıldığı şartlar ve kendisine lâyık görülen statü bağlamında İslâm coğrafyasında bulunan kadın genel ve görece olarak çok farklı ve çok daha iyi bir konumda görülür ve kendisine sağlanmış olan itibar incitici ya da yüz kızartıcı değildir. İslâm inancı ve geleneği kadının onurunu koruma ve kollama konusunda kayıtsız kalmamıştır. 'Kadın hakları' mücadelesi, Batıda çok kötü şartlarda bulunan kadının konumu ve statüsünde iyileşme sağlamayı hedeflemiş olan yerinde ve doğru bir çabadır; benzer bir çabanın Batı'dan ithal bir tarzda bizde olmasında da bir yanlışlık ya da mahzur yoktur. 'Kadın hakları'nın ve kadınlar için 'pozitif ayrımcılık' düşünce ve girişimlerinin bazı kişi ya da kesimlerde feminizmin ayak sesleri izlenimi uyandırması ise feminizmin iyi tanınmayışı ve tanımlanmış olmayışıyla ilgilidir. Feminizm, talepleri ve söylemi itibarı ile yapısal farklılığı olan ve kadın hakları talep ve savunuculuğunu 'kadının bağımsızlığı' gibi aile yapısını tahrip edecek ve 'aile' anlayışını yok etmeye kadar götürecek olan çok farklı, şeytanî bir harekettir ve 2000'li yıllarla Türkiye'nin gündemine fazlasıyla girmiş olacaktır. Dolayısıyla bizim de, bu yazı dizisinin '2000'li yıllar' bölümünde[5] değinecek olduğumuz bir konu başlığıdır.

**

Bugün 2000'li yıllar içinde Türkiye'nin hızla bir 'enformasyon toplumu' hâline gelmiş olduğunu görmekte zorlanmıyoruz. Bu sürecin ilk belirtilerini seksenli yıllarda gözlemlemiştik. Seksenlerin başlarına kadar gazete ve radyo ana haber mecralarıdır; 80'lerin ikinci yarısından itibaren

5 Söz konusu bölüm İnsicam'ın muhtemelen Ağustos sayısında yer alacaktır.

devlet tekelinde olmaktan çıkarak çok kanallı hale gelmiş olan TV yayıncılığı ve 90'ların başlarından itibaren de internetle hızlı bir tanışma ile Türk toplumu modern zamanların, haber ve malumat bombardımanıyla habersiz ve bilgisiz hâle getirilme durumunu bizzat deneyimlemeye başlamış olur. Tabii ki, yoğun enformasyonun haberdar kılıcı ve özgürleştirici bir işleve sahip olmaktan çok karmaşa ve güvensizlik doğurarak kontrolcü eğilimleri artıracağının başlangıçta çok da öngörülebildiğini söylemek mümkün değildir. (2020'lere geldiğimizdeyse, enformasyon yağmuruna maruz kalmanın artık yorucu etkilerinin toplumsal düzeyde hissedilir olduğu bir durumu yaşıyor olacaktık ve bu enformasyon yağmurunun düşünebilme kabiliyetini köreltti değerlendirmesi hususu yüksek sesle konuşulur olacaktı. Ve tabii ki biz bu konuyu 2000'li yıllar bölümü kapsamında tartışıyor olacağız).

**

80'li yıllar döneminde artış hızı yükseldiği açıkça görülmüş başka bir hareketlilik ise, zikrettiğimiz önceki iki hususla da bir şekilde bağlantılı olan köyden şehre olan göçtür. Seksenli yıllarla birlikte, bu göçün sonucu olarak toplam nüfus içerisinde 'köylü' nüfusun ağırlığı azalır; bunun doğal olarak toplumsal ve siyasal sonuçları olacaktır. 1950 ve 60'larda %70'ler dolayında ifade edilen toplam nüfus içindeki köylü nüfusun oranı, 80'lerde %50'lerin altına gerilemiş durumdadır. Bu bir başka okumayla, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş olarak okunacaktır; ve tabii bu dönemde uygulanan tarım ve hayvancılık politikalarında bocalamalar olacak, yanlışlıklara imza atılacaktır. (2000'lere gelindiğinde toplam nüfus içinde köylü nüfusun %30'lara inmiş olduğunun görülmesi ise bazı açılardan hem alarm zillerini çaldıracak ve hem de çok yönlü tedbir ve teşviklerini (plânsız ve çarpık şehirleşmeyi engelleme, ilk ve orta eğitimde yeni yapılanmanın gerçekleştirilmesi, tarım ve hayvancılık ürünleri üretiminde Türkiye'nin yeniden kendine yeterli duruma gelmesinin sağlanması, vd.) gerekli hâle getirecektir.

Köyden şehre göç, 'kontrolsüz yapılaşma', 'çarpık şehirleşme' ve şehir mücavir alanlarında 'gecekondu semtleri'nin oluşumuna ve belediye hizmetlerinde aksamalara ve 'izinsiz yapılaşma' problemlerine yol açmaktadır. Ayrıca, mevcut örgütlenme ve imar ve yapı mevzuatlarıyla belediyelerin bu sorunlarla baş edebilme gücünde olmadığı da tartışılacak ve mevcut mevzuat altyapısı (belediye yasası, imar mevzuatı, vd.) köklü bir biçimde elden geçirilecektir.

Göç genelde iki şekilde gerçekleşmektedir; bölgesel olarak köyden şehre ve ayrıca doğu bölgelerinden batı bölgelerindeki şehirlere (özellikle İstanbul, Bursa, İzmir, İzmit, vd.). (Aslında benzer bir durum küresel ölçekte de söz konusudur; Doğu'daki ülkelerden Batı'daki ülkeler istikametinde).

Bu dönemde 'sanayileşme' kadar, 'hava ve su kirliliği' toplumsal ve siyasal gündemlerin ilk maddeleri arasındadır. Seksenli yıllarda motorlu araç sayısındaki artış şehirlerdeki hava kirliğini artıran önde gelen faktörlerden birisi olarak dikkat çekmeye başlar. Batı bölgelerinde şehirlerde at arabaları görüntüleri neredeyse yok olmuştur; doğu bölgeleri şehirlerindeki görüntü de 7-8 yıl arayla batı bölgesi şehirlerindekini izleyecektir. (Yaşanan bu çevre kirlenmelerine daha sonraki dönemlerde, ciddi sağlık problemlerine kaynaklık edecek olan, gıda ürünlerinde kimyasal ve pestisit kirliliği de eklenecektir). Bu dönemde ısınmanın neredeyse tamamının hidrokarbon (odun, kömür, tezek, vd.) kaynaklarıyla yapılıyor olması dikkat çekicidir. 60'larda Türkiye'nin yalnızca şehirlerde var olan elektrik altyapısı seksenli yıllarda tüm bölgelerde köylerin de neredeyse tamamını kapayacak şekilde yaygınlaşmıştır ve kullanılan elektrikte de hidrokarbon ve hidroelektrik kaynaklarından üretilmektedir. Çevre kirliliği hidrokarbon kaynakların yoğun kullanılıyor olmasını dikkatlere getirecektir. (İlerleyen dönemlerde çare olarak doğal gaz ve ithali akla gelecektir; bu arada su dışındaki yenilenebilir –güneş, rüzgâr, jeotermal, biyoyakıt, vd.- enerji kaynaklarından yararlanma ülke gündeminde değilse de, güneş enerjisinden yararlanmanın en basit formlarından birisi olarak, resmî bir teşvik olmaksızın evlerde su ısıtmada (çatı termosifonik tesisleri şeklinde 'solar termal sistem aracılığıyla) kullanılmasına başlanmıştır. Türkiye 2010'lardan itibaren her tür yenilenebilir kaynağı elektrik üretiminde yaygın biçimde kullanır hâle gelmiş olacaktır).

Montaigne Efsanesi Üzerine Bazı Notlar

Kemal KAHRAMAN
Dr., Tarihçi

Yazım türlerinde "deneme" denince aklımıza ilk gelen, Montaigne oluyor. Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de yayınevleri onun eserinin türlü çevirilerini basa basa bitiremiyor. Ölüm yılı 1592 olduğuna göre Ortaçağdan günümüze kadar yüzyıllardır dünyayı meşgul eden bu adam kimdir? Zaman, mekân dinlemeden insanlar onda neler buluyor?

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz; Montaigne, Avrupa'da hümanizmin kutsal metinlerini yazmıştır. Esasen onun çağında herkes kutsal bir şeyler yazma peşindedir. Da Vinci mesela. Sanat için yaptığı resimler, Hıristiyanlığın en kutsal tasvirlerine dönüşmüştür. Kutsal Roma kilisesinin gölgesi bütün Avrupa'nın üzerindedir. Biraz sıcaklığa, aydınlığa hasret kalan bazı insanlar isyan etmiş, büyük bedeller karşılığında toplumlarını hümanizm ve aydınlanma çağına doğru sürüklemiştir.

Fakat bunun kendiliğinden, iç dinamiklerle oluverdiğini düşünmek safdillik olur. Avrupa atmosferini Doğu'dan ve Batı'dan sıkıştıran, daha doğrusu yeni kapılar açarak nefes almasını sağlayan iki önemli faktör genellikle görmezden gelinir. Doğu'da Osmanlı'nın Haçlı ordularını defalarca yenmesi, Roma sınırlarına dayanması. Papa'nın dokunulmaz imajının büyük ölçüde sarsılmasına yol açıyor. Osmanlı siyasi bir güç olduğu kadar Skolastik denilen Ortaçağ Avrupa felsefesine, yaşam biçimine alternatifler sunuyor.

Ve Batı'da, siyasi varlığı yeni sona ermiş olan Endülüs medeniyetinden kalan büyük hazinenin devam eden aydınlığı. Öyle ki Batı Dünyası Antik Yunan felsefesine Toledo kütüphanelerinden kalan Arapça eserler vasıtasıyla ulaşıyor. Başpiskopos Jimenez'in emriyle Gırnata'nın sadece Babür Remle meydanında tahminen 80 bin kitap yakılırken (1499), sayısı bilinmeyen eser gizlice Avrupa kütüphanelerine akıyor. Engizisyonun insanlara, kitaplara uyguladığı barbarca baskılar Endülüs'ten yayılan medeniyet ışığını yok etmeye yetmiyor. Keşif ve icatların öncüsü olan İspanya'nın "altın çağının" Endülüs'e hâkim olmasıyla başlaması, bir rastlantı değildir. Şöyle söyleyelim; Gırnata'nın hazin teslim töreninde Kristof Kolomb da vardır.

Bunları dikkate almadan Montaigne'i çözemezsiniz. Büyük düşünür ve yazarları yetiştiren çevresel koşullar ihmal edilirse anlaşılmaları kolay

olmaz. Protestanlığı yeni bir din gibi inşa eden Luther'in ortaya çıkışı da söz konusu koşulların sonuçlarından birisidir. Kanuni Sultan Süleyman devrinde ortaya çıkması bir tesadüf değildir. Antik çağlarda Roma'yı dize getiren Cermenlerin torunları Roma'daki Papa'ya itaat etmek istememiş, uygun bir zamanı kollamıştır. Osmanlı ilerlemesi, uygun zamanı ve zemini sağlamıştır.

Montaigne dediğimizde Batı'da "hümanizm" temelinde ortaya çıkan aydınlanmaya (Rönesans) odaklanmış oluyoruz. Bu, Batı için aydınlanma olabilir ama Dünya'daki birçok uygarlık için, koloniler için esasen karanlığın başlangıcıdır. Aydınlanma, yaygın kanaate göre, ilhamını insanlığın ortak mirası olarak kabul ettikleri eski Yunan'dan, Roma'dan gelen düşünce ve bilim geleneğine dayanan, yeni arayışların, keşif ve icatların peşinde olan bir akımdır. Montaigne'in dönemine bakalım; Erasmus, Rabelais, Thomas More. Da Vinci ile Galileo arasında bir dönem. Ama hep aynı arayış. Hepsinin yetişme koşullarının kendine göre bir hikâyesi var. O kadar zor bir dönem ki Erasmus eleştirilerini yayınlayabilmek için işi deliliğe vuruyor, *Deliliğe Övgü* diye bir kitap yazıyor. Bunu yapamayan Thomas More'un kellesi gidiyor.

Montaigne ve yazıları üzerine tarih boyunca kim bilir ne kadar araştırma yapılmıştır. Akademik çevreler, düşüncelerini binlerce açıdan inceleyen "özgün" tezlerle doludur. Biz burada başka bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Onu ayrıcalıklı kılan, döneminde öne çıkararak günümüze kadar etkili şeyler yazmasını sağlayan koşullar nelerdir? Bu çözümlemeyi sondan başlayarak değil, dönemin özelliklerini dikkate alarak yapmak bize yaygın klişeler arasında daha sağduyulu ipuçları verebilir.

Önce aile geçmişine bakalım; annesi, İspanya kökenli Antoinette de Lopez, Sefarad Yahudilerinden. Muhtemelen güneyden geldiği için Protestan. Bir şekilde Hıristiyan olmak zorundaydı. Yoksa yaşama hakkı tanınmayacaktı. Öte yandan Yahudilerde aile soy ağacının anneye göre ilerlediğini unutmamak gerekiyor. Demek ki henüz dumanı tütmekte olan Endülüs kültürüyle yoğrulmuş "Converso" bir anneye sahip. Endülüs'te zorla Hristiyan olan Yahudilere, "dönme" anlamında "Converso", Müslümanlara Magribi anlamında "Morisko" deniyor. Bu, İspanyolcada aşağılayıcı bir ifadedir ve ona güvenilmeyeceği anlamına gelir. Endülüs'ten kaçarak Avrupa, Afrika ve Asya'ya yayılan bu nitelikli insanlar, gittikleri yerlerin kalkınmasına büyük katkılar sağlamıştır.

Ya babası? Fransa'nın güneyinden, Endülüs sınırındaki Albigeois bölgesinden olması bilenler için birçok şeyi açıklıyor. Bu bölge ve halkı, kuzeydeki koyu Katolik Frank krallığından oldukça farklı özellikler taşıyor. Kathar adı verilen Hıristiyanlık anlayışları, saflık anlamına geliyor. Endülüs sınırında Papa'ya ve engizisyona karşı çıkmaları, Hz. İsa'nın Tanrının oğlu değil elçisi olduğuna inanmaları, bir çeşit "tevhidi" inanca sahip olmaları bir rastlantı mıdır? İş bununla bitmiyor, Fransa'nın güneyindeki bu bölge, o zaman okuma yazma oranı, kültür ve medeniyet seviyesiyle kuzeydeki komşularından kat kat üstün durumdadır.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz; Montaigne, Avrupa'da hümanizmin kutsal metinlerini yazmıştır. Esasen onun çağında herkes kutsal bir şeyler yazma peşindedir. Da Vinci mesela. Sanat için yaptığı resimler, Hıristiyanlığın en kutsal tasvirlerine dönüşmüştür. Kutsal Roma kilisesinin gölgesi bütün Avrupa'nın üzerindedir. Biraz sıcaklığa, aydınlığa hasret kalan bazı insanlar isyan etmiş, büyük bedeller karşılığında toplumlarını hümanizm ve aydınlanma çağına doğru sürüklemiştir.

Büyük bir Haçlı Seferi düzenlenerek 1176 - 1244 arasında tüm Albi şehirleri işgal ediliyor. Yapılan vahşi katliamlarda 500 bin insan öldürülüyor. 16.yüzyıla gelindiğinde bölgenin Protestanlığın merkezi olması bir rastlantı değildir. Bunları niçin anlattık? Montaigne, Albi'nin başkenti olan Toulouse'da yetişmiştir. Hem de henüz Endülüs'ün etkilerinin canlı olduğu bir devirde. Endülüs'te en büyük katliam ve sürgünlerin, 1600'lerde yaşandığı unutulmamalıdır.

Gelişmiş mimarileri olduğu gibi, dini hayatlarını özgürce yaşayabilmektedirler. Bu nedenle Montaigne'nin babası, bir "Converso" ile evlenmekte mahzur görmemiş olmalıdır.

Papalığın gölgesindeki kuzeyde ise işler çok farklıdır. Kudüs'ün Selahattin Eyyübi tarafından kurtarılmasıyla (1187) Haçlı Seferleri'nde prestiji sarsılan Papalık, otoritesini geri kazanma peşindedir. Yeni bir sefer arayışıyla "itaat altında olmayan" bu bölgeye yönelmekte gecikmiyor. Albi halkı önce Katolikliğe davet ediliyor. Kabul etmeyince inançsız (heretik) ilan ediliyor. Böylece onların kültüründe her şey mubah hale geliyor.

Büyük bir Haçlı Seferi düzenlenerek 1176 - 1244 arasında tüm Albi şehirleri işgal ediliyor. Yapılan vahşi katliamlarda 500 bin insan öldürülüyor. 16.yüzyıla gelindiğinde bölgenin Protestanlığın merkezi olması bir rastlantı değildir. Bunları niçin anlattık? Montaigne, Albi'nin başkenti olan Toulouse'da yetişmiştir. Hem de henüz Endülüs'ün etkilerinin canlı olduğu bir devirde. Endülüs'te en büyük katliam ve sürgünlerin, 1600'lerde yaşandığı unutulmamalıdır.

Montaigne'nin babası hakkında detaylı bilgiye ulaşmak zor olabilir. Büyük bir tüccar, bir kont, sonra belediye başkanı. Kaynaklar onun Fransa askeri olarak İtalya'ya gittiğini, orada hümanizm ve aydınlanma ile karşılaştığını yazıyor. Fakat dikkate alınmayan nokta, Montaigne'nin baba tarafından da Fransa'nın geleneksel kimliğinin dışında özel bir bölgede ve coğrafyada yetişmiş olmasıdır. Bu bölge bilim ve kültür varlığını, komşu olduğu yüksek bir uygarlığa, Endülüs'e borçludur. Kendini geniş toplumun ve yerleşik kutsalların dışında hissedebilmiş olması, ona düşünce ve inanç özgürlüğü bakımından büyük avantaj sağlamış olmalıdır.

Modern dünyada Fransa ve Avrupa elbette onu "aydınlanmanın" habercisi olarak görüyor ve sahip çıkıyor. Fakat ona bu zemini hazırlayan çevresel koşulları günümüz bakış açısıyla değerlendiriyor. Görmek istemediği yönleri arka plana atıyor. Tıpkı 1000 yıla yakın süren İslam çağlarının üstünün örtülmesi gibi. Aynı Avrupa, onun mücadele ettiği "Skolastik" inanışı, kimliğinin bir yerinde özenle koruyarak yeri geldikçe kullanmaktan adeta zevk alıyor.

Toulouse, Montsegur, Bordeaux. Bu şehirlerin ortak özellikleri, güneyde Endülüs sınırında olmalarıdır. Dahası İspanya'yı yöneten Katolik Habsburg hanedanına karşı Endülüs Müslümanlarıyla temas, hatta ittifak halindeydiler. Katolikler, onlara Huguenot, Müslümanlara Morisko demektedir. Her ikisi de, Katolik engizisyonun baskısı altındadır.

Montaigne, ömrünü bu bölgede geçirdikten sonra kendini Bordeaux'da ailesinden kalan malikânede kitaplarına ve yazılarına adadı. Cesur bir insandı. O devirde kilisenin faaliyetlerini eleştiren yazılar yayımlamaktan çekinmedi. Avrupalı sömürgeci devletlerin coğrafi keşiflerde tanıdığı yeni coğrafyalardaki insanları, uygarlıkları köleleştirmesine, katliamlar yapmasına, onları "barbar, yamyam" diye damgalamasına karşı çıktı. Dikkat edelim, burada muhatabı İspanyollardır.

Henüz Fransa ve Hollanda sömürgeciliği başlamamıştır.

Öte yandan o günlerde Fransa'da yaşanan mezhep savaşlarına da karşı çıkarak Aziz Bartholomew katliamını lanetledi. 1572 günü Paris'te Aziz Bartholomew Yortusu günü 20 bin Huguenot, yani Protestan katledildi. Eğitimli ve nitelikli insanlar olan birçok Protestan, ülkeyi terk ederek Hollanda ve İngiltere'ye sığındı. Montaigne olayları şöyle yorumladı; ''*İnsanlar zırdeli, daha bir tırtılı nasıl yaratacaklarını bilmezken binlerce tanrı yaratmışlar*''. Çağını yozlaşma, şiddet ve ikiyüzlülük çağı olarak gördü. Yaygın önyargılara hep şüpheyle yaklaştı. Dönemindeki hâkim düşüncelere vahşete varan din savaşlarına dışarıdan bakabiliyordu, çünkü zaten dışarıdaydı. Aile geçmişi olarak, inanış biçimi olarak. Tıpkı hakkında güzel bir biyografi yazan Stefan Zweig gibi.

Montaigne denemelerini samimi, alçak gönüllü özeleştiri yapabilen, kendini aşağılamaktan hiç çekinmeyen, gerçekçi, bir o kadar da ironik olacak şekilde günlük konuşma dilinde yazdı. Her döneme hitap eden bir yazardır o. Gerçekleri bilgece çözümlemeler yoluyla arar. Ona göre hakikati dışarıda aramak aldatıcıdır. Her insan tabiatın bütün varlığını kendi içinde taşır. Stoacılarda olduğu gibi, ona göre işin esası, insanın kendini tanımasıdır.

Anne ve baba tarafından yetişme tarzı, onun Ortaçağ Avrupa'sında Papa'nın, kralın, senyörlerin kontrolü altındaki kurumsal din anlayışına şüpheyle bakmasını sağlamaya yetiyordu. Bunu yaparken kendini antik çağ kültür ve bilgeliğine dayandırdı. Bilgiyi keşfetmenin yeni yollarını aradı. Başta insan sevgisi olmak üzere iyimserlik, dayanışma, özgürlük ve okuma alışkanlığı üzerine çok özgün yazılar kaleme aldı. Sürekli eleştirel inceleme fikrini insanlara tanıttı. Yazılarını herkesin anlayabileceği sade bir dille okura ulaştırdı. Bütün bu çalışmaların sonucunda *Denemeler* adlı ünlü eser ortaya çıktı (1580).

Montaigne, Batı edebiyatında deneme türünün kurucusu olarak kabul edilir. Pascal gibi dindar düşünürler onun şüpheciliğini ve eleştiriciliğini Hıristiyanlık karşıtlığı sayarak kınadı. Voltaire, Diderot gibi düşünürler ise onu, aydınlanmanın öncüsü olarak gördü. Genel olarak baktığımızda görünen o ki, Batı dünyası ne kadar Montaigne okursa okusun, yazılardan sanıldığı kadar etkilenmedi. Başka uluslara, uygarlıklara tepeden bakan sömürge kültürü, kendi yolunda devam ederek 20. yüzyıla kadar varlığını korudu.

Geriye şu soru kalıyor: Sakıncalı fikirleri nedeniyle nice ünlü yazarın meydanlarda yakıldığı, kellesinin uçurulduğu bir Avrupa'da "aydınlık" fikirlere sahip bir yazarın başına neden bir kaza gelmemiştir? Onu da kendine özgü üslubunda ve aldığı önlemlerde aramak mümkündür. Protestanlığın merkezinde Katolikliği tercih etmesi gibi. İdari görevleri bırakıp malikânesinde uzlete çekilmesi gibi.

Tarihte yaşamış yazarlara, düşünürlere ait kitapların çokça basılması ve okunması, onların hakkıyla tanındığı, düşüncelerinin benimsendiği ya da tecrübelerinden dersler çıkarıldığı anlamına gelmiyor.

Montaigne olayları şöyle yorumladı; ''İnsanlar zırdeli, daha bir tırtılı nasıl yaratacaklarını bilmezken binlerce tanrı yaratmışlar''.

Özgürlük Denince ve Durup Düşününce

Hüseyin SARIOĞLU

Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üni. Felsefe Bölümü

"Ahlak"ı, durağan bir kurallar manzumesi değil de dinamik bir "insan-olma ve insan-kalma mücadelesi" olarak kavradığımızda, ahlakın/ahlakiliğin varoluşsal/ontolojik zemini ve insanın irade beyanı olan "özgürlük" de salt bir "seçme hürriyeti" olmaktan çıkar. Özgürlük, öznenin seçtiği eylemin, söylediği sözün ve yöneldiği arzunun sorumluluğunu üstlenebilme kapasitesidir. Bir eylemin ahlaki bir vakar kazanabilmesi, o eylemin arkasına konulan felsefi/makul gerekçeyle ve o eylemin kültürel/toplumsal/dini/kurumsal düzenle (erkân) kurduğu bağla ölçülür.

Bugün modern ve post-modern felsefelerin tıkandığı nokta tam da burasıdır: Özgürlük, rasyonel ve aşkın referanslarından kopartılarak ya mutlak bir kuralsızlığa ya da hegemonik bir keyfiliğe indirgenmiştir. Bu kriz karşısında yeni bir kavramsallaştırmayla ortaya koyduğum **Vakur Özgürlük** ve onun patolojik sapmaları olan **Kibirli** ile **Şımarık Özgürlük** tasavvurları; insanın haddini bilme, gerekçe üretebilme ve erkana tabi olma düzeylerine göre şekillenen üç farklı varoluşsal tutumu temsil eder.

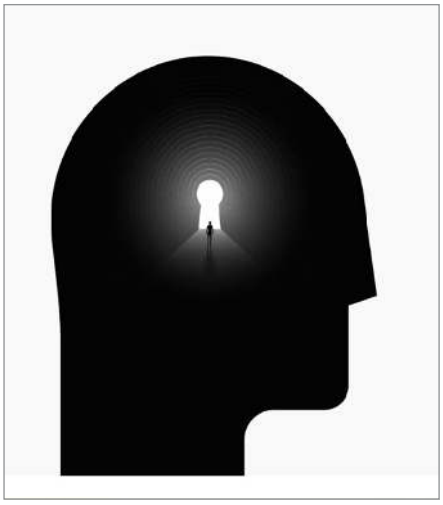
Kavramsal Çözümleme ve Epistemik Sınırlar

(Tablo 1)

ŞIMARIK ÖZGÜRLÜK	VAKUR ÖZGÜRLÜK	KİBİRLİ ÖZGÜRLÜK
Gerekçesizlik, Hafiflik	Hakkaniyet, İtidal	Batıl Kıyas, Sorumsuzluk, Sorgulanamazlık İddiası
Âdâb ve Erkândan Habersiz Olma	Âdâb ve Erkânı Gözetme	Âdâb ve Erkânı Araçsallaştırma, Tersyüz Etme

A. Tefrit Ucu: Şımarık Özgürlük (Gerekçesizlik ve Erkandan Habersizlik)

Özgürlüğün en alt, ham ve çocuksu düzeyi **şımarık özgürlük**tür. Bu tutumda kişi/özne, istediğinin, söylediğinin veya eylediğinin makul bir gerekçesini ortaya koyamaz; dahası, böyle bir gerekçe üretme ihtiyacı dahi hissetmez. Şımarık özgürlüğün epistemik dünyası derinlikten tümüyle yoksundur. Eylemin motor gücü makuliyet arayan/üreten bir

akıl yürütme veya ahlaki bir niyet değil, salt ham bir dürtüselliktir.

- Tutum ve Söylem Boyutu: Bu düzeydeki birey eylemlerini temellendirirken sığındığı yegâne argüman "Öyle istiyorum, canım öyle istedi, içinden geldi, yapamaz mıyım, bu benim hakkımdır" sığlığıdır. Hakkı, makuliyet ve sorumluluktan yalıtılmış/azade bir imtiyaz olarak görür.

- Âdâb ve Erkân Boyutu: Bu özgürlük tipi, toplumsal ve kurumsal düzeni sağlayan kurallar bütünü olan erkândan habersizdir. Makul bir gerekçe, amaç ve niyetten azade bir söz ve eylem için bir zarafet ve nezaket arayışı da söz konusu olmadığından şımarık özgürlük edep/âdab gözetmez. Erkanın insanı insan kılan, kurumsal sürekliliği sağlayan koruyucu sınırlarını idrak edemez. Birey sınırları sadece aşılması gereken birer barikat olarak gördüğü için, "özgürlük"ü kuralsızlık, aldırmazlık ve başıboşluk olarak yaşar.

B. İfrat Ucu: Kibirli Özgürlük (Batıl Kıyaslar ve Erkânın Tersyüz Edilmesi)

Özgürlüğün, gücü elinde bulunduran öznelerde ortaya çıkan entelektüel ve hiyerarşik sapması ise **kibirli özgürlük**tür. Şımarık özgürlüğün aksine, kibirli özgürlük gerekçe üretmekten aciz değildir; son derece tehlikeli ve bencil bir "gerekçe fabrikası" gibi çalışır.

- **Gerekçe**lendirme Biçimi: Bu düzeyde kişi/özne istediği, söylediği ve eylediği şeyi meşrulaştırmak amacıyla kendince ve bencilce "makul ve adil" görünen kılıflar hazırlar. Bu süreçte sığ analojilere, demagojilere, safsatalara, batıl kıyaslara ve çarpık çıkarımlara girişir. Mantığı ve makuliyeti, kendi kişisel/tikel çıkarını ve tahakkümünü evrensel bir doğruymuş gibi sunmak için araçsallaştırır, bencilliğine alet eder.

- Âdâb ve Erkân Boyutu: Kibirli özgürlük âdâbı samimiyetsiz bir yapaylıkla/yapmacıklıkla sonuna kadar kullanmaya azami özen gösterir. Erkânı asla yok saymaz, ondan habersiz değildir; aksine erkânı çok iyi bilir fakat onu kendi hegemonya alanını tahkim etmek için kullanırken yerine göre **çarpıtır, manipüle eder ve hatta tersyüz eder**. Kendini yasanın ve erkânın koruyucusu ilan ederek, aslında erkânı başarılı bir sofistik makuliyet ve şekilcilikle kullanırken özünü kendi varlığına ve amacına kurban eder. Bu yönüyle "kibirli özgürlük" örtük bir "lâyüs'ellik/sorgulanamazlık/hesap vermezlik " iddiası taşır.

C. Makuliyet-Samimiyet ve İtidal Ekseni: Vakur Özgürlük (Haddini Bilme ve Transandantal/Aşkın Referans)

Özgürlüğün hakiki, olgun ve

Makul bir gerekçe, amaç ve niyetten azade bir söz ve eylem için bir zarafet ve nezaket arayışı da söz konusu olmadığından şımarık özgürlük edep/âdab gözetmez. Erkanın insanı insan kılan, kurumsal sürekliliği sağlayan koruyucu sınırlarını idrak edemez.

Ben, Öteki ve her ikisinin de üstünde hem benin hem ötekinin varlık garantisi ve ortak referans noktası olan Hakk ve Yaratıcı. Vakur özgürlük, aşkın/transandantal bir referansa sahip olduğu için ne "şımarıklığın başıboşluğu"na düşer ne de "kibrin tanrısallık taslama yanılsaması"na kapılır.

insan-kalma çabasına hizmet eden yegâne düzeyi, biçimi **vakur özgürlük**tür. Vakur özgürlük, her şeyden önce **haddini ve kendini bilen** bir kişinin/öznenin ahlaki duruşudur. Özne, kendi varoluşsal sınırlarının, acziyetinin ve aynı zamanda haysiyetinin farkındadır.

- Gerekçelendirme Biçimi: İstediği, söylediği ve eylediği her şey için makuliyet ve samimiyet çerçevesinde, rasyonel, tutarlı ve samimi/içten gerekçeler suna/bili/r. Sunduğu gerekçeler bencilce değil, hakkaniyetlidir; yani adaleti ve ötekinin hakkını gözeten bir içerik taşır.

- Âdâb ve Erkân Boyutu: Vakur özgürlük hem âdâbı (ilişkisel zarafeti, nezaketi) hem de erkanı (toplumsal/kültürel/dini/kurumsal hukuku) canı gönülden gözetir. Erkân, vakur özgürlük için bir pranga değil, özgürlüğün kaosa dönüşmesini, karmaşa ve çatışmayı beslemesini engelleyen kurucu/koruyucu bir form, usûl, yol ve yordamdır.

- Ontolojik Bütünlük: Vakur özgürlüğü diğerlerinden ayıran en kurucu nitelik, onun niyet-eylem-sonuç bütünlüğünü kurabilmesidir. Özne, sadece niyetinin temizliğiyle övünmez, eyleminin adabına ve doğuracağı sonuçların ahlaki mesuliyetine de sahip çıkar. Bunu yaparken ilişkisel düzlemi muazzam bir sacayağı üzerine oturtur: **Ben**, **Öteki** ve her ikisinin de üstünde hem benin hem ötekinin varlık garantisi ve ortak referans noktası olan **Hakk ve Yaratıcı**. Vakur özgürlük, aşkın/transandantal bir referansa sahip olduğu için ne "şımarıklığın başıboşluğu"na düşer ne de "kibrin tanrısallık taslama yanılsaması"na kapılır.

Çağdaş Kriz Alanlarının Yeniden Okunması

Bu derinleştirilmiş kavramsallaştırma ve kriterler ışığında, birey ve toplum planında günümüzün yapısal krizlerini çok daha keskin bir felsefi eleştiriye tabi tutabiliriz:

Kurumsal Düzenlerde Erkanın Tersyüz Edilmesi (Kibirli Özgürlük)

Kurumsal yapılardaki (akademi, bürokrasi, iş dünyası) en büyük çürüme, yöneticilerin "canım öyle istiyor" demesinden (şımarıklık) değil, aldıkları kararları **batıl kıyaslarla** hukuka ve erkana uygunmuş gibi göstermelerinden (kibir) kaynaklanır. Lider, kendi şahsi ikbalini veya zümre çıkarını korumak için kurumsal kuralları (erkânı) öyle bir yorumlar ve tersyüz eder ki, dışarıdan bakıldığında rasyonel ve adil bir gerekçe üretilmiş gibi durur. Bu durum kurumsal samimiyeti öldürür. Kurum içindeki ilişkisel bütünlük, bu bencilce üretilen "sahte makuliyet" sarmalıyla içeriden çökertilir.

Dijital Dünyada Gerekçesiz Hayatlar (Şımarık Özgürlük)

Dijital mecralar ve sosyal medya alt kültürleri, "şımarık özgürlüğün" kurumsallaştığı alanlardır. Buradaki kitleler, erkandan (toplumsal ahlak, saygı ve kamusal âdâb kurallarından) tamamen habersiz bir hafiflik içinde yaşarlar. Bir fikri savunurken veya bir insana saldırırken hiçbir makul gerekçe üret/e/mezler. Dijital bireyin varoluşsal çığlığı *"Canım böyle istiyor, bu benim profilim,*

Özgürlük Tasavvuru	Epistemik Boyut (Gerekçelendirme Biçimi)	Aksiyonel Boyut (Erkân ve Âdâba Yaklaşım)	Ontolojik Düzlem (İlişkisel Eksen ve Referans)
Kibirli Özgürlük *(İfrat)*	Bencilce ve kendince sahte-makul gerekçeler üretme; **batıl kıyaslar** ve sofistik çıkarımlarla meşrulaştırma.	Erkanı çok iyi bilip, kendi gücü ve çıkarı doğrultusunda manipüle etme, **çarpıtma ve tersyüz etme**.	**Ben-Merkezci:** Ötekinin varlığını yutan, transandantal referansı (Hakk'ı) kendi tekeline almaya çalışan tahakkümcü yapı.
Vakur Özgürlük *(İtîdal)*	**Makuliyet ve samimiyet çerçevesinde**, rasyonel, tutarlı ve içten gerekçeler sunma; **hakkaniyetlilik**.	Hem erkanı (hukuku/düzeni) hem de adabı (zarafeti/üslubu) titizlikle gözetme, koruma ve yaşatma.	**İlişkisel Bütünlük: Niyet-eylem-sonuç bütünlüğü** içinde; *Ben*, *Öteki* ve ortak transandantal referans olarak *Hakk ve Yaratıcı* dengesi.
Şımarık Özgürlük *(Tefrit)*	Makul hiçbir gerekçe koyamama, hatta gerekçe üretme ihtiyacı duymama; *"Canım öyle istiyor"* sığlığı.	Kurallardan ve **erkandan tamamen habersiz olma**; sınırları reddetmeyi, başıboşluğu ve sorumsuzluğu özgürlük zannetme.	**Dürtü-Merkezci:** Ötekiyle sahici bir bağ kuramayan, aşkın referanslardan kopuk, anlık heveslerin kölesi olmuş hafiflik.

(Tablo 2)

benim özgürlüğüm" cümlesinden ibarettir. Ortak referans noktası olan *Hakk ve Yaratıcı* bilincinden ve *Öteki*nin kutsallığından kopan bu sığlık, modern insanı kendi arzularının kölesi haline getirerek "insan-kalma bilincini ve çabasını" tamamen baltalamaktadır.

Ahlak-Âdâb-Erkan Tasavvuru ve Gerekçelendirme Matrisi

Yeni/den bir tasavvur olarak ortaya koymaya çalıştığım bu yaklaşım ve kavramsallaştırmanın tüm katmanlarını ve yeni eklenen ilişkisel/epistemik parametreleri tek bir analitik çerçevede şu şekilde özetlemek yararlı olacaktır: (Tablo 2)

Sonuç: İnsan-Kalma Mücadelesinde "Haddini Bilmek"

Nihai tahlilde, "insan-olma ve insan-kalma bilinci ve çabası", özgürlüğümüzü hangi referans sistemine göre konumlandırdığımızla doğrudan ilişkilidir. Şımarık özgürlük kuralsızlığın anarşisinde insanı hiçe indirger; kibirli özgürlük ise sahte rasyonelleştirmeler ve batıl kıyaslarla insanı firavunlaştırır. Bizi bu iki varoluşsal uçurumdan kurtaracak yegâne sığınak; haddini bilmenin ahlaki vakarıyla donanmış, rasyonel gerekçesini samimiyet zemininde üretebilen, âdâbı insanlık haysiyetinin gereği ve yansıması sayan, erkânı gözeten ve yönünü Hakk'a dönmüş olan **Vakur Özgürlük**tür. İnsan kalmak, bu vakur duruşu her ne pahasına olursa olsun koruma ve yaşama çabasından başka bir şey değildir.

Nihai tahlilde, "insan-olma ve insan-kalma bilinci ve çabası", özgürlüğümüzü hangi referans sistemine göre konumlandırdığımızla doğrudan ilişkilidir. Şımarık özgürlük kuralsızlığın anarşisinde insanı hiçe indirger; kibirli özgürlük ise sahte rasyonelleştirmeler ve batıl kıyaslarla insanı firavunlaştırır.

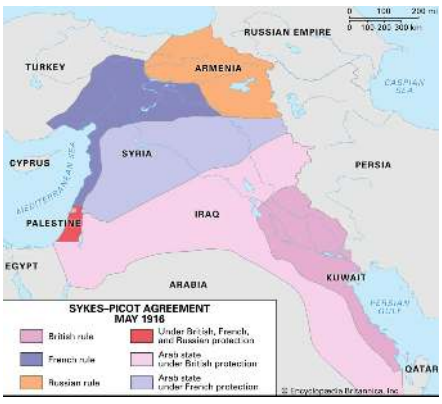
Filistin Topraklarının İşgali: Şerif Hüseyin-McMahon Yazışmaları ve Sykes-Picot Anlaşması

Elif ATABAŞ

Yazar,
https://balkandays.blogspot.com/

"İnsicam Dergisi'nin 58. sayısında tefrika edilmeye başlanan Filistin Tarihi serisine, bu bölümde Orta Doğu'nun kaderini tayin eden Şerif Hüseyin-McMahon Yazışmaları *ve* Sykes-Picot Anlaşması *konularıyla devam ediyoruz."*

Bir önceki sayıda şahit olduğunuz üzere "Büyük Oyun" şartlar öyle gerektirdiği için sona erdirildi ve İngiltere menfaatleri doğrultusunda yeni oyunları uygulamaya başladı. Bu süreçte devam eden I. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesi ve Arap eyaletlerinin İngiltere ile Fransa tarafından işgal edilmesiyle sona erdi. Bu bağlamda sınırları cetvelle çizilen Ortadoğu ülkelerine dair yapılan anlaşmaların çoğu I. Dünya Savaşının sürdüğü 1914-1918 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bunlardan biri de "İstanbul Anlaşması"dır. 1917 Bolşevik İhtilali öncesi Rusya'yı savaşta tutma adına yapılan son hamle diyebileceğimiz bu anlaşmada, İstanbul Boğazı Ruslara ön avans olarak verilmiş fakat Rusya'da ihtilal sonrası tüm anlaşmalar feshedildiği için uygulanmamıştır. Ortadoğu tarihinde dönüm noktası olan bir diğer anlaşma ise 1916 tarihli Sykes-Picot anlaşmasıdır. Aslında bu anlaşmanın orijinal ismi Sykes-Picot-Sazanov'dur. Anlaşma, tarafları olan İngiltere (Mark Sykes), Fransa (François Georges-Picot) ve Rusya (Sergei Sazanov) temsilcilerinin isimleriyle anılır. Lakin Bolşevik İhtilali'nden sonra Rusya savaştan çıkma kararı almış, önceden yapılan bütün anlaşmalar da feshedilmiştir. Rusya, 1918 yılında imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile resmen 1.Dünya Savaşından çekilmiş ve önceki gizli anlaşmalardan feragat ettiğini ilan etmiştir. Bu durumda Rusya'ya vaat edilen Doğu Anadolu ve Boğazlar payı geçersiz olmuştur.

Sykes-Picot ile Osmanlı toprakları paylaşılmaya başlamış, İngilizlerin çeşitli oyunları sonunda, Fransa; Suriye, Lübnan ve Cezayir'i, İngiltere ise Irak, Filistin ve Ürdün olarak çizdikleri toprakları almıştır. Şerif Hüseyin'e vaat edilen bağımsız Arap devleti ise, İngiliz ve Fran-

sızların ortak yönetimine bırakılacak ve Filistin uluslararası yönetim altına alınacaktı. Ayrıca bu süreçte kendisine ait olmayan toprakları sürekli başkalarına vaat eden İngiltere, bir gruba daha toprak sözü verdi. Amerika, Rus ve Alman Yahudilerinin maddi gücüne erişebilmek ve aynı zamanda Süveyş Kanalı'nın kontrolünü ele geçirmek amacıyla Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasını kabul etti. (1917 Kasım Balfour Mektubu)

Britanya İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı'nı kazanabilmek adına birbiriyle çelişen bir dizi taahhüt altına girmiştir. Bu taahhütler, bir yandan Araplara bağımsızlık vaat eden Şerif Hüseyin-McMahon yazışmalarını, diğer yandan savaş devam ederken, müttefikler arası yapılan gizli paylaşım planlarını ve Siyonist hareketin ulusal yurt taleplerini içermekteydi. Söz konusu belgeler, bölgede on yıllarca sürecek olan istikrarsızlığın kurumsal temellerini atmıştır. Seneler sonra başlayan "Arap Baharı" süreci, bölgede cetvelle çizilen sınırların halk tarafından kabul edilmediğinin en çarpıcı örneği olmuştur.

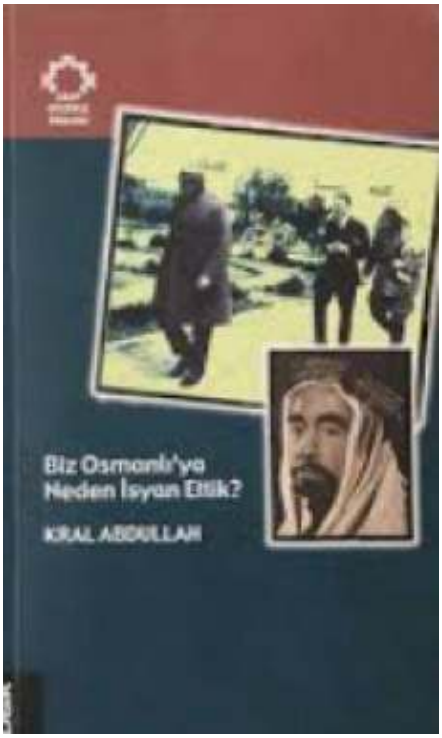
16 Mayıs 1916 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında gizlice imzalanan Sykes-Picot Anlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki topraklarının savaş sonrasında nasıl bölüşüleceğini öngören diplomatik bir tasarıdır. Bu gizli belgeye göre; "Mavi Bölge" olarak adlandırılan Lübnan ve Suriye kıyıları Fransa'nın doğrudan denetimine, "Kırmızı Bölge" olarak gösterilen Mezopotamya'nın güneyi (Bağdat ve Basra) ise İngiltere'nin doğrudan denetimine bırakılmıştır. Ayrıca, Şam, Halep ve Musul gibi iç bölgelerde bu iki devletin dolaylı nüfuz alanlarının kurulması kararlaştırılmıştır. Filistin "Kahverengi Bölge" olarak isimlendirilirken, burada uluslararası bir yönetim tasarlanmaktaydı. Tam bu noktada Rusya'nın sahneden çekilmesi ve Çarlık Rusya'sının tüm anlaşmalarının basına verilmesi üzerine İngiltere'nin 1915 yılında Şerif Hüseyin'e bağımsızlık karşılığında ayaklanma sözü verdiği Şerif Hüseyin-McMahon yazışmaları da ortaya çıkmış oldu. Burada bir parantez açarak Sykes-Picot'a ara verelim ve Şerif Hüseyin-McMahon yazışmalarına geçelim.

Bahsetmiş olduğum üzere Büyük Oyun sona ermiş olsa da İngiltere'nin en büyük sömürgesi olan Hindistan üzerindeki emelleri devam etmekteydi. Bunun için parçalanmasını istediği Osmanlı topraklarını hala başta Hindistan olmak üzere İslam coğrafyalarına bağlayan güçlü bir bağ vardı. O da halifelik. Bunun için halifelik merkezi de yer değiştirmeli ve bu değişiklik İngiltere çıkarlarına hizmet etmeliydi. Bu süreçte Hz. Peygamber'in soyundan gelen ve kutsal şehirlerin koruyucusu olan Şerif Hüseyin, halife-sultanın otoritesini sarsabilecek en uygun figür olarak görüldü. Britanya'nın temel hedefi, Süveyş Kanalı'nın güvenliğini sağlamak ve Arap kabilelerini Osmanlı ordusuna karşı mobilize ederek oradaki cepheyi zayıflatmaktı. Öte yandan Şerif Hüseyin ise kendi hanedanlığı altında özerk ve bağımsız bir Arap devleti kurma emeli taşımaktaydı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında herkese mavi boncuk dağıtan Britanya İmparatorluğu hiçbir zaman gerçekleştirmeyeceği sözleri, bu sefer de Mekke emirine vermeye

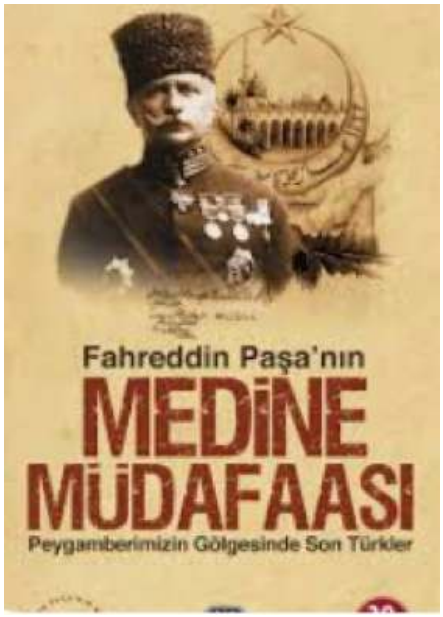
Britanya İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı'nı kazanabilmek adına birbiriyle çelişen bir dizi taahhüt altına girmiştir. Bu taahhütler, bir yandan Araplara bağımsızlık vaat eden Şerif Hüseyin-McMahon yazışmalarını, diğer yandan savaş devam ederken, müttefikler arası yapılan gizli paylaşım planlarını ve Siyonist hareketin ulusal yurt taleplerini içermekteydi. Söz konusu belgeler, bölgede on yıllarca sürecek olan istikrarsızlığın kurumsal temellerini atmıştır. Seneler sonra başlayan "Arap Baharı" süreci, bölgede cetvelle çizilen sınırların halk tarafından kabul edilmediğinin en çarpıcı örneği olmuştur.

Şerif Hüseyin-McMahon yazışmalarındaki en büyük diplomatik kördüğüm, Filistin'in bu vaatlere dahil edilip edilmediği konusudur. Mektuplarda Filistin ismi doğrudan zikredilmemiş; ancak McMahon'ın "Şam'ın batısındaki bölgeler" ifadesi, Britanya tarafından daha sonra Filistin'i dışarıda bırakmak için bir kılıf olarak kullanılmıştır.

karar verdi. İngiltere ile Haşimi hanedanlığı arasında gerçekleşen Şerif Hüseyin-McMahon Yazışmaları (1915-1916), modern Orta Doğu'nun siyasi sınırlarının ve bölgedeki kronikleşmiş sorunların temelini oluşturan en kritik diplomatik süreçlerden biridir. Söz konusu yazışmalar, Britanya'nın Mısır Yüksek Komiseri Sir Henry McMahon ile Mekke Şerifi Hüseyin arasında, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir Arap ayaklanması başlatılması karşılığında bağımsız bir Arap krallığının tanınması üzerine yürütülmüştür.

14 Temmuz 1915 tarihli ilk mektubunda Şerif Hüseyin kurmak istediği krallık için Britanya'dan, Kuzeyde Mersin-Adana hattından doğuda İran sınırına, güneyde Hint Okyanusu'na ve batıda Kızıldeniz ile Akdeniz'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada bağımsızlık vaadi talep etmiştir. Gayet diplomatik cevaplarla muhatabını ürkütmeden idare eden

McMahon, 24 Ekim 1915 tarihli ünlü cevabında, bu sınırların büyük bir kısmını kabul etmekle birlikte stratejik şerhler düşmüştür. Mersin ve İskenderun bölgeleri ile Suriye'nin batısında kalan kıyı şeridinde sadece Arapların olmadığını ve müttefik Fransa'nın bu bölgelerde hak iddia ettiğini belirterek, buraların bağımsız Arap devletinin dışında tutulacağını ifade etmiştir. Şerif Hüseyin gösterilen gerekçenin Araplar dışındaki etnik grupların varlığı olduğunu düşüne dursun, bu yazışmalar yapılırken İngiltere zaten Fransa'ya bugünkü Suriye ve Lübnan topraklarını çoktan vermişti. Şerif Hüseyin-McMahon yazışmalarındaki en büyük diplomatik kördüğüm, Filistin'in bu vaatlere dahil edilip edilmediği konusudur. Mektuplarda Filistin ismi doğrudan zikredilmemiş; ancak McMahon'ın "Şam'ın batısındaki bölgeler" ifadesi, Britanya tarafından daha sonra Filistin'i dışarıda bırakmak için bir kılıf olarak kullanılmıştır.

Bu yazışmalar sonucunda Şerif Hüseyin, 10 Haziran 1916'da Osmanlı'ya karşı Arap İsyanını

başlatmış ve Britanya'nın vaatlerine olan güveniyle harekete geçmiştir. Ancak savaşın sonunda ortaya çıkan Sykes-Picot Anlaşması ve Balfour Mektubu gibi belgeler, Britanya'nın Araplara verdiği bağımsızlık sözlerinin yalan olduğunu ortaya çıkarmış ve asıl ihanete uğrayan Araplar olmuştur. Bu konuda ayrıntılı okuma yapmak isteyenlere Kral Abdullah'ın "Biz Osmanlı'ya Neden İhanet Ettik?" ve Feridun Kandemir'in "Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası" eserlerini tavsiye ederim. Fahreddin Paşa'nın kitabının değerlendirmesini bloğumda yazmıştım.[1] Bir sonraki sayıda görüşmek üzere.

Yazarın Notu:

Bu bölümde konumuz Filistin tarihinde çok kilit bir noktada durduğu için, konunun videolar ile de desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu noktada ilk videomuz GZT tarafından hazırlanan "ABD'nin istemediği harita: Sykes-Picot Anlaşması Orta Doğu'yu nasıl böldü?" isimli içerik.[2] Bu anlatımda yukarıdaki bilgilerden farklı olarak bulabileceklerinizi kısaca şu şekilde özetlemek mümkün. Lakin siz videoları tekrar izlerseniz daha kalıcı olacaktır:

- Rusya (Mart 1915): Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov, İstanbul ve Boğazların Rusya'ya verilmesini talep etti; İngiltere ve Fransa bunu kabul etti.

- İtalya (Nisan 1915): Londra Anlaşması ile İtalya'ya savaşa girmesi karşılığında Antalya ve çevresi vaat edildi.

- Anlaşma Mayıs 1916'da resmiyet kazandı. Rusya, kendi payı olarak Trabzon'un yanında, Erzurum ve Van gibi illeri de kapsayan Doğu Anadolu bölgesini talep etti.

- Savaş sonrası Sykes-Picot tam olarak uygulanmadı. İngiltere, Musul'u işgal etti ve Fransa ile yaptığı yeni pazarlıkla Musul ve Filistin üzerinde tam kontrol sağladı.

- Şerif Hüseyin kandırıldığını anlamış olsa da isyana devam etti. Savaş sonrasında ise Kıbrıs'a sürgüne gönderildi.

- Oğlu Faysal, Suriye'den kovulup Irak kralı yapıldı. Diğer oğlu Abdullah, Ürdün emiri oldu.

Bir diğer belgesel ise El Cezire yapımı ve anlaşmanın orijinal ismini taşıyor. "Sykes-Picot: Lines in the Sand (Ep 1)".[3] Burada da süreç benzer şekilde özetlenirken İngiltere ve Fransa arasında sürekli dönen toprak kapma mücadelesi İngiltere'nin aynı toprağı hem Şerif Hüseyin'e (McMahon üzerinden) hem de Fransa'ya vaat etmesi örneğinden masaya yatırılmış. Ayrıca İngiltere'nin sırf toprak paylaşımını planlamak üzere kurduğu De Bunson Komitesi de hayrete şayandır. Arapça bilmeyen ama İngiliz Hükümetinin Ortadoğu uzmanı olan Sir Mark Sykes ise Akka'dan Kerkük'e bir çizgi çekmek fikrinin mimarı olarak anılıyor. Velhasıl bu belgesel de bölge meraklılarının izlemesi gerekenler arasında yerini almaktadır.

1 Fahreddin Paşa: https://balkandays.blogspot.com/2024/02/fahreddin-pasa.html

2 https://www.youtube.com/watch?v=HMaEegmTqQU

3 http://www.youtube.com/watch?v=Whj3XE4OO_s

Referanslar:

1. Armaoğlu, Fahir. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995. Ankara: Kronik Kitap, 2017.

2. Sander, Oral. Siyasi Tarih: 1914-1994. Ankara: İmge Kitabevi, 2013.

3. "Sykes-Picot Agreement". *Britannica*. Son Güncelleme 24 Mart 2026. Erişim 22 Nisan 2026. https://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement.

4. GZT. "ABD'nin istemediği harita: Sykes-Picot Anlaşması Orta Doğu'yu nasıl böldü?". *Gazete 101*. Erişim 20 Nisan 2026. https://www.youtube.com/watch?v=HMaEegmTqQU

5. Al Jazeera English. "Sykes-Picot: Lines in the Sand (Ep 1)". *Al Jazeera World*. Erişim 20 Nisan 2026. http://www.youtube.com/watch?v=Whj3XE4OO_s

6. Kandemir, Feridun. Medine Müdafaası: Peygamberimizin Dizinin Dibinde Son Türkler. İstanbul: Yağmur Yayınları, 2017.

7. Abdullah b. el-Hüseyin. Biz Osmanlı'ya Neden İsyan Ettik?. çev. Halit Özkan. İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.

Plaj Kültürü yahut Şehrin Sana Sunamadıkları

Zübeyir ŞEKERCİ

Otobüs terminalinden indikten sonra biraz bekledim. Oldukça küçük bir terminaldi. Check-in saatine daha vardı. Biraz bekledikten sonra kalacağım yere gitmeye hazırlandım. Ülgün gibi bu şehirde de yine tepelik bir yere rezervasyon yaptırmıştım. Havanın sıcaklığı ve yolun yorgunluğu derken, nihayet adrese geldim. Ev sahibi henüz gelmediği için yaklaşık bir buçuk saat beklemek zorunda kalmıştım. Çevreyi gezip arkadaşımın hediye ettiği, Risale-i Nur'dan "Küçük Sözler"i okudum. Bir süre sonra ev sahibi geldi, beni odama yerleştirdi. Ardından dinlenip şehri gezmeye koyuldum. Güzel Budva'yı...

Budva, Karadağ'ın kıyı şehirlerinden... Şehrin tarihsel serencamına baktığımızda 2500 yıl öncesine kadar gidilebilir. İliryalılar, Antik Yunan, Roma ve akabinde uzunca süre Venedik himayesinde kalan şehri 16. yüzyılda Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa riyasetinde Osmanlı fethetse de kısa bir süre sonra yeniden Venedik hâkimiyetine girmiştir. Şehri adımlamaya başlarken özellikle sahile yaklaştığımda cadde üstünde kadın erkek fark etmeksizin teşhir sınırlarını aşan bir giyim kuşamla karşılaştım. Plaja mahsus giyimin, modern telakkilere göre elbette, bu denli sokağa taşması turistik rehavetin bir çıktısıydı sanki. Nitekim Budva yaz ayları başta olmak üzere hemen her dönem turist ağırlayan bir beldeydi. Bilhassa Adriyatik'e olan yakınlığı, sıcak iklimi, tarihi-kültürel mimarisi bu "ilgi"nin önemli sebepleri diyebiliriz.

Karşılaştığım manzara nispeten eski şehir/old town/stari grad bölgesinde de vardı. Antik temellere dayanan eski şehir 1979'daki depremden ciddi derecede etkilense de sekiz yıllık bir restorasyon nihayetinde asli hüviyetine kavuşturulmuştur. UNESCO'nun koruması altındadır. Tarihi eski şehri adımlarken fark ettiğim husus çok fazla tabelanın, dükkânın ve alkollü restoranın olmasıydı. Bu şehirde kalabalıklar da adeta sizinle beraber geziyordu. Bu da bir şehri anlamlı kılan canlılığın bir göstergesi sanırım. Yoksa şehrin bir açık hava müzesi olmasının pek bir anlamı olmasa gerek. Fakat eski Budva sanki suni bir canlılığa sahipti. Şehirden turistleri çıkardığınızda hayat büyük bir ölçüde duracak gibiydi.

Tarihi sokakların arasında gezerken Holy Trinity Church (Kutsal Üçlü Kilisesi)'ne girdim. 19. yüzyılda inşa edilen bu küçük kilisenin kırmızı kubbesi ve şehrin dokusuyla bütünleşen gri bir dış cephesi bulunuyor. İçeriye girdiğinizde oldukça yoğun mozole ve tezyinle karşılaşıyorsunuz.

Kilise'nin içini gezen ve benim dışarıdan gördüğümde "bu turistler de kesin Türk'tür" dediğim bir çift de vardı. Tanıştıktan sonra Türk olmaları bir yana ortak dostlarımızın da çıkmasına şaşırmıştım. Onlarla seyahat boyunca bir iki kez daha karşılaştık. Kiliseden çıktıktan sonra içerisi müzeye çevrilmiş bir başka Ortodoks kilisesine girip oradaki bir başka sergiyi gezdim. Bahsettiğim bu sergide Karadağ'ın bağımsızlık mücadelesine dair bir anlatı vardı. Biraz dolaştıktan sonra sahil şeridini takip etmeye başladım. Şehrin tabiatı ve tarihi dokusu derin bir insicamı barındırdığı gibi ayrı şehre büyük bir renklilik de katıyordu. Manzara her adımda güzelleşirken teşhir o derece artıyordu. Nitekim insanların teşhir kültürüne daha fazla dayanamamış, orada çok fazla kalamamış ve hemen rotayı değiştirmiştim. Daha sonra Mostar bileti almak için eve geçtim. Eve geldiğimde internetteki biletlerin tükendiğini görünce hemen terminale geçip nasip ki kalan son bileti almıştım. Bileti aldıktan sonra bir şeyler atıştırmak için yeniden eve döndüm. Malum Budva'da helal ürün tüketebilmek bir hayli zordu. Yemek sonrası dinlenmiş ve şehri akşam gözüyle görmek için tekrar dışarıya çıkmıştım. Şehrin gecesi gündüzünü pek aratmıyordu. Gürültülü müzik, "eğlence" ve alkol üçlüsü adeta her köşe başını sarmıştı. Sahil şeridinden Stari Grad'a dek durum hep aynıydı. Bir süre dolaştıktan sonra günü nerdeyse 20 kilometre yol yürüyerek tamamlamıştım. Müthiş bir yorgunluk ve az bir uykuyla fecr vakti şehri arşınlayıp terminale geçerken bu şehrin olanca tabiat güzelliğine karşın barındırdığı manevi yoksunluk hatırımda uzunca bir süre kalacak gibi...

Sürgün Dergisi 18. Sayısı Çıktı

www.surgun.net